ORHAN KEMAL

Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl

7. BASKI

ANI

ORHAN KEMAL

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası ilk TBMM'de milletvekilliği ve Adalet Bakanlığı yapmış olan Abdülkadir Kemali Bey'dir. Adana'da *Ahali Cumhuriyet Fırkası*'nın kurucusu olan Abdülkadir Kemali Bey daha sonra partisinin kapatılması üzerine ailesiyle birlikte Beyrut'a yerleşti ve Orhan Kemal bu dönemde orta son sınıftaki eğitimini yarıda bıraktı. 1932'de Türkiye'ye geri döndükten sonra, çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık ve ambar memurluğu yapan Orhan Kemal 1937 yılında evlendi. 1938 yılında, Niğde'de askerlik görevini yaparken Ceza Yasası'nın 94. maddesine muhalefetten yargılanarak beş yıl hüküm giydi. 1940 yılında Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le tanışması sanat yaşamının önemli dönüm noktalarından biri oldu. 26 Eylül 1943'te serbest kalan Orhan Kemal 1951 yılında İstanbul'a yerleşti. Bu dönemden itibaren geçimini yazarlıkla sağlayan Orhan Kemal, 1966 yılında bir ihbar nedeniyle yeniden tutuklanarak Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildi. Otuz beş gün sonra salıverildi. 1968 yılında bu davadan beraat ettikten iki yıl sonra 2 Haziran 1970'te davetli olarak gittiği Sofya'da öldü. İlk şiirlerini Raşit Kemali adıyla *Yedigün*, *Yeni Mecmua* gibi dergilerde yayımlayan Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'in etkisiyle düzyazıya yöneldi. İlk düzyazısı *Balık* adıyla 1940 yılında *Yeni Edebiyat* gazetesinde yayımlandı. İlk öykülerini ise 1942 ve 1943 yıllarında *İkdam* ile *Yurt ve Dünya* dergilerinde yayımlayan Orhan Kemal daha sonra *Varlık*, *Gün*, *Yığın*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Yaprak*, *Yeni Başdan*, *Yeditepe*, *Beraber* gibi dergilerde de yer alırken birçok romanı da *Vatan*, *Dünya*, *Ulus*, *Son Havadis* ve *Cumhuriyet* gazeteleri tarafından tefrika edildi. *Kardeş Payı* ile 1958 yılında Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan Orhan Kemal, *Önce Ekmek* ile de 1969 yılında Sait Faik Hikâye Armağanı'nı ve TDK Öykü Ödülü'nü kazandı. *72. Koğuş*, *Murtaza*, *Eskici Dükkânı*, *Kardeş Payı* ve *İspinozlar (Yalova Kaymakamı)* adlı yapıtlarını oyunlaştırdı. *72. Koğuş* ile 1967 yılında Ankara Sanatseverler Derneği tarafından en iyi oyun yazarı seçildi. Orhan Kemal'in ailesi tarafından 1972 yılından beri yazarın ölüm yıldönümünde verilmek üzere Orhan Kemal Roman Armağanı düzenlenmektedir. Yapıtları: *Murtaza*, *El Kızı*, *Yalancı Dünya*, *Sokakların Çocuğu*, *Müfettişler Müfettişi*, *Üçkâğıtçı*, *Ekmek Kavgası*, *72. Koğuş*, *Eskici ve Oğulları*, *Cemile*, *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Sokaklardan Bir Kız*, *Vukuat Var*, *Hanımın Çiftliği*, *Suçlu*, *Dünya Evi*, *Kötü Yol*, *Yağmur Yüklü Bulutlar*, *Kırmızı Küpeler / Babil Kulesi*, *Oyuncu Kadın / Gâvurun Kızı*, *Grev*, *Serseri Milyoner / İki Damla Gözyaşı*, *Gurbet Kuşları*, *Evlerden Biri*, *Kaçak*, *Kanlı Topraklar*, *Arkadaş Islıkları*, *Devlet Kuşu*, *Bir Filiz Vardı*, *Avare Yıllar*, *Sarhoşlar*, *Baba Evi*, *Çamaşırcının Kızı / Küçücük*, *Kardeş Payı*, *Önce Ekmek*, *Tersine Dünya*, *İstanbul'dan Çizgiler*, *Oyunlar 1-2*, *Yazmak Doludizgin* (Günlükler/Şiirler), *Senaryo Tekniği ve Senaryolar*, *Önemli Not!* (Düzyazılar), *Abdülkadir Kemali Bey'in Anıları*, *Yüz Karası*, *Zamana Karşı Orhan Kemal* (Eleştiriler ve Röportajlar), *Uçurum*.

NÂZIM HİKMET'LE 3,5 YIL

Orhan Kemal

§

Yayın No **493**
Anı **28**

Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl
Orhan Kemal

Yayına hazırlayan: Çiğdem Su
Kapak tasarım: Utku Lomlu
Arka kapak fotoğrafi: Ara Güler

© 1965, Orhan Kemal
© 2007; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Haziran 1965, Sosyal Yayınlar
2. Basım: Eylül 1976, Tekin Yayınevi
3. Basım: Ekim 1996, Milliyet Yayınları
4. Basım: Ekim 2000, Tekin Yayınevi
5-6. Basım: Haziran 2007-Kasım 2014, Everest Yayınları
7. Basım: Mart 2015

ISBN: 978 - 975 - 289 - 410 - 5
Sertifika No: 10905

Orhan Kemal Müzesi
Akarsu Caddesi No: 30 Cihangir/İSTANBUL
Tel: (0212) 292 92 45 Fax: (0212) 243 67 82
E-mail: info@orhankemal.org
www.orhankemal.org

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (0212) 674 97 23 Fax: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Fax: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
facebook.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

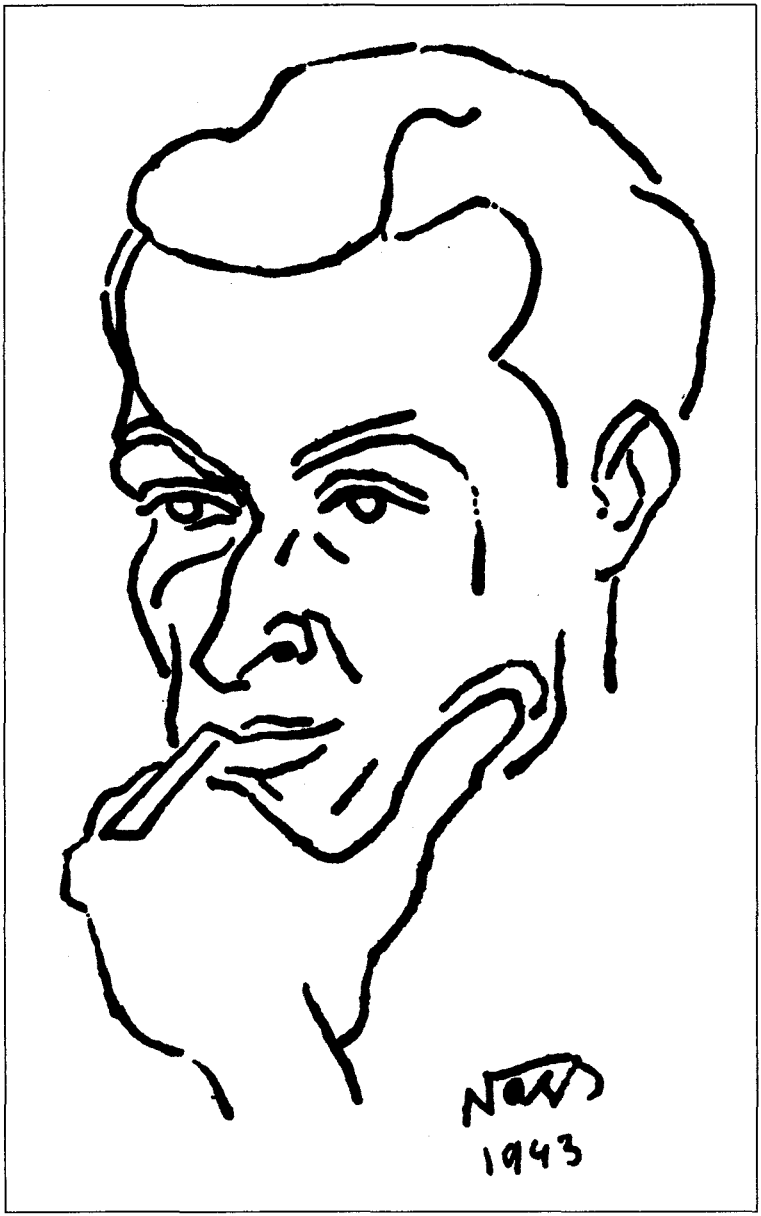
SUNU

Orhan Kemal'in aramızdan ayrılışının 30. yılında *Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl* adlı anı kitabının yeni basımını sunuyoruz. Bu basıma yazarın kitapta sözünü ettiği defterinden notlar ile Nâzım Hikmet'in Orhan Kemal'e yazdığı bazı mektupları da ekledim.

Sayın Piraye Altınoğlu'nun yıllarca saklayıp okur önüne çıkmasını sağladığı bu notları yayımlamamıza izin veren Memet Fuat'a teşekkür ederim.

Orhan Kemal ile Nâzım Hikmet'in ölümsüz anılarına saygıyla...

Işık Öğütçü
Cihangir, Ekim 2000

1943

NÂZIM HİKMET'LE 3,5 YIL

940 yılının kışı... Hapishane kaleminde, sabıka defterlerinde çalışıyorum.

Bir sabah kâtip, yeni gelen evrakları karıştırırken, "Oooo..." dedi, "gözün aydın!"

Ona hayretle baktım.

"Üstadın geliyormuş!.."

Büsbütün şaşırdım. Benim üstadım falan yoktu...

Kâtip, "Numara mı yapıyorsun?" dedi.

"Yooo..." dedim, "benim üstadım filan yok ki..."

"Canım, Nâzım Hikmet işte.. Senin de üstadın sayılmaz mı?

İnanmadım. Elinde tuttuğu belgeyi uzattı. Aldım, çabucak gözden geçirdim, sahiden geliyordu: "...siyatiklerinden rahatsızmış. Banyolardan istifade etmesi için..."

Kurşuni bir gündüzdü ve hapishane bahçesindeki zambakların yeşil yaprakları üzerinde kar vardı. Evimden uzak kalışımın ve kurşuni günlerin çileden çıkaran sıkıntısını, cezamın dolmasına daha yıllar oluşunun ümitsizliğini birdenbire buluttan kurtulan parlak bir güneş sanki silip süpürüvermişti. Oysa, onunla ne merhabam vardı, ne de günün birinde "arkadaş" olabilme ihtimalim.

Herkes gibi onun uzaktan hayranlarındandım. Herkes gibi, "nedenini bilmeden" ona kızıyordum, fakat ihtimal, herkes gibi nedenini bilmeden, yahut pek az bilerek, seviyordum onu: müthiş, muazzam, doyuran sanatını.

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
Üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
Üç telli saz
dağlarla dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz!
Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden:
köylerden şehirlerden
aldığı hızla,

milyonların ağzı
bir tek
ağızla
güldüremez!
ağlatamaz!

...
Trrrum,
trrrum,
trrrum!
trak tiki tak!
Makinalaşmak
istiyorum!
Beynimden etimden iskeletimden
geliyor bu!
Her dinamoyu
altıma almak için
çıldırıyorum!

...
Ufuklardan ufuklara
ordu ordu köpükler mor dalgalar koşuyordu;
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor balam,
konuşup coşuyordu!
Kim demiş "çört vazmi!"
Hazer ölü bir göle benzer!
Uçsuz bucaksız başı boş tuzlu bir sudur Hazer!
Hazerde dost gezer, e.....y!..
düşman gezer!
Dalga bir dağdır
kayık bir geyik!
Dalga bir kuyu
kayık bir kova!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık,
devrilen
bir atın
sırtından inip,
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!

...
Behey!
Kara boynuz gibi kaşlı
mukaddes Apis başlı
adam;

Behey!
Kara maça bey!
Sen şiirin asil kamusuyla konuşuyorsun,
ben asaletten anlamam.
Şapka çıkarmam konuştuğun dile,
düşmanıyım asaletin
kelimelerde bile.

Behey!
Kara maça bey!
Ben bilirim
bu tevehhür su şikâyaat niçin?

Bilirim
beni uykumda boğmak için
bekliyorsun geceyi.
Ben ki bileklerimde tel kelepçeyi
bir altın bilezik gibi taşımışım
ben ki ilmikleri sabunlu iplere bakıp

kıllı kalın ensemi kaşımışım,
tehdidine pabuç
bırakır mıyım hiç?
...
Yaşamak ne güzel şey
TARANTA-BABU
yaşamak ne güzel şey...
Anlayarak bir usta kitap gibi
bir sevda şarkısı gibi duyup
bir çocuk gibi şaşarak
YAŞAMAK...
Yaşamak:
birer birer
ve hep beraber
ipekli bir kumaş dokur gibi.

Kalemden usulcacık çıktım. Koğuşa gidecek, benim gibi şiirler yazan, kendini şair sanan iki arkadaşıma, kâtipten aldığım haberden bahsedecektim...

Bunlardan biri Necati, ben yaşta, lakin yedi buçuk seneye hükümlü, beş senedir yatıyordu. Hiçbir yerden on para yardım görmeden seneleri devirmişti. Nâzım Hikmet'i İstanbul Hapishanesi'nden tanırmış, ahbapmışlar bir hayli... Ben Nâzım Hikmet'e ait ilk bilgiyi onunla yüz yüze konuşmuş, ahbaplık etmiş olan Necati'den aldım... Necati, hapishane idaresinin temizlik işlerinde çalışıyordu. Ona alt kattaki "görüşme yeri"nin telörgüsü yanında rastladım:

"Haberin var mı?" dedim, "Nâzım Hikmet geliyor!"

İnanmadı. Yemin ettim. Çocuk gibi ellerini çırptı, "Yaşasın!" diye bağırdı ve bana Nâzım Hikmet'ten, Nâzım Hikmet'in İstanbul Hapishanesi'ndeki takunyalarından, uzun, yeşil hırkasından bahsetti.

"Aman," dedi, "İzzet'e falan tembih edelim, gidip şiir filan okumasın, rahatsız edilmekten hiç hoşlanmaz... Şunu bunu sor-

mamalı... İstersen İzzet'e hiç açma onun geleceğini... Çünkü, 'Eee!' der, yataklarını toplar, gider başka koğuşa!"

Necati'nin anlattığı şeyler "büyük ve meşhur adam"lara yaraşan hususiyetlerdi. Fakat ne olursa olsun, onunla tanışıp ahbaplık etmesem bile, hiç olmazsa yüz be yüz görecek, sesini duyacaktım ya!

"Koğuşuna gitmeyiveririm, hiçbir şey sormam, şiir filan da okumam," diye aklımdan geçiriyordum.

Bizim koğuşa geldim. İzzet kitap okuyordu, benden aldığı *Kira Kiralina*'yı... Öteki mahpusların her biri bir işle meşgul, kimi maltızına kömür koyuyor, kimi yanmış maltızına küçücük tenceresini oturtmuş, kaynamasını bekliyor, kimi pirinç ayıklıyor, hiçbir iş yapmıyorlarsa, toplanmış yataklarına dayanmış, düşünüyor, bir kişi de gazete okuyordu.

İçim zorla tuttuğum sevinç kasırgasıyla dolu, İzzet'in yanına oturdum. O, kitaptan gözlerini ayırıp bana baktı. Her zamanki gibi, alelade bakışlardan birisiyle, taşı, toprağı, çiçeği ezberlenmiş hapishanede konuşacak yeni bir şeyi kalmamış insanların bıkkınlık dolu ağırlığıyla...

İzzet'in arkasındaki pencerelerden dağlar görünüyordu. Kurşun ağırlığındaki bir gölün altında, tepeleri karla gömülü dağlar bugün beni her zamanki gibi sıkmıyordu. Tersine, içimde altın ışıklar ve sevinç şimşekleri...

İzzet, "Bugün pek neşelisin!" dedi.

"Bilmem," dedim, "öyle miyim?"

"İlk geldiğin günlerdeki gibisin... Neydi o somurtkanlığın..."

İzzet haklıydı. Son günlerdeki iç sıkıntılarım aşırı bir hâl almıştı. Bu da sebepsiz değildi... Almanya'nın bilmem ne üniversitesinin fizik şubesinden tahsilini yarıda bırakıp ayrılmak zorunda kaldığını iddia eden bir "öğretmen"le üç ay öncesine kadar dostluk etmiştim. Üniversite tahsili şöyledursun, ne ben, ne de İzzet kadar fizik biliyordu... Çok geçmeden ipliği pazara

çıkmış, koğuşta "sahte öğretmen" diye alaya alınmaya başlanmıştı. Öyle içten pazarlıklı bir hâli vardı ki, her söze, her harekete tahammül eder, gülümserdi.

Bense acırdım... Cezası azdı. Zaman zaman gardiyan nezaretinde dışarı çıkar, gezer dolaşır, hayali olduğunu sonradan öğrendiğimiz "mebus" dayılar, "kurmay" amcalarla buluşup görüştüğünden, harçlıklar aldığından dem vururdu. O kadar fakir ve acınacak hâldeydi ki, dışarı çıktığı günler, ona sırtımdan fanilamı, ayağımdan iskarpinimi çıkarıp vermiştim. O, benim fanilam, benim donum, benim elbisem ve benim iskarpinimle gitmişken benim hakkımda yalan dolu jurnaller verirmiş... İfadelerim alındı, sorgulara çekildim, hiç sebepsiz ve çok haksız sataşmalara uğradım. Böyle zamanlarda o da öteki arkadaşlarımla birlikte acındı, bu ihbarı yapanlara sövdü saydı, hatta cezasını doldurup çıkarken hapishane kapısında ağlayarak boynuma sarıldıktan sonra, "Ben senin gibi arkadaşı bir daha nerden bulacağım?" dedi.

Çok geçmeden, yani üç gün sonra öğrenmiştim ki, beni jurnal edip gerçekle taban tabana zıt yalanlar uydurarak hem benim başımı derde sokan, hem de bu işlerle ilgili yerleri gereksiz işgal eden "hayır sahibi" bu, fanilamı, elbisemi, iskarpinimi giyip tahliye olurken kapıda boynuma sarılıp ağlayan, "Senin gibi arkadaşı ben bir daha nereden bulacağım?" diyen adam değil miymiş!

Bu olaydan sonra artık hiç kimseye bağlanmamaya karar vermiş, bir insanın bu kadar alçalabilmesi yüzünden adeta herkese düşman olmuştum. Bunda haksızdım şüphesiz, ama ne yapayım, başka türlüsünü düşünecek durumda değildim ve insanları tanımanın ne demek olduğunu bilmiyordum.

Sonra daha başka sebepler...

Hapishanede her gün en az bir tane bıçaklama oluyordu: Balıkçı Nezir'ler, Çamur Şevket'ler, Antepli Tekkol Hasan'lar,

Feriköylü İsmail'ler, Konyalı Deli Mehmet'ler ve onların taraftarları, gün geçmiyordu ki kumar, esrar ticareti yüzünden herhangi bir insana pusu kurup kalleşçe vurdurmasınlar... Evet, vurduruyorlardı. Onlarda para vardı, para için de bir başka insana bıçak atmaya hazır parasızlar...

Necati'nin uyarısına rağmen, "Sana bir şey söyleyeceğim," dedim İzzet'e, "bir şey söyleyeceğim ama, benden duymuş olma."

Yüzüme merakla bakıyordu.

"Nâzım geliyormuş!" dedim.

Onun da benim kadar sevineceğini, kalkıp boynuma sarılacağını sanıyordum. Kayıtsızca:

"Hangi Nâzım?"

"Nâzım Hikmet canım..."

Gayet soğuk:

"Ne zaman?"

"Ne zaman mı? Bilmem ama, Kâtip Bey bu hususta yazıyı gösterdi. Sen Kâtip Bey'den duymuş ol!"

Omuz silkti:

"Sen sevin, bana ne?.."

Donakaldım. Demek Nâzım Hikmet'in gelmesi herkesi sevindirmeyebilirdi!

Onu *Kira Kiralina*'sıyla bırakıp en üst kattaki koğuşlara, Sarıyerli Emin Bey'in koğuşuna fırladım. Emin Bey bir yankesiciydi ve İstanbul Hapishanesi'nde Nâzım'la tanıştıklarını zaman zaman anlatmıştı; santranç mı, dama mı ne dostuymuşlar... Badem gözlü, esmer, uzun boylu biri olan Emin Bey, lacivert beresini sağ kaşına yıkmış, koğuş kapısı önünde, kaynamış kuru fasulyenin suyunu süzüyordu.

"Sana bir haber vereceğim ama..." diye sokuldum.

"Ver bakalım..."

"Benden duymuş olma..."

"Peki..."

"Nâzım Hikmet geliyor!"

"Hadi..."

"Vallahi ha..."

Ayağa kalktı, beresini geriye iterek:

"Sahi mi söylüyorsun?"

"Şerefsizim yahu... Demin savcılık yazısında okudum. Siyatiklerinden rahatsızmış..."

Emin Bey heyecanla çalkalandı bir an:

"Hey koca Nâzım!"

Ve onunla İstanbul Hapishanesi'ndeki anılarını anlatmaya başladı. Bütün bunları zaman zaman duymuş, ezberlemiştim adeta. İstiyordum ki, Emin Bey kısa kessin de başka, daha başkalarına gidip "müjde" vereyim.

Çok geçmeden, yani bir buçuk, iki saat içinde, bütün hapishaneye yayılmıştı: Savcılığın bir yazısına göre, Nâzım Hikmet geliyormuş!

Necati, "Ulan," dedi, "ağzında mercimek ıslanmazmış!"

Ve konuşmaya başladık:

"Şiirlerimizi okuruz..."

"Yok canım, bizimkiler de şiir mi?"

"Seninkiler gene iyi..."

"Seninkiler de fena değil..."

"Ben hiç okula gitmedim ki..."

"Ben de ortayı bitiremedim..."

"Sen gene çok okumuşsun, eski yazıyı biliyorsun... Ya ben?"

"Demek yataklarını omuzladığı gibi..."

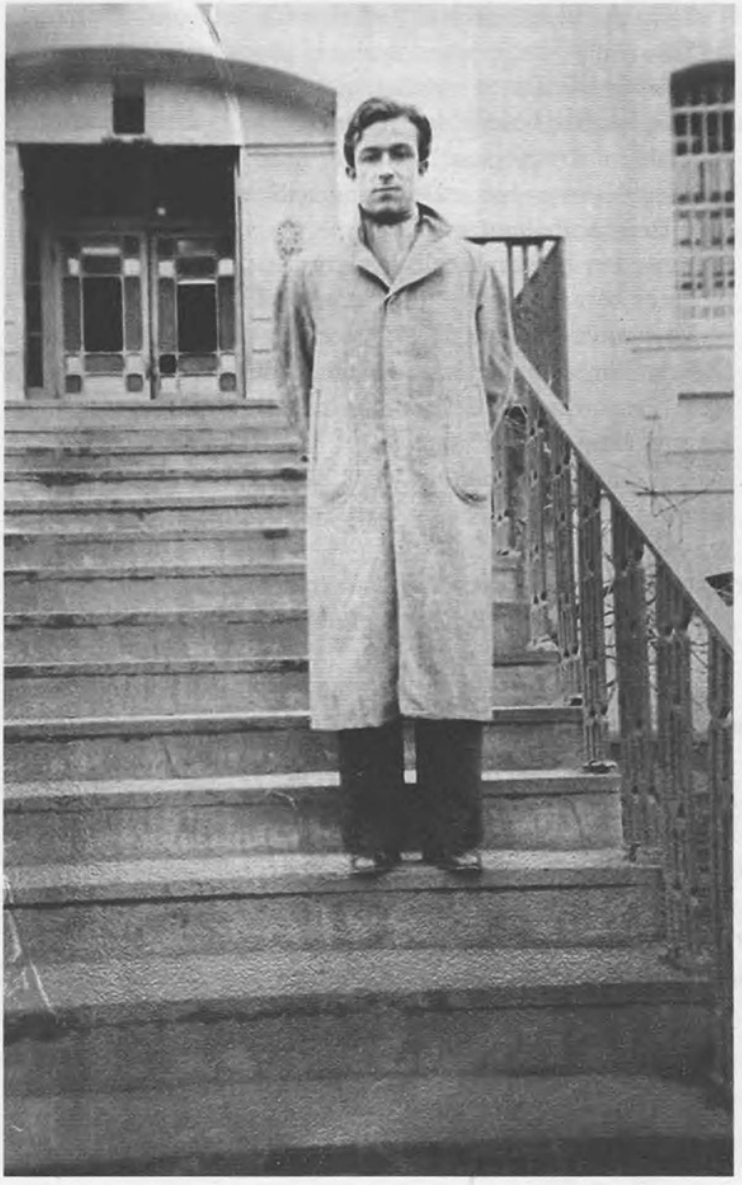
"Sıkıntıya hiç gelemez..."

"..."

"..."

"Şiir okurken duydun mu sen hiç?"

"Duydum. O okurken insanın yüzü dalga dalga olur! Hem biliyor musun, ağlayan bir çocuğu kucağına alsa, çocuk susuverirmiş!"

"Ben de şöyle duymuştum: Güya, dalarmış bir kahveye, şöyle alelade bir esnaf kahvesine, cepte mangır okkayla tabii... Sokulurmuş en fakir birine mesela, dermiş ki: '...İşte benim param, sen de çıkar bakalım!'

Adam şaşkın, çıkarırmış üç otuz parasını... Nâzım: "Seninki niçin az?" Adam boynunu büker, susarmış. "Getir," dermiş, "paralarımızı birleştirip yarı yarıya bölüşelim!" Birleştirir ve yarı yarıya bölüşürlermiş!

"!.."

Aradan haftalar geçmişti. Gene kurşuni bir sabahtı. Gene kar vardı zambak yapraklarında... Necati nefes nefese girdi:

"Nâzım Hikmet'i az önce getirdiler!"

Her zaman olduğu gibi kalemde ve sabıka defterlerinin başındaydım. Kalemimin elimden düştüğünü hatırlıyorum...

"Müdür Bey'in yanına soktular," dedi, "ona senden bahsettim. Gel, şimdi neredeyse çıkar!"

Elimden tutup çekti. O kadar heyecanlıydım ki, tavan sanki dönüyordu. Kafamda Simavna Kadısı Oğlu'ndan, Benerci'den, Jokont'tan mısralar...

Hapishane idaresinin beton sofası önünde duran eşyalarını Necati gösterdi: pötikareli bir çula sarılı yatak dengi, meşini

eskimiş iki bavul, bir sepet... Demek, o da bizim gibi herhangi bir insandı, şiirden gayri şeyler, fani şeyler de düşünebilir, yatak dengi, bavulu, sepeti olabilirdi?

Fakat herhalde o, "insanüstü" bir şey, bir dâhi! Sanki o güne kadar bir tek dâhi görmüşüm, yahut dâhiler üzerine fikrim varmış...

Ne olursa olsun, müdürün odasından neredeyse çıkacak adamın "Başında kocaman, kara bir papak", hayır, "bu papak değil: -tüylü bir koyunu karnından yarıp- geçirmiş başına!" Belki de "dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş."

Ve muhakkak ki:

Bakmıyor
kayığa
sarılan
sulara;
Bakmıyor
çatlayıp
yarılan
sulara!

Bu adam, bu az sonra çıkacak adam muhakkak ki "Türkmenistanlı bir Buda heykeli"dir. Azametle bağdaş kurduğu dümenin yanında, çatlayıp yarılan sulara bakmaya tenezzül bile etmeyen, mermerden bir Buda heykeli!

Sonra birdenbire, Necati'nin boyuna tekrarladıklarını hatırlıyorum:

"... Rahatsız edilmeye hiç gelmez. Yataklarını topladığı gibi..."

Müdürün oda kapısında çevik bir gıcırtı, kapı açıldı. Nefesimi kesmiş, gözlerimi kısmışım.. Bir heykel sükûnu içinde, azametli bir mermer heykel bekliyorum...

Bir an yüz yüze geliyoruz, sonra göz göze... Mavi mavi gülü-

yordu. Bu gülüş kesinlikle bir çocuğu hatırlatıyor... Temiz, taze, sıhhatli ve dost!

Bir an şaşkın, bekledi. Galiba ne yapması lazım geldiğini ölçtü, yahut tanış bir yüz arandı... Sonra gözüne Necati ilişti herhalde, ona doğru yürümeye hazırlanırken, Necati ona koştu ve beni tanıttı.

El sıkıştık. Ayaklarının topuklarını hazıroldaki bir er gibi birleştirerek, kendisini resmi törene zorladığı belli olan bir durumda ciddileşmeye çalışarak, "Ben Nâzım Hikmet!" dedi.

Bütün bunlar o kadar çabuk oluvermişti ki... Zeki gözleri salondakilerin üzerinde dolaşıyordu. Salondakiler bir hayliydiler. Onu evvelce başka hapishanelerden tanıyanlar, hiç olmazsa namını işitmiş olanlar... Nâzım, bu bir sürü insan arasındaki tanışlarını gördükçe onlara koşuyor, sarmaş dolaş oluyorlar, uzun yıllar birbirinden ayrı kalmış baba-oğul, yahut kardeş-ağabey hasretinin heyecanıyla öpüşüyorlardı.

"!.."

"..."

"...Vay canım kardeşim.. Sen, sen burda ha?"

"...Sen de mi burdasın Vasfi? Ne oldu senin temyizin? Bozdu mu Temyiz Mahkemesi? Tasdik mi etti? Biz Çankırı Hapishanesi'ne nakledildikten sonra mı oldu bunlar? Vah vah, acıdım. Halbuki kuvvetli kışkırtma vardı... Sağlık olsun. Nasıl vaziyetin? Evden yardım etmiyorlar mı? Demek Karantina'ya verdi Müdür Bey. İyi, iyi..."

Üstü başı paramparça bir başkasının yanma gidiyor. Bu adam, iri ve çıplak ayaklarıyla buz gibi betona basmakta olan bu yirmi dört yaşındaki adam, "Adembaba Deli Remzi"dir. İkinci kısımın üst katında adembabalara ayrılan 72. koğuşun "mallarından". Bu koğuşun çerçeveleriyle bütün tahta kısımları kırılıp parçalanmış, koğuşun ortasında, betonda yakılmış, ısınılmış ve alevlerin ışığında izmaritine zar atılmıştır. Camları bütün kırık pencerelerinden sabaha kadar yağmur, kar ve ayaz

dolan koğuşta eski püsküleri içinde adembabalar birbirlerine sarılıp titreşerek ısınmaya çalışırlar. "Deli Remzi" bu koğuşta delirmiştir...

"...Sonra Remzi? Demek otuz sene ha! Neden yahu? Adam mı vurdun? Hapishanede adam vurur mu insan a Remzi? Ne? Teşvikle mi? Demek teşvikle vurdun ha? Olur mu be Remzi, değer mi be evladım? İnsan yedi lira için başka bir insana kıyar mı? Yaa... Ettin bir cahillik ama, otuz seneye tekrardan çıkmış cezan! Haydi haydi, öyle şey olmaz... Elbette insansın... Kendine niçin kahrediyorsun?"

Remzi, kaşla göz arasında Nâzım'ın kulağına bir şeyler fısıldıyor... Necati beni dirseğiyle dürtüyor. Malum, Remzi "bir cigara parası" istiyor. Nâzım, "Sonra," diyor, "şimdi bozuğum yok!"

Ötede, yakası kürklü gocuğuna gömülmüş bir hapishane "Efe"sine gidiyor, hâl hatır, çorap makinelerinin durup durmadığını, İstanbul Hapishanesi'ndeki Laz bilmem kiminle, bilmem kaç çile iplik tartışmalarının ne olduğunu soruyor. Oysa "Efe" bunu çoktaaan unutmuş.

Derken Sarıyerli Emin Bey çıkageliyor.

"Vay efendim, Emin Beyciğim, mirim, üstadım... Vay benim cânı azizim..."

Sarmaş dolaş oluyorlar...

"Yahu Emin Bey, sen ha? Sen burada ha? Seni neden sürdüler? Sen ki bir garip ademsin, ne bıçak, ne eroin... Ha? Sahi ne oldu senin mahkemen? Yedi buçuk sene mi? Temyiz mi bozdu? Vay anasını be... Hafifletici sebep vardı halbuki... Neyse, geçmiş olsun.. Şey de burdaymış, şu Ertuğrul... Burda ha? Vay hınzır vay... Damayı öyle ilerlettim ki Emin Bey, burda onu mutlaka yeneceğim... Dimitri de burdaymış, Kolonyacı Dimitri canım... Ya... Desene bütün ahbaplar burda... İyi iyi."

Yanı başımda duran, aslen köylü bir gardiyan, gardiyan arkadaşına, "Ne can adam be!" diyor.

Bir ara Sarıyerli Emin Bey soruyor:

"Üstat, resme devam ediyor musun?"

"Epey ilerlettim Emin Beyciğim... Bak..."

Sofanın köşesindeki eşyalarının başına gidiyor. Bu arada gardiyanlarla başgardiyan da eşyalarını aramaya başlamışlardı... Nâzım Hikmet, bavulu arandıktan sonra öteki eşyaların aranmasıyla ilgilenmedi bile... Bavulunu bizden tarafa çekti, açtı, kâğıtlar, defterler, kalemler, boyalar, yağlı, suluboyalar, fırçalar, sonra resimler, gene portreler... Çeşitli köylü portreleri... Sıyrılmış röntgen filmlerine, jilede oyulmuş resimler...

O, bütün bunları ayrı ayrı, uzun uzun anlatıyor, hep dinliyoruz, gardiyanlar, başgardiyan bile... Bir ara kâtip çıkageliyor, sonra müdür...

Nâzım Hikmet, hep o, kendini resmi törene zorlayan, fakat pek de beceremeyen hâliyle, onlara dönüyor, yenibaştan anlatıyor, sık sık, "üstadım, üstadım" diyor... Sonra müdür ve kâtip, odalarına çekiliyorlar, o devam ediyor:

"... Bu, bu bizim Kemal Tahir... Muhakkak ki yarının en kuvvetli Türk romancılarından biri..."

Bir başka portreyi alıyor:

"... Buna Asri Mehmet, derler... Çankırı Hapishanesi'nin fotoğrafçısıydı..."

Daha başka bir portre, geniş kulaklı, iri gözlü, başı sıfır numara makineyle tıraşlı bir köylü delikanlısının portresi:

"Buna Kelleci Mehmet, derler... Kemal Tahir'in bir büyük hikâyesinin kahramanı. -Ciddileşiyor.- Hani bizim şu Türk halkı müthiş zeki!"

***

O sıralar, ufak bir meseleden atıştığımız için, bizim İzzet'le dargındım, koğuşumu değiştirmesini başgardiyana rica etmiştim, başgardiyan da beni aynı kısmın üstündeki "tecrit'lerden birisine vermişti... Bu hücreler yan yana birkaç taneydi ki, hapishanenin disiplinini bozanlar, mesela kumar oynayan, adam

bıçaklayan, hırsızlık edenler buraya konulur, savcılıkça tayin edildiği güne kadar yalnız hapsedilirlerdi.

Nâzım gelmeden bir hafta önce galiba bu tecritlerden 52 numaralısına taşınmıştım. Ona da karşı sırada, benim tecritin iki hücre aşağısında bir başka tecriti hazırlamışlardı...

Yatak dengi, bavulları, sepetini Necati, ben, Emin Bey omuzladık... O peşimizde, ille kendisine de bir parça bırakmamızı rica ederek geliyordu. Merdivenler indik, merdivenler çıktık, üst üste, iç içe demir kapılar, ekşi ekşi kokan karanlık dehlizler, dehlizlerde birer ikişer, ikişer üçer veya yalnız başlarına "volta" vuran asık yüzlü mahpusların arasından geçtik. Eşyalarını onun hücresine bırakıp benim odaya toplandık.

O hep anlatıyordu... Çankırı'dan, hapishaneden, hapishane idaresinden, Kemal Tahir'den, bilhassa Kemal Tahir ve onun dostluğundan bahsediyordu.

Nihayet "millet" dağıldı, Necati, ben, o kaldık. Bir ara Necati, damdan düşer gibi, "Üstadım," dedi, "gayet güzel şiirleri var!"

İrkildim ve Necati'ye şüpheyle baktım...

"Hayır," dedim, "şiir falan değil, birtakım gevezelikler..."

Necati alayla:

"Bize böyle demezdin ama..."

Doğruyu söylemek lazım gelirse, şiirlerime hayrandım. Onlara bel bağlıyordum, onlardan beklediklerim vardı, içim dışım onlarla doluydu ve Nâzım gelmeden evvel "bu hapishanenin en büyük şairi" bendim, evet bendim, İzzet'e, Necati'ye rağmen...

O, "Neden gevezelik olsun..." dedi, "okursunuz, dinleriz..."

Vakit öğleydi. Kalktım, küçük maltızımı yaktım, yemeği iki kişilik hazırladım. Yemeğimiz "yumurtalı sucuk"tu. Yumurtalı sucuğu ufacık çatallarımızla, aynı kaptan yiyecektik ki, o itiraz etti, başka bir kap istedi. Yemeği yarı yarıya böldükten sonra, aynı kapta yemenin sakıncalarını anlatmaya başladı. Bu fena âdet yüzünden Orta Anadolu köylerinde iskorpitin nasıl yayıldığın-

dan bahsetti. Yemeği yedikten sonra da, "Siz," dedi, "yiyeceği nasıl tedarik ediyorsunuz?"

"Hapishane bakkalından," dedim. "Küçük bir defterim var, veresiye alırım, bakkal borcumu bu deftere yazar, ay başında babamdan para gelince..."

Küçük bir cüzdan çıkarırken, sordu:

"Mesela bu yumurtalı sucuğa ne masrafınız oldu?"

"Ne yapacaksınız?" diye sordum.

Gayet ciddi idi:

"Ben de masrafa iştirak etmek istiyorum!"

Cüzdanından sekize katlanmış bir iki buçukluk çıkarmıştı... Bugünlük misafirim olmasını rica ettim.

"Bütün servetim bu iki buçukluktan ibaret..." dedi. İsterseniz bugünden itibaren ben de sizin defterinizin masraflarına ortak olayım ve aybaşında..."

"Hayhay..."

Ben, ilk tanıştığım herkesi, bilhassa meşhurları şiddetle yadırgarım. Bunun nedeni malum şüphesiz, ama Nâzım Hikmet'le nasıl hiç farkına varmadan senlibenli oluverdiğime hâlâ şaşarım. İnsan onunla öyle kolay, öyle rahat konuşabiliyor ki...

"...Biliyor musunuz, yalnızlığı hiç sevmem. İdare'den izin alsak da, ben de sizinle bu koğuşta kalsam..."

Bunu öyle bir çekinmeyle söylemişti ki... Sanki emir vermiş, yahut beni zora koşmuş, tahammülümün üstünde beni rahatsız edecek bir şey söylemiş gibi...

"Siz arzu ettikten, İdarede sakınca görmedikten sonra..."

Sevindi:

"Hayal bile edemezsiniz nasıl nefret ederim yalnızlıktan... Bir tek satır yazamam, çıldırım..."

Kalktı, izin almak üzere gitti. Müdür henüz yemekten dönmemiş. Sonra tekrar gitti, birlikte kalmamıza müsaade için ricada bulunmuş. Müdür de kâtip ve başgardiyanla görüştükten sonra razı olmuş; geldi.

"Aman birader," dedi, "kapı kapı üstüne, kilit kilit üstüne... İdare'ye çıkmak da bir dert burda... Kaç kapı var üzerimizde Allah aşkına?"

Bunu evvelce ben de merak etmiş, saymıştım.

"Altı..." dedim.

"Füüüüüüyt!!!"

Nâzım Hikmet'in hapishaneye gelişiyle, şu ıslığa kadarki zaman iki saatten çok değildi. Ben bu iki saatlik zaman içinde onunla hem senlibenli olmuş, hem de onu ve onun yakınlarını öğrenmiş bulunuyordum:

Annesini, eşini, oğlunu, kız kardeşini, teyzesinin oğlu olan eniştesini, yeğenlerini ve birçok arkadaşını. Bu nasıl olmuştu? Bilmem. Bunu kavrayabilmek için herhalde Nâzım Hikmet'in samimiliği içine girmek lazım. Çünkü Nâzım, düşmanları tarafından bile sevilen bir İNSAN'dır.

***

Zaten endişeyle bekliyordum, nihayet sordu:

"Tahsiliniz?"

Buz gibi oldum ve müthiş utandım. Zaman zaman sormuşlardı, utana sıkıla, yerin dibine geçe geçe, "tasdikname"mden bahsetmiştim. Gene öyle oldu. Fakat, o, ötekiler gibi dudak büküp geçmedi.

"Adaaaam siz de," dedi, "Devlete memur olmaya niyetiniz yoksa... Ben şahsen, hayatımda hiç ihtiyaç duymadım buna..."

"!.."

"Yabancı dil biliyor musunuz?"

"Pek az Fransızca..."

"İlerletmek ister misiniz?"

"Elbette..."

"Pekâlâ... Şimdi sizinle biraz umumi meseleler üzerinde konuşalım.. Mesela, bu harpten, bu İkinci Cihan Harbi'nden ne anlıyorsunuz? Yani, bu Alman taarruzlarının anlamı?"

Uzun uzun bir şeyler anlattım.

"Doğru tarafları olan düşünceler... Fakat..."

Tekrar sordu:

"Felsefe deyince ne anlıyorsunuz?"

Felsefeye dair Türkçe yazılmış birçok kitap okumuştum. O kadar ki, felsefenin birçok tarifini ezberlemiştim. Bu tarifleri birbiri peşi sıra tekrarladım.

O, ciddiyetle dinledikten sonra, "Çok kitap okuyan bir insan olduğunuz anlaşılıyor!" dedi. "Şiirleriniz?.."

Tekrar sıkıldım, başım döndü.

"O kadar ilkel şeyler ki..."

"Zarar yok, getirin, görelim!"

Şairliğim zorlu bir imtihan geçirecekti. Kalktım. Bavulumdan şiirlerimi alıp getirdim. O, piposuna tütün koydu, ateşledi, üst üste duman aldıktan sonra, gayet ciddi, "Evet," dedi, "sizi dinliyorum!"

Okumaya başladım... Heceyle yazılmış şiirlerdi bunlar; taşkın hislerimi samimiyetle, insan gibi değil de, "ilahileştiğini" iddia edenlerinkine benzetip onlar gibi komikleştirerek içinde dile getirdiğim şiirler...

İlk dörtlük henüz bitmemişti:

"Yeter kardeşim, yeter... Bir başkası lütfen..."

Halbuki en güvendiklerimden biriydi... İçimde bir şeyler yıkıldı.

Bir başkası... İlk, ikinci, üçüncü mısranın yarısı.

"Berbat!"

Kanım tepeme çıktı, başım döndü, ufaldım. Tekrar bir başkası...

"Rezalet!"

Gözlerim kızardı... Kızdım mı? Üçüncü şiirim ve ilk iki mısra...

"Peki kardeşim, bütün bu laf ebeliklerine, hokkabazlıklara, affedin tabirimi, ne lüzum var? Samimiyetle duymadığınız şeyleri niçin yazıyorsunuz? Bakın, aklı başında bir insansınız...

Duyduklarınızı, hiçbir zaman duyamayacağınız tarzda yazıp komikleştirmekle kendi kendinize iftira ettiğinizin farkında değil misiniz?"

Bütün kanım tepemden ayaklarıma iniyor ve bir kâğıt tomarından ibaret "şiirlerim" elimden desteyle düşüyor, artık okumuyorum... Gözlerimin önünde Necati, İzzet, bilhassa o... Onların şu anda yanımızda olmadıklarına şükrediyorum.

Nâzım Hikmet boyuna anlatıyordu.. Sık sık "realizm" ve "aktif realizm" kelimelerinin geçtiği uzun bir konuşma yaptı. Ne yalan söyleyeyim, hiçbir şey anlamadım. İçimde muazzam bir âlem yıkılmıştı. Samimiliğine, bir türlü inanamadığım, yıkılması gereken, yalancı, sahte, haksız inanışlardan kurulmuş, temeli çürük bir âlem!

"Şimdi siz de benimkileri dinler misiniz?"

Kendime geldim. Göz göze idik. İlave etti:

"Ama, asla hatıra, gönüle bakmak yok! Siz de beni tenkit edeceksiniz, hem de olanca insafsızlığınızla!"

İlkin "Nigâr ile Mustafa"yı okudu. Halbuki ben ondan bir "Bahri Hazer", bir "Salkım Söğüt" yahut "Simavna Kadısı Oğlu" veya "Taranta-Babu"dakilere benzer bir şeyler bekliyordum. Bu hepsinden ayrı bir tarzdı. Kolaylıkla söylenivermiş, basit, alelade kelimelerle meydana getirilivermiş gibiydi. "...Ne sanki... Böylesini ben de yazarım!" gibilerden düşündüğümü ve az önce içimde bütün haşmetiyle yıkılan "nefis itimadı"mın yerine "bu tarzda yazmak" arzusunun kımıldanmaya başladığını hatırlıyorum.

O okuyordu. Kara kaplı küçük defterciğin sayfaları boyuna çevriliyordu. Arada anlatıyordu da. "... Planını Çankırı Hapishanesi'nde tasarladığı bir şiirin muhtelif parçaları" olduğunu söylemişti:

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,

havada kuş kadar
çokturlar,

korkak,
cesur,
cahil,
hâkim
ve çocukturlar

ve kahreden,
yaratan
ki onlardır...
...

Evet bu başka, bambaşkaydı. Bunda "kutsal" kitapları hatırlatan bir dil, bir ululuk vardı.

Birdenbire, "835 Satır'dan şairin kendi kendini tekrarlayacağından korkan" birinin sözünü hatırladım ve sordum:

"...Ne dersiniz?"

Sadece güldü. Defterini kapadı, derin bir soluk aldı, sonra, "Nasıl buldunuz şiirlerimi?" diye sordu.

"Fevkalade," dedim, "enfes!"

Yüzüme şüpheyle baktı:

"Hayır, bana iltimas geçtiniz..."

Piposunu sinirli sinirli çırptı, defterlerini bavuluna kaldırdı.

"Sizde," dedi, "sanat için iyi kumaş var, kesin. Demin şiirlerinize karşı fazla haşin davranmıştım... Beni hoş görün, sanat konularında hiç şakam yoktur... Bu itibarla... Evet, sizde iyi bir sanatkâr için gereken, iyi bir kumaş..."

Kaşları çatıldı, açıldı... Piposuna tekrar tütün koydu, ateşledi, duman alıp bıraktı:

"Size bir teklifte bulunabilir miyim?"

"Hayhay..."

"Sizinle yakından ilgilenmek istiyorum... Yani kültürünüzle... Evvela Fransızca, sonra diğer kültür konuları üzerinde düzenli dersler yapacağız... Tahammülünüz var mı?"

"Var."

"Söz mü?"

"Söz."

Elini uzattı. İnce bilekli, hafif çilli elini tuttum:

"Bıkmadan, yorulmadan, usanmadan?"

"Evet. Bıkmadan, yorulup usanmadan..."

"Besa mı?

"Besa!"

"Pekâlâ, bu iş oldu..."

Piposunu yeni baştan, neşeyle çekiştirmeye başladı.

Günler geçiyordu... Kurşuni günleri arada parlak bir güneş yırtıveriyordu... Böyle günlerde hapishane bahçesinde karların üzerinde dolaşıyorduk. Nâzım, "Bu hapishanede dehşetli rutubet var!" diyordu. "Vücutlarımızı çalıştırmayışımız ne fena! Mesela sabahları düzenli jimnastik yapsak!"

Birkaç sabah bunu da denedi. Hapishane bahçesinde, karların üzerinde, atlet fanilasıyla yarı çıplak, "kültür fizik" yaptı. Sonra bundan vazgeçti...

"Bu tarz şeyleri bizim halk zıpıdık sayar, alışkın değillerdir... Kendimizi yadırgatmayalım!"

Doğrucası, memnun olmuştum... Kendisine bir şey söylememiştim ama, hapishanede pek çoklarının bunu dedikodu ve alay konusu yaptıklarını işitmiştim.

Her gün, yedi sekiz saat, bazen daha çok ders çalışıyordum. "Onunkiler gibi" şiirler de yazıyordum ama, ona göstermeye cesaret edemiyordum henüz. Onunkiler ne kadar pürüzsüzdüler, az sözle ne kadar çok şey anlatabiliyorlardı! Halbuki benimkiler baştan sona takır tukurdu, baştan başa kılçık dolu.

Aylardan sonra ona gösterdiğim ilk şiirim, "Bir Beyrut Hikâyesi" oldu.

"Oku bakalım!" dedi.

Çekine çekine okumaya başladım:

Beyrutta,
Yeni İstanbul lokantasında,
Bulaşıkların başındayım.
On sekiz yaşındayım.
Saçlarım taralı ve parlak,
Aklımda Eleni.
...

Sonuna kadar dinledi. Gene piposu ağzında. Sonra okuduğum kâğıdı elimden aldı, gözden geçirdi ve iade etti.

"Tekrar oku!"

Tekrar okurken, arada "dur" diyor, "şunu şunu at"mamı söylüyor, yahut filan mısra ile ondan sonrakini başa, baştakileri sona almamı söylüyordu... Şiirim bu suretle tıraş olduktan sonra hayretle gördüm ki, benim pürüzlerle dolu, takır tukur "şiirim"den, onunkileri hatırlatan yeni bir "şiir" meydana çıkıverdi.

Benimle inceden inceye uğraşıyordu. O kadar ki, "yarı aydın"lığımdan, yahut "küçük burjuva"lığımdan gelen "vıdı vıdıcı" tabiatımla, birtakım huy ve görüşlerime varana kadar her şeyimle...

Mesela, Nâzım Hikmet'le arkadaş olup aynı koğuşta kalmamızdan beri İzzet'le Necati'yi adamakıllı ihmal etmiştim. Haydi İzzet'le dargındık, ya Necati?

Aradan epeyce geçti, İzzet'le tekrardan barıştık. Nâzım'ın tıraş edip düzelttiği şiirlerimden ikisini bir gün Nâzım'a görün-

memeye çalışarak, beton maltanın bir köşeşinde, İzzet'e okudum. O da kendini benim kadar "şair" sayardı...

Can sıkıntısı içinde beni dinledi:

"Sen mi yazdın sanki?"

"Tabii..." dedim.

Saçları briyantinli başını öbür yana çevirirken dudak büktü, kıpkırmızı kesilerek, "Ben de," dedi, "ben de arkadaş olacağım Nâzım'la..."

Fena hâlde sinirlendim. "... Rahatsız edilirse, yataklarını topladığı gibi..."den bahsettim. Lakin o aldırış bile etmedi:

"Ben de şiirlerimi göstereceğim, benimkileri de düzeltsin!" diye tekrarladı.

Öfkeyle ayrıldık.

Hemen Necati'yi buldum. Ona da şiirlerimi okudum. Pek beğendi.

"Ama," dedi, "bunlar seninkilere hiç benzemiyor... Nâzım Hikmet mi düzeltti?"

"Biliyor musun," diye laf karıştırdım, "İzzet diyor ki... Halbuki sen demiştin ki, hiç rahatsız edilmeye gelmez..."

Necati cevap vermedi ama, o günden sonra hem Necati, hem de İzzet deste deste şiirlerle gelmeye başladılar.

Nâzım ikisinin şiirlerini de önemle dinliyor, fakat benimkilere olduğu gibi "berbat!", "rezalet", "kepazelik" demiyor, arada, mesela, "Aferin İzzet!" diyordu, "bu mısra fevkalade..." İzzet bana gururla bakıyordu, briyantinli saçları pırıl pırıl...

Gene böyle, İzzet'le Necati'nin şiirlerini dinlediği bir gündü. Onlar gittikten sonra sordum:

"Sahiden beğendiniz mi?"

Beni şöyle bir gözden geçirdi, kesinlikle, "Elbette..." dedi.

Bütün gayretime rağmen, dudak büküverdim.

Hele bir gün, "Üstadım," dedim, "siz bu Necati'ye fenalık yapıyorsunuz. İlkokulu bile bitirmemiş. Kendisini sahiden şair sanıyor. Halbuki..."

Piposundan aldığı dumanı umursuzca savurdu:

"Sansın."

"Ama hiç kimseye metelik vermiyor, beni diyor, Nâzım Hikmet takdir ettikten sonra..."

"Desin."

"Desin mi? Siz bir insana fenalık yapabilir misiniz?"

"Ben ona fenalık yapmıyorum ki..."

"Kendisine kıymet verildiğine inanırsa, kültürünü artırmak için çalışmaz ki..."

Yüzüme baktı baktı, gülüverdi:

"Sevsinler!.."

Koğuştan çıktı gitti.

Öfkeli, dünyayı kapkaranlık görerek, herkese, her şeye müthiş kızarak kaldım. Hatta dersleri filan bırakıp bu koğuşu da terk etmek kararına varmıştım.

Kitaplarımı, defterlerimi kaldırdım. Bir daha ders çalışmayacaktım. İstemiyordum onun öğreteceği şeyleri. "Sevsinler..." ha?

Koğuş penceresine, somurtup oturdum, karşı dağlara bakarak düşünüyordum: "Sevsinler!.." Onların şiirlerini benim inadıma beğeniyor. O boklar da inanıyorlar... Tabii yazamazlar, elbette kötü. Benim bir tek şiirim onların bütün şiirlerine değer. "Sevsinler!.." ha?

Gittiği gibi döndü. Bakmadım bile...

"Haydi," dedi, "hazır mısınız?"

Fransızcamı kontrol edecekti. Aldırmadım. Tekrarladı:

"Size söylüyorum!"

"Hazır değilim!" diye döndüm ve aldırış etmez davrandım. Hiç üstelemedi:

"Pekâlâ, hazırlanırsınız öyleyse."

Koğuştan çıktı gitti. Hırsımın geçtiği bir sıra tekrar sordu:

"Hazırlandınız mı?"

Bir şeyler söyledim, birtakım mazeretler, izahlar...

"Aynı kökten geliyoruz," dedi, "sizi avucumun içi kadar tanıyorum..."

Ve bir gün, üçümüze -ben, İzzet, Necati- altı mısradan ibaret bir şiir parçası verdi:

"Buna," dedi, "mısraların yerlerini değiştirmek suretiyle en uygun şeklini verin bakayım!"

Her birimiz ayrı bir köşede, olanca dikkat ve kabiliyetimizle uğraşarak mısraların yerlerini değiştirip "en uygun şekli" vermeye çalıştık. Bunun bir imtihan, üçümüz arasında bir yarışma olduğunun farkındaydık.

Hepimiz ayrı birer "şekil"de karar kılmıştık. Üç rakip, üçümüz de heyecan içinde, üçümüz de birbirimizden nefret ederek, gözlerimiz Nâzım'da, kâğıtlarımızı verdik.

Nâzım kâğıtlarımızı aldı, okudu, ölçtü biçti, sonunda, "Aferin!" dedi, "aferin sana, en iyi şekil bu..."

İmtihanı BEN kazanmıştım.

Bir başka gün eline bir "roman başlangıcı"m geçer. Okur.

O sıra ben hapishane avlusundayım. Ayaklarında takunyalar, koşarak, heyecanla geldi. Âdeta soluk soluğa sordu:

"Siz mi yazdınız bunu?"

Çekinerek, "Evet..." dedim.

"Birader," dedi, "neden bahsetmediniz bundan. Siz düzyazı yazın düzyazı!"

Hayretler içindeydim.. O, uzun uzun anlattı, sonra bir "küçük hikâye" denememi söyledi. Edebiyatımızın, kurallarıyla hemen hiç uğraşmadığım, en yabancısı olduğum bölüm hikâyecilik bölümüydü.

Nâzım, "Daha iyi," diyordu, "hiç kimsenin tesirine kapılmadan, kendinize has şekli bulursunuz!"

Artık şiiri ikinci plana atmıştım. Hem dersler ilerliyor, hem de bizim hikâyeciliğin temelleri kuruluyordu. O, "Sor," demişti, "aklına ne gelirse sor... Yerli yersiz, ilgili ilgisiz, vakitli vakitsiz..."

"Freud şunu demek istemiş mi?"

"... Stendhal, Zola, Balzac..."

"..."

"..."

Bir gün de hiç ilgisi yokken şunu soruverdim:

"Üstat, siz dışardayken, mesela bir kahveye giriverirmişsiniz, sokulurmuşsunuz en fakir birisine, cebinizden para çıkarır, adama dermişsiniz ki: 'Sen de çıkar bakayım paranı!' Adam çıkarırmış üç otuz parasını, sonra birleştirirmişsiniz iki parayı, yarı yarıya paylaşırmışsınız."

Beni dikkat ve hayretle dinledi, birdenbire sinirlenmişti. Bense güleceğini, bu vesileyle buna benzer daha başka misaller vereceğini sanıyordum.

"Asla," dedi, "asla... Sizi şeref ve namusumla temin ederim, böyle zıpırca bir tek hareketim olmadı!!"

Bir başka gün de bir başka şey sordum.

Yeni Mecmua'da biri yazı yazmış, bu yazıda, Nâzım'ın "Fikret'i daha bilmeyecek kadar cahil" olduğundan bahsetmiş, sözü serbest nazım şeklinin Nâzım'a has olmayıp Mayakovski isimli bir Rus şairinden kapma olduğunu dile getirmişti.

Ben bu yazıyı ona rastlamadan çok önce okumuştum. Eşeledim.

"...Mayakovski'nin kırık dökük mısraları gerçekte benimkine benzer ama, o bir nevi aruzla, Rus müstezadıyla yazar... Halbuki benimki sadece ahenk..."

Ve sonra uzun uzun anlattı:

Milli Mücadele sıralarında Vâlâ Nurettin, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz ve kendisi Ankara'ya gitmişler... Ankara Hükümeti Yusuf Ziya ile Faruk Nafiz'i iade etmiş. Faruk Nafiz'i sultanlara kaside yazdığından, Yusuf Ziya'yı da..."

O sıralarda Anadolu'nun dehşetli sefaleti Nâzım'ın içine dokunmuş. Bir şeyler yazmak istemiş... Söyleyecek söz çok, çeşitli, gelgelelim eldeki hece ve aruzun imkânları pek dar... O zaman bu kalıpları parçalayıp daha hür, daha geniş, daha güçlü vasıtalar aramak gerektiğini düşünmüş, daha doğrusu, ufak, basit, mini mini hislerin söylenmesi için yeterli olan hece ve aruzun, geniş ve kapsamlı içeriğe dar geldiğini bir "ihtiyaç" hâlinde duymuş.

Değil birkaç
Değil beş on
otuz milyon
aç
bizim!
Onlar
bizim!
Biz
onların!
...
Açlar dizilmiş açlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
sıska cılız
eğri büğrü dallarıyla
eğri büğrü ağaçlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
sıska cılız
eğri büğrü dallarıyla
eğri büğrü ağaçlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
açlar dizilmiş açlar!
Kimi
kemik
dizlerine vurarak

yuvarlak
bir karın
taşıyor!

Kimi
deri... deri!
Yalnız
Yaşıyor
gözleri!
...

Bu şiir, ihtimal ilkin Anadolu'da duyulan heyecanın, daha sonraları, hemen devrim ertesi Volga boylarındaki açlık ve sefalet karşısında söylenmesidir...

Daha sonra Moskova...

"... Günlerce, hatta haftalarca," derdi, "yeni yeni sesler, yeni yeni deyişler üzerinde şiirin söyleyiş imkânlarını genişletmek için uğraşır dururdum..."

Henüz Rusça bilmediği günlerde bir gün eline Rusça bir gazete geçer. Orada ilk defa "kırık dökük mısralar!" görür, bunun bir şiir olması ihtimalini göz önünde tutarak, bir arkadaşına tercüme ettirir. Yazı gerçekten bir şiirmiş, hem de Mayakovski'nin bir şiiri. İşte Mayakovski ile tanışması böyle olmuş.

Her gün aynı duvarlar, aynı yüzler, aynı pencere ve aynı pencereden görünen ayın dağ, aynı sırtlar... Her şey aynı, yalnız mevsimler boyunca değişen bir tabiat...

Bazen pencere önünde oturur, dışarlara bakardım: uzaklarda, güneşin altında ağır ağır çift süren bir köylü, yahut bahçelerin arasında kaybolan bir yolda bir kız, elinde bir sefertası... Muhakkak ki hapishanenin en eğlenceli zamanları bayramlar ve görüşme günleriydi. Hele bayramlar... Tıpkı dışardaki gibi, herkes, herkes üstüne başına, ayağına yeni bir şeyler uydurmaya çalışır, en az paralılar bile arife günü tıraş olduktan sonra berbe-

rin çırağına mutlaka bahşiş verir ve zorla tuttukları sevincin ağırlığıyla uslu uslu çıkar giderlerdi.

O gün düşmanlar bile barışırdı çokluk... Kumar, esrar, afyon ve öteki "yasak" şeylerin ticaretinden "ekmek" çıkarabilmek için on bir ay ve on bir ayın hemen bütün günü birbirlerini bir kaşık suda boğmaya uğraşanlar, üç bayram gününde, "kardeş" sevgisi içindedirler. Sigara paketleri ortaya atılır, ziyaretler yapılır, çaylar demlenilir veya demlettirilir... Adembabalar tıka basa yiyip bol sigara içerlerdi...

Onunla arkadaşlığımızın ilk bayramıydı... Arife günü hapishane berberinde tıraş olduk. O, benden önce tıraş olmuştu. Ben ondan boşalan iskemleye otururken, ayaktaydı ve on beş senedir sırtı sıra yatmakta olan ihtiyar berberin kirli aynasında saçlarının kesiliş şekline bakıyor, karşılıklı iki ayna arasının marifetiyle tıraşım inceliyordu.

Berberin çırağı, on beş yaşındaki, topaç gibi bir köylü çocuğu, tepsi tuttu. Yirmilik bir köylü sigarasını paketinden çıkarıp bir kahve fincanı tabağına koymuş, bir başka fincan tabağında boyalı bayram şekerleri ve bir şişe "Çoban" marka kolonya.

Nâzım -usulen- tepsiden bir sigara aldı. Çocuk, şekerden de alması için zorladı ve eline kolonya döktü.

Bahşiş vermek usuldendi... O da bunun farkındaydı şüphesiz... Kırmızı yollu pembe pijamasının ceplerini önemle aradı, sonra, "Hay Allah kahretsin!" diye güldü.

Aynada bakıştık...

"Peki peki..."

Bana öyle geldi ki, Nâzım, "usul ve erkânınca" bahşiş vermek istemiş, bunu yerine getirmek için keseye davranmıştı. Bu hazdan mahrum oluşunu öyle manalı bir bakışla anlatmak istemişti ki... Yahut bana mı öyle gelmişti acaba?

Lodos vardı... Ağır, sıcak bir uğultu... Gecenin içinde kapılar çarpılıyor, bir yerlerde camlar kırılıyor, ağaçların hışırtısı...

Gece yarısını çoktan geçmişti. Nâzım'ın vaktiyle Beyoğlu'nda aldığı Japon saati ikiyi gösteriyordu. Ben bilmem neye çalışıyordum, o uyuyordu. Bir ara birden fırladı, yorganı filan attı, mavi gözleri uyku dolu...

"Kaleminizi verir misiniz?"

Verdim, ne yapacağını merakla bekliyordum... Başucundaki duvara bir şeyler yazdı, kalemi iade etti ve olgun bir ciddiyetle tekrar yatarak yorganı tepesine çekti.

Usulcacık kalktım, yazdıklarını okudum:

En yalnız dalganın üstünde
boş bir konserve kutusu.

Ertesi gün "Malta boyu"nun betonunda, hızlı adımlarla dolaşan takunyaların sesinden anlıyorum, "gene şiir düşünüyor"du... Koğuş kapısına çıktım. Mırıldanıp uğuldayarak, bir taraftan sağ elinin baş ve şahadetparmaklarıyla, şehriye dökenlerde olduğu gibi yaparak dolaşan sarı bir uğultu halindeydi. Malta boyunda birer, ikişer "volta vuranlar"a çarpıyor, bir an kendine geliyor, eliyle "pardon" diyen bir hareket yapıyor, sonra gene aynı uğultu, gene aynı uzun, gene aynı uzun, kısa yürüyüşler, kesik dönüşler... Arada herhangi bir koğuşa dalıveriyor, dalmasıyla tersyüz etmesi de bir oluyor. Sonra beni arıyor herhalde, halbuki ben koğuşun kapısının önündeyim, bakıyor ki ben koğuşta yokum, aynı telaşla çıkarken bana rastlıyor, bir an ne söyleyeceğini unutmuş gibi, yüzüme endişeyle bakıp bakıp, "Lütfen kaleminizi," diyebiliyor, ben kalemimi uzatana kadar, o yallaaah, bir boy gidiyor, sonra kısa bir dönüş, önümden geçerken kalemi uzatıyorum, o bunu unutmuş bile, yürüyor, bir an şaşkın, kalemi alıp ciddi bir reveranstan sonra takunyaları üzerinde hızla uzaklaşıyor.

"En sinirlendiğim şey," derdi, "böyle, kaybederek dolaşırken etraftan seyredilmek. Deli diyeceklerinden korkuyorum. Onun için kendimi tamamıyla kapıp koyuveremiyorum."

Bir gün bir yerde -galiba bir akrabasında- misafirmiş, şiir yazacağı tutmuş, başlamış odanın içinde köşeleme gidip gelmeye, perde perde, heyecanlanarak söylenmeye. Bunu gören hizmetçi kız, "Aman hanım," diye koşmuş, "küçük bey oynattılar galiba!"

Diyebilirim ki, Nâzım, istediği zaman heyecanlanırdı. Gününü parçalara bölmüştü. Şu saatten şu saate kadar şiir mi yazacak, o saatte mutlaka "heyecanlanının düğmesini" çevirmiş ve işe başlamıştır.

Nâzım'ın kafiyeleri bile şiirin bütünü içinde birer maksat için vazifelidir.

Sanat işlerini fevkalade ciddiye alır, sanatçıyı da büyük bir sorumluluk yükü altında görür. Sanatçı, emekçi kitlelere karşı daima sorumlu vaziyettedir. O, "Aldanma ki şair sözü elbette yalandır!" sözüne düşmandır. Bu söz onda şu kılığa girmiştir: "İnan ki şair sözü elbette doğrudur!"

Nâzım, şairin "... ruhların mühendisi" olduğu sözüne inanırdı.

Çalışkan insana saygısı sonsuzdu. Hapishanede vurma vurulma, adım başında da "Allah Kitap"lı, ana avratlı küfürlere rastlanırdı. Esrar, kumar, bıçak işlerinden gayri faydalı işler yapan mahkûmların atölyelerine sık sık iner, fırsat bulursa çeşitli işler görürdü: tahta rendeler, bez dokur... Bu hareketlerini herhangi bir amaca yoranlar bulunabilir, fakat bence bu yalnız ve yalnız

onun İNSAN'a, kıymet yaratana, üretimde gerçekten rol alana karşı duyduğu saygıdan başka hiçbir şeye yorumlanmamalıdır. Zaten hemen şunu söyleyeyim ki, Nâzım, zannedildiği gibi, her fırsatta propaganda yapan, tartışan, haşin bir insan değildi. Herkesin fikrine azami saygıyı gösterir, mecbur edilmedikçe tartışmaya girmezdi, hatta çok defa mecbur edilse de...

Nâzım, inanmış insandı. Herhangi bir davaya inanmış kimselere saygısı vardı. Mehmet Akif'e saygısı bundandı. Mehmet Akif'i fikirlerinin doğruluğundan değil, davasına inanmış, "karakter sahibi" bir insan olduğundan dolayı takdir ederdi.

İnsanlar vardır, kuramcıdırlar, birtakım kurallar, ilkeler peşinde koştuklarını iddia ederler, fakat pratikte kuramlarıyla taban tabana zıttırlar. Nâzım, teoride ve pratikte aynı olmaya çalışırdı.

İnsan soyuna karşı sevgisi sonsuzdu. O kadar ki, bunu bir "din" hâline getirmişti. Hele çocuklar... Ağlayan bir çocuğu kucağına aldığı zaman çocuğun sustuğuna şahit olmadım ama, kesinlikle iddia edebilirim, her çocuk onunla "ahbap" olabilirdi.

Bir gün onun bu yanını göz önünde tutarak bir şiir yazmıştım, gösterdim.

"Bunu," dedim, "sizin üstünüze yıktım üstat!"

Aldı, okudu. Okurken burnunun kanatları titriyordu, gülmemek için kendini sıktığı belliydi:

Kırk yaşında çember çevirebilmek,
sabun balonları üfleyebilmek havaya.
Kilerden reçel çalmak,
Gizli deliklerden gözetlemek komşu kızını!

Pırıl pırıl bir gümüş tatlı kaşığında
kırmızı gül reçelidir, çocukluk.
Kırk yaşında çember çevirebilmek,
Sabun balonları üfleyebilmek havaya!
Sevebilmek dünyayı ve insanları,

Sevebilmek, her şeye rağmen
Sevebilmek, sevebilmek...
Sabun balonları üfleyebilmek havaya!

"... Şiir olarak güzel," dedi, "ama ben bu kadar anormal miyim?"

"Sizin havanızı vermek istedim..."

"Ama, düşünün, kırk yaşında, kazık gibi bir herifin kısa pantolonla, çember peşinde caddelerden geçişini! Yahut taşlığa oturmuş bir herif düşünün, zıpır bir şey, bacakları arasında bir hamamtası, elinde de koca bir sabun kalıbı, efendim? Havaya balonlar üflüyor..."

"Hayır hayır, söylemek istediğim o değil," dedim, "yani, mesela, düşünün, insan soyu tabiatla yapmakta olduğu savaşta tamamıyla hür, bütün parazitlerinden yüzde yüz kurtulmuş ve dünya bir cennete dönmüş..."

Cevap vermedi, fakat öyle manalı bir susuştu ki, beni uzun uzun düşünmeye mecbur kıldı... Çünkü "cennet günler"de, kırk yaşındakiler şüphesiz çok boş vakit bulabilecekler, ama ne çember peşinde koşacak kadar dengesiz, ne de sabun balonları üfleyecek kadar deli olacaklar...

Ona her aklıma geleni sormaya devam ediyordum. Sorduklarım arasında gözlüklü, ciddi, filozof tavırlı sorular olmakla beraber, yarı ciddi, hatta salaş tiyatrolara has, hoppa şeyler de vardı. Çocukluğumda babamla birkaç sefer geçtiğimi hatırladığım Babıâli, yahut Ankara Caddesi'ni birçok girdi çıktısıyla ondan öğrendim. Artık öyle zannediyordum ki, bir gün yolum bu meşhur yokuşa düşerse hiç yadırgamayacağım.*

Gençliğimde -nedenini bilmeden- birtakım gazeteleri düzenli alır, bunların koleksiyonlarını yapardım. Büyüdükçe, okumam ilerledikçe bu, spor dergilerinin koleksiyonlarını yapmak şeklin-

---

* Evet düştü. Gerçekten de hiç yadırgamadım. Bu da ayrı bir konu.

de biçim değiştirdi. Sonraları, edebiyat dergileri bunların yerlerini aldı. Hapishanede de öyle... Gardiyanlara veya İş Kanunu'ndan istifade edip çalışmaya çıkan mahpus arkadaşlara rica eder, para verir, edebiyat dergileri getirtirdim. Bu dergilerden birçoğu yeni sanat akımlarının vezinsiz, kafiyesiz, ahenksiz şiirlerini bir araya topluyorlardı. Ben ki, şiir sanatı adına düzenli birtakım kurallarla iri laflar kalabalığı öğrenmiştim, böyle "rasgele söylenivermiş", üzerlerinde ter dökülmemiş hissini veren şeylerden pek bir şey anlamıyordum. İzzet'le zaman zaman alaya aldık bunları... Alaya aldık ama, o da, ben de bunlardan bir şeyler olması lazım geldiği inancındaydık...

Hiç unutmam, İzzet'le bu şiirler gibi yığınla "şiir" yazdığımızı sanmıştık. Sanmıştık ama, bu şiirlerle, yani "yeni şiir"in şuurlu işiyle, bizim sadece taklitten ileriye geçmeyen denemelerimiz arasındaki farkı, onlardaki dille, bizim bu yolda bilgisizliğimizden gelen kılçıklı, takur tukur söyleyişimiz arasındaki farkı ancak Nâzım'la temastan sonra anlayabildim.

Demek istiyorum ki, küçüklükleri, aldıkları konular itibariyle henüz tam kıvamlarını bulamamışlıkları bir yana, yeni şiirin zevkine, diline, bilhassa, bilhassa doğallığın tadına varmak için, eskimiş, pörsümüş, kokmuş, gayrisamimi "kuralcılık"tan sıyrılmak lazım!

"Edebiyat-ı Osmaniyye"lerin, "Talim-i Edebiyat"ların, daha sonra hemen hemen aynı yolu takip edip, ettirmek isteyen edebiyat kültürünün tesirinden kurtulamayanların yeni sanatı anlayamamalarını hoş görmek gerekir.

Nâzım, dilimizin sadeleşmesini sempatiyle karşılar, bununla beraber, aşırılıklara düşmemeye de çalışırdı.

"... Dilde ölçü halk olmalıdır. Halkın yadırgadığı, her günkü konuşma dilinde kullanmadığı kelimeleri almamaya bilhassa dikkat etmeli," derdi. Mesela, en sevdiği yeni kelimelerden birisi "olağanüstü" idi. Bu kelimeyi sık sık kullanırdı. Esası Türkçe olan kelimelerin birleşmesiyle meydana gelmiş ve zaten halkın

kullanmakta olduğu kelimelere bayılırdı. Halkın kendi dil kuralına uydurduğu, kendi dil bünyesinin şekil verdiği -Arapça, Farsça- kelimelerin atılıp yerlerine Fransızca, Çağatayca, bilmem nece veya "uydurmasyonca" kelimeler alınmasına karşıydı. Ve hiç şüphesiz, bir dilin tepeden inme emirlere değil, sanatçılar tarafından işleneceğine emindi sanıyorum. Bununla beraber, tepeden inme emirlerle empoze edilmek istenen kelimelerden birçoğunun tuttuğunu, birçoğununsa kendi kendine tasfiye olduğunu, bununla beraber, bu tarz tepeden inmelerin pek de faydasız olmadığını söylerdi.

Yeni şiir akımlarıyla da yakından ilgilenir, genç şairleri sempatiyle karşılamakla beraber, yapmakları, daha doğrusu, yapmak istedikleri şeyin yeni olmadığını söylerdi.

Vezni, kafiyeyi, ahengi, resmi, hatta manayı atmak suretiyle de şiir yazılabileceğini, daha ileri gidip, yazıyı da atıp, sadece şiir düşünülebileceğini kabul ederdi; "...Fakat," derdi, "ne lüzum var bu kadar tasfiyeye? Asırlardan beri gelişe gelişe bugüne varan şiirin kazandığı imkânlardan niçin faydalanmamalı? Bu sadece, şekli zorlamakla yeni şeyler yapılabileceğini zannetmektir. Mesele şekilden çok içerikte, içeriğin yeniliğindedir. Yeniciler ümidi kırılmış, idealini kaybetmiş, dejenere olmuş veya olmaya doğru giden bir sınıfın bezginliğini, dünyadan kaçmak özleyişini -ki gerçekler karşısında yenilmekten gelir- bilhassa ölümü bol bol ifade ediyorlar... Bir acayip egzotizme kaptırmışlar kendilerini, insanlığın büyük davalarıyla ilgilenmiyorlar, yahut cesaretleri yeterli gelmiyor! Tek olumlu tarafları dilleri... Dili iyi tasarruf -bu da kısıtlı olmakla beraber- ediyorlar. Onların şiirleri, kocaman bir eserden dökülmüş parçalar..."

Nâzım Hikmet, şiirle nesir arasındaki sınıra daima dikkat ederdi. *Memleketimden İnsan Manzaraları* isimli eserinde, şiiri nesre alabildiğine yaklaştırdığı ve şiirin şimdiye kadar kazandığı imkânlardan istifade ettiği görülecektir.

İlkbaharla birlikte İzzet cezasını doldurup çıktı, arkasından sıra Necati'de... Benimse daha yıllarım vardı. Bütün zıtlıklarımıza rağmen, İzzet'in çıkışı içimde bir hüzün yaratmıştı. Necati de İş Kanunu'ndan istifade ettiği için, öteki mahpus işçilerle gidiyordu, ta akşama kadar...

Artık futbol filan da oynamaz olmuştuk.

Hapishane bahçesi adamakıllı müsaitti. Bizden evvel de zaten âdetmiş, oynarlarmış. Lakin başgardiyan zaman zaman engel olur, futbol topunun bahçe duvarından dışarı aşıp geri gelmesiyle "esrar kaçakçılığı" yapılması ihtimalini -zayıf, çok zayıf bir ihtimal olmakla beraber- sebep olarak gösterir, eğlence babında belki tek vasıtamızı da elimizden almak isterdi.

Başgardiyanın gönlü edilip top oynamaya izin koparıldığı ikindiüzerleri, iki takım halinde bahçeye inerdik. Öteki mahpuslar bayram neşesi içinde, hapishane pencerelerinin demir parmaklıkları gerisine yığılırlar, sahici maçlarda olduğu gibi, "yaşa, bravo, şuuut, dayaaan!!!" filan diye bağırırlardı.

Nâzım gelmeden önce biz zaten oynardık ve şiirde olduğu gibi futbolda da birbirimize rakiptik. İzzet'le Necati gayet güzel oynarlardı. Hele İzzet... Bana gelince, ben daha önceleri bu yüzden -belki sadece bu yüzden değil, fakat bu da kuvvetli bir sebepti-, okulu futbola değişecek kadar bu işin tiryakisiydim.

Uzatmayalım, günün birinde aramıza uzun boylu, sarı saçları kıvır kıvır, kırk yaşlarında, mavi gözlü bir de şair karıştı... Hem de takımın en zor yerinde oynuyordu: Ortahaf!

Çok defa İzzet'le onun takımına karşı oynardık. Ben santrfor, İzzet sağiç, yahut İzzet santrfor, ben sağiç. Şiirdeki kadar usta, yahut nefesli olmadığı için, onu ve ona dayanan defansı kolaylıkla geçer, onu çıldırtırdık. Öyle sinirlenirlerdi ki... Kurşuni kasketinin siperini hırsla geriye çevirir, santrfora geçer, beklere, haflara çıkışır, oyuncuların yerlerini değiştirirdi ama, oyun başladıktan az sonra her şeye rağmen, İzzet'le pas pasa, tekrar inerdik kalelerine ve... gol!

İfrit olurdu... Kıpkırmızı yüzü, masmavi gözleri ve yüzünün kırmızılığında kaybolan sarı kaşları... Hele çalım yapar, yutturursak öyle içerlerdi ki, sahada bir faul kralı kesilir, elle, kolla, tekmeyle girişirdi. Bir gün esaslı bir tekmesini yemiştim, hani laf aramızda çok nefis bir tekmeydi...

Necati de çıktıktan sonra, artık futbola veda etmek lazım geldi. Futbol topumuzun meşini ile lastiği parçalanmıştı, üstelik müthiş bir kış da başlamıştı.

Benim dersler düzenli ilerliyordu. Ama derslerin koyu ciddiliğinden bunaldıkça, taş duvarlar arasında patlayacak hâle geliyordum. O da öyleydi... Bir bakıyordum, elinde bir kitap, yatağına sırtüstü uzanmış, okurken vazgeçiyor, kitabı firlatma-

dan önce aynı sıkıntının verdiği aynı şeyleri düşünerek, fakat tek kelime konuşmadan bakışıyorduk öylece... Birbirimizle o kadar çok konuşmuşuz ki... Hele dışarda gökyüzü kurşun ağırlığında olduğu, lapa lapa kar yağdığı, yahut taş duvarlar arasında bir kat daha çıplaklaşan soğuk günlerin sürüp gittiği zamanlar... Sağa bak duvar, sola bak duvar, ilerin pencere, pencereden dışarda savrulan karlar, kar yoksa aynı dağ parçası, aynı gökyüzü veya aynı sırtlar... Kurşuni bir ağırlık hâlinde sabah başlar, kurşuni ağırlık halinde öğle olur, kurşuni ağırlıkla akşam... Derinden derine, hapishanenin dinmeyen ses kalabalığı uzar, uzar; ta geceye, hapishanenin soğuk ve çıplak duvarlarında akisler bırakan gardiyan düdüklerinin hapishanenin uğultulu gecesine sert çizgiler çizdiği, koğuş demirlerinin çekildiği, koğuş kapılarının dışardan kilitlendiği saatlere kadar...

Koğuş pencerelerinde uçurum karanlığı, el ayak çekilmiş hapishanede "kadınsız erkekler"in hasret dolu gözlerini yumup uykuya geçebilme mücadelesi ve bitmeyen geceler...

Geceler haydi neyse... İlle gündüzler... Böyle gündüzleri iyi tanırım. Böyle günler, değil hapishanede, dışarda, "hürriyet dolu caddeler"in avareliğine kendimi kaptırdığım zamanlarda bile yüzde yüz olumsuz mıknatıslı havasıyla beni bunaltır.

Birbirimize sadece bakıp göz göze geldiğimiz, tek kelime söylemeden öylece durduğumuz bir sırada Nâzım içini çeker, sonra ne dediği belirsiz, mırıldanırdı:

"Anasını... Daha yirmi sene var!"

Ve birdenbire silkinir, yatağında doğrulur, piposunu aranır, bulur, fakat hâlâ gamlı, piposuna tütün koyar, ateşler, acele acele duman alırken, gözlerime tekrar endişeyle bakar:

"Adaaam sen de..." derdi, "şey yap... Şu Fransızcanızı çıkarın da..."

Onun sıkıntısı benimki gibi sadece günlerin ağır kurşuniliğinden gelmiyordu. Benim karıma ve çocuğuma bakan bir babam vardı. Babam yalnız karıma ve çocuğuma değil, bana da bakıyordu. Ya o?... Onun, annesiyle kız kardeşinden gördüğü yardım yalnız kendisine yetiyordu, o da kıt kanaat... Halbuki, hiçbir taraftan en ufak yardım görmeyen karısı vardı, arkadaşı Kemal Tahir vardı...

Zeki, içli, fevkalade hassas ve hesaplı bir kadın olan eşi Piraye Hanım, son zamanlarda gelen mektuplarından birisinde, "... Bu kış odun alamayacağından ve verem olması ihtimalinden korktuğu kızını mümkün değil tedavi ettiremeyeceğinden" bahsediyordu.

Piraye Hanım'ın nasıl düşünceli bir kadın olduğunu yakından bildiğim ve Nâzım'ın ağzından ona dair yığınla özveri örneği dinlemiş olduğum için anlıyordum ki, Piraye Hamm kendisini mahpus kocasına bu tarzda yazılar yazmaya iten müthiş bir zorunluluk içindedir.

Nâzım günlerce durgun, zihnen meşgul, bilhassa neşesiz dolaştı durdu. Bir defasında, "... Ben bu hapishanede," dedi, "bu hapishanede, nah şu ikinci kısmın malta boylarında izmarit

topladım, bir tek kuru tayınla kırk sekiz saat geçirdiğim oldu, fakat bu kadar sıkıldığımı hatırlamıyorum!"

Bir gün Ertuğrul -koğuş arkadaşımız bir yankesicilik mahkûmu idi ki, çaldığı para topu topu birkaç yüz lirayı geçmediği halde sekiz sene iki aya mahkûmdu, "Yahu üstat be," dedi, "bir fikrim var ama, bilmem ne dersin?"

Fikir pratikti: Birkaç dokuma tezgâhı satın alınıp dokuma atölyesi kurulabilirdi. Hazır, birkaç güne kadar cezasını doldurup çıkacak bir mahkûmun satılık tezgâhları da vardı.

Tam zamanıydı.. Nâzım, ölçtü, biçti... Ağzında piposu, malta boyunda uzun uzun dolaştı... Fikri uygun bulmuş olacak ki, ertesi ve daha ertesi günler hapishane müdürü, kâtip ve hapishaneyle ilgili savcı nezdinde temaslara geçti, icap eden izinleri aldı ve işi kopardı. Birkaç gün sonra, dışardan da temin edilen bir tezgâhla birlikte, üç tezgâh çalışmaya hazır hâle getirildi. Bütün zorluk "iplik"teydi... İplik, kontenjana tabi olduğu için, hatırımda kaldığına göre, tezgâh başına ancak iki paket verilebiliyordu; o da bilmem hangi tarihten evvel kooperatife kayıtlı tezgâhlara... O tarihten sonra kurulan tezgâhlar bu haktan faydalanamıyorlardı.

İplikler aldırıldı, atölyede, Nâzım'ın keyifli dumanlar salıveren piposu ve başarının verdiği hazdan titreyen burun kanatları önünde tezgâhlar çalışmaya başladı. Nâzım'ın içi içine sığmadığı o kadar belliydi ki... Kamçılı tezgâhların, fabrikayı hatırlatan şakırtılı havası içinde Nâzım sağa sola, o tezgâhtan ötekine koşuyor, kurşun hızıyla gidip gelen mekiklere, elleri ve ayaklarıyla aynı zamanda işleyen işçilere, kola ve kasar işlerine bakıyor, zaman zaman şaşıyor, zaman zaman izahlarda bulunuyor, ara sıra da "üretim"den bahsediyordu.

Bu tezgâh işinin ne sermayesinde, ne de tasarısında hiçbir ilgim olmadığı hâlde, Nâzım bana da pay ayırmıştı. Bir pay bana, bir veya iki pay Kemal Tahir'e, bir pay Ertuğrul'a, iki pay Piraye Yenge'ye, bir pay da kendisine...

Dokunan yatak çarşafları, havlular yahut bezler Dokuma Kooperatifi'ne gönderilip teslim ediliyor, biz sadece dokuma ücreti alıyorduk. İmalatımız kooperatife teslim edilip paralar geldiği günler Nâzım fevkalade ciddi bir muhasebecidir; geçer masanın başına, çok defa gözünde gözlük, elinde kalem, önünde defter, başlar birtakım hesaplara... Kılı kırk yararak, herkesin payını kuruşuna kadar hesaplar, ilk fırsat ve en hızlı vasıta ile Piraye Yenge'yle Kemal Tahir'in paylarını postaya ulaştırırdı.

Adı "Patron"a çıkmıştı..

"... Üstat, işi büyüttün ha! Nasıl? Ya... Para böyledir işte..."

Filan falan...

O, bütün bunları hoş karşılar, gülerdi:

"Tabii canım tabii," derdi, "ben patron oldum artık, bozuldu tabiatım benim."

"Artık hayır kalmadı sizden..." diye takılmıştım.

"Evet," demişti, "maalesef öyle oldu, kalmadı hayır bende... Beş para etmem ben artık..."

"Nâzım, birlikte çalıştığı arkadaşlarının bütün ihtiyaçları ve dertleriyle ilgilenirdi. Tezgâhlarda bez dokuyan Batı Anadolulu delikanlıların gönüllerini kendine çekmişti. Bu hâl, diğer tezgâh işletenlerden bazılarını, nedense, kuşkulandırmış. Ama Nâzım tınmıyordu bile... Bildiğini okuyor; metre metre bezler dokunuyordu.

Bir ara işittik ki, bilmem ne köylü bilmem ne ağa, Nâzım'ın aleyhinde bir tertip hazırlamakla meşgulmüş, onu bıçaklatacakmış!

İşin hoşu, para zoruyla elde edilen Çingene bilmem kim, Nâzım'a gelmiş, "Nâzım Abi... Böyle böyle de, ben boş verdim abim.. Öyle mangizleri çok gördük biz, yazık değil mi Nâzım Abime benim.. Keriz, beni haybeci zannetti. Sıkıysa kendin vursana!" gibilerden, fısıldamış...

Hele bir gün, daha müthiş bir plandan haberdar edilmiştim: Nâzım hapishane bahçesinde, ***Memleketimden İnsan Manzaraları*** üzerinde çalışıyor, ana duvarın orada yukarı aşağı gidip geliyor, eliyle, koluyla hareketler yaparken, kısa kesik dönüşler, mırıltı, homurtu...

Bu sırada, hapishanenin en üst katındaki tecritlerden birinde, ayaklarında demir, üç adam -bunlar üç gün önce hapishanede esrar ticareti yüzünden bir adam öldürdükleri için ayaklarına demir vurulmuş, tecrite atılmışlardı- Nâzım'ı seyrederken, aşağı yukarı şöyle konuşmuşlar:

"Bunu görüyor musun, bunu? Bunun adı tarihlere geçmiş dinime imanıma..."

"Tabii geçer oğlum, herif kafalı adam, okumuş..."

"Aklıma ne geliyor biliyor musun, şeytan diyor, öldür şunu.. Neden dersen, insan öldürünce böylesini öldürmeli. Biz, ne... Vuruyoruz bir fasaryayı, yat Allah yat... Amma bunu öldürdün mü, bütün dünya gazeteleri yazar, hem de namın tarihlere geçer..."

"Yok canım," demiş üçüncüsü, "Nâzım Ağabey o... Adamın eli varır mı vurmaya?"

Bunu bana, o kısmın temizliğine bakan bir Adem Baba haber vermişti.

"...Aman Raşit Ağabey, söyle Nâzım Ağabey'e, kollasın kendini... Dönmüş nevirleri enayilerin, çakarsın ya!" demişti.

Bunları Nâzım Hikmet'e anlattığım zaman, "Bak sen," diye gülmüştü, "adı tarihlere geçsin diye, herif beni vuracak.. Geçse bari... Tarihlere geçmek için yapacak başka iş kalmadı da..."

Şunu kısaca belirteyim: Bu üç adam, birkaç gün sonra Anadolu'nun muhtelif hapishanelerine sürgün edilmişlerdi. Hatırımda kaldığına göre, her üçü de gittiklerinden birkaç gün sonra bıçaklanıp öldürülmüşler... Bu haberi aldığımız zaman onlara en çok Nâzım Hikmet acımış, malta boyunda uzun uzun dolaşmıştı.

941-942 yılları içinde kasvetli, boğucu günler, bilhassa geceler geçirdik...

Almanlar "Yıldırım Harpleri" yapıyorlardı. Bulgaristan'da ordular yığmışlar, bizden yol istemeleri gün, hatta saat meselesi hâline gelmiş diye işitiyorduk. Bilhassa 942 yılı, hapishanede Alman taraftarlığının şahlandığı yıllardı. Düşmanın bize saldıracağı kesin bir söz hâlinde ileri sürülüyordu. Bu arada söylenti: Cezası beş seneye kadar olan mahkûmların listesi istenmiş, hatta saldırı halinde hapishanenin boşaltılıp mahkûmların Orta Anadolu'ya sevk edilmeleri kararlaştırılmış, hatta hatta kimlerin nerelere sevk olunacaklarına varana kadar tespit edilmiş, buna dair talimatlar da gelmiş...

Nâzım, "Bu şahlanan gericiler başarılı olursa," diyordu, "insanlık ve insanlığın bugüne kadar kazandığı gelişmeler en az bin sene geriye gidebilir!"

Ve ilave ediyordu:

"Fakat Almanlar yenilecekler... Çünkü bu tarihi bir zorunluluk."

Zaman zaman işitiyorduk: Belgrad'a giren Almanlar, genç kızları kerhanelere takım takım sevk etmişler.

Yahut, zaferin neşesiyle sarhoş Alman subayları, bilmem nere hapishanesinde mahpusları hapishanenin içinde tellere asmışlar veya Gestapo mensupları, tabancalarla atış talimleri yapıyorlarmış. Hedef: Mahpuslar!

Ne Nâzım, ne de ben böyle şeylerden bahsetmediğimiz hâlde, ikimizin de aynı korkunç şeyleri düşündüğümüz kesindi...

Bir Hitler zaferinden faydalanabileceklerini uman kimseler vardı hapishanede ve havayı bulandıranlar da bunlardı.

Bunlardan birisi, orta kat koğuşlardan birinde yatıp kalkan, 1,98 boyunda, 110 kilo ağırlığında bir "melez"di: Anası Tatar, babası Türk. Kendisinin çocukluğu, ilk gençliği, son seneler hariç, bütün ömrü Avrupa'nın belli başlı büyük şehirlerinde, bilhassa Savoi'da geçmiş. Buna rağmen, "Türk milletinin milli menfaatleri" bâbında iri laflar ederdi, hem de nasıl!

Bununla beraber, insan olarak iyi bir insandı, bilhassa fevkalade saftı ki, bu adamın nasıl olup da bir "Nazi zaferi" sayıklayabildiğine şaşardık.

Zaman zaman "hürriyet"ten bahseder, iyi şeyler düşünür, mükemmel Fransızca, Almanca, Romence, Sırpça, Rusça, İtalyanca bilir, güzel sanatlara meraklı, Nâzım'ın şiirlerine hayran, bir hayli de hassastı. Bütün bu "demokratça" meziyetlerine rağmen bir Nazi zaferi sayıklamasının sebebi şuydu:

Romanya bankalarından birinde bloke edilmiş epey bir parası olduğunu söylerdi. Şayet Almanya muzaffer olursa, bir gün tekrar Romanya'ya gidip bankadaki paracıklarına kavuşacaktı!

Hapishane halkı ona "Deve" derdi. Kış onu kötürüm hâle soktuğu için yatağından kıpırdanamazdı. Bu yüzden, hapishane idaresinin kontrolü altında bulunan ve her isteyenin faydalanabileceği radyonun başına inemez, parayla adam tutar, ajansları dinletir, Almanların Rusya içinde her yeni ilerleyişini "müjdeleyecek" olana bahşişler verirdi.

Necati ile Bobi Niyazi dadanmışlardı... Her ajansta bol keseden zaferler uydurur veya yeni yeni şehirlerin alındığını söyler, Deve'den bahşiş koparırlardı. Bahşişlerden sonra, bana, "Haydi," derlerdi, "enayi parası yemez misin?"

Bobi Niyazi ile Necati'nin koğuşuna toplanırdık, bazen Nâzım Hikmet de gelirdi... Çaylar demlenir, sigara paketleri ortaya atılır, "enayi parası" yenirdi.

Deve'nin yatağının başucundaki duvarda ayrıntılı bir Sovyet Rusya haritası asılıydı... Üç koldan gelişen Alman taarruzlarını kırmızı kurşunkalemiyle, üç kalın okla belirtirdi. Ok her gün biraz daha uzar, Bobi'yle Necati'nin gayretleri, hele bizzat kendisinin dayanamayıp uzatıvermesiyle mesela Tula'ya varan kırmızı ok, Moskova'yı kuşatıverirdi.

Nâzım sorardı:

"Peki, Sayın Deve cenapları, ya bir gün Alman orduları tersyüz eder de, harekâtı Almanya içinde takip etmek lazım gelirse?.."

Yeni yeni öğrendiği kırık Türkçesiyle, "İmkân var mı Monşer," derdi, "imkân var mı?"

Basardı kahkahayı.

Stalingrad'ın düşmesini dört gözle beklediğini, eğer Stalingrad düşerse, Nâzım'la bana mükellef bir çay ve kolonya ziyafeti çekeceğini söylemiş.*

---

* Hapishanede ilk zamanlar gizliden gizliye Tekel kolonyasını rakı niyetine içmek âdet olmuştu. Limon ve şekerle acılığı kısmen azaltılan kolonya, rakı kadar sarhoş ediyordu. Sonraları, zom olup başgardiyanın karşısında göbek atacak kadar işi ileriye götürenler türeyince, kolonya da diğer yasak maddeler gibi hapishaneye sokulmamaya başlanmıştı.

Nâzım Hikmet sinirlendiğini katiyen belli etmezdi.

"Eeeeh," derdi, "son gülen iyi güler beyim, son gülen iyi güler..."

Ara sıra gazete alırdık, yahut Nâzım'a evden yollarlardı. Eğer hapishane idaresinin hatırı sayılır derecede külüstür radyosu olmasaydı ve hapishane idaresi bu radyoyu mahpusların faydalanmasına vermeseydi, dış dünyayla ilgimiz kalmayacak, yazın avuç avuç serpilmiş tahtakurularıyla müthiş sıcak, kışınsa tam tersi, bir buzdolabı kadar soğuk "kutu"muzda bunala dona, hepsinden fecisi, dünyayla bağımız kesik yaşayacaktık.

Almanların "Yıldırım Harpleri" yaptıkları sıralar, radyonun başı her cins mahpusla dolardı:

Yakası kürklü, kalın gocuklarına sıkıca sarınmış, bilmem ne köylü ne ağalarla, 72. "adembaba" koğuşunun yalınayaklı mahpusları ve bu zıt iki kutup arasında, hâl ve vakit itibariyle birbirinden farklı insanlar, bazen otuz, bazen daha çok sayıda bir kalabalık halinde birikir, kulaklarını radyoya, gözlerini yere veya birbirlerinin gözlerine dikerek, ekseriya pek de bir şey anlamadan dinlerlerdi. Radyo vereceği haberleri verirdi.

Bunu hep birlikte dinlerler, fakat ekseriya bir şey anlamaz, "aklı eren"lerin açıklamalarını beklerlerdi.

Aklı erenler kimlerdi? Hapishane halkının -yalansız söylüyorum- yüzde sekseni, Alman zaferini alkışlayan, -gene yalansız ve üzüntüyle iddia ediyorum- Alman zaferini duymakla gururlanan, bu zaferin şerefi kendi ordularımıza aitmiş gibi tavırlar takınıp iç rahatlığına kavuşan "efendi"den adamlardı.

Bunların başında Deve gelirdi. Fakat ekseriya Nâzım Hikmet, ben ve müttefiklerin zaferine bizimle aynı inancı besleyen başgardiyan veya kâtibin önünde Deve, açıklamalara girişmekten çekinirdi. Onun için, bilmem ne köylü, bilmem ne ağa, Azerbaycanlı bilmem ne bey, esrar tüccarı falan çavuş, hapishanede bıçağın zoruyla kahve ocağı işleten filan ağa, Deve'nin

peşine takılır, ya Deve'nin, yahut Azerbaycanlı bilmem ne beyin koğuşuna giderlerdi.

Necati, yahut Bobi Niyazi anlatırdı:

Eğer Alman taaruzları "göğüslerini kabartacak, neşelerini çalkalayacak" gibi ise, hepsinin etekleri zil çalarak koğuşa dolarlarmış. Azerbaycanlı bilmem ne bey, jelatinli kâğıtlara sarılı kutularda "özü için" hususi surette getirttiği nefis Akkuyruk veya Seylan çaylarının harmanından çay demletir, Deve fıstıklı lokum, çikolata, bonbon kutularını serer, dökermiş.

Hiçbir maksadı olmayan, sadece çay, çikolata ve bonbonlardan istifade etmek için Deve'nin koğuşuna gelmiş gardiyanların boş bakışları önünde Deve, kırmızı kurşunkalemini alır, meşhur haritasında, üç koldan gelişmekte olan taarruzların kırmızı oklarını uzata uzata, gözleri döne döne, sevinç ve heyecan terleri döke döke anlatır, anlatırmış.

Ondan sonra özel düşünceler, yorumlar, açıklamalar, çok defa derhal onaylamalar ve birer kadınınki gibi yumuşak yumuşak avuçlardan çıkan alkışlara, nasırlı avuçların da -üzülerek söylüyorum- tuttuğu alkışlar karışırmış.

Bütün bu işler olurken, biz buz gibi koğuşumuzda, hiçbir şey söylemeden çok defa, göz göze, Nâzım'la sessiz otururduk. O, ağzında piposu, sinirli sinirli çekiştirerek ve düşünceli zamanlarında yaptığı üzere, gözbebeklerini sağa sola sinirli sinirli kaydırarak öylece oturur, en karanlık günlerde bile, birdenbire, "İmkânı yok," derdi, "imkânı yok yenilmelerine müttefiklerin. Tarih seyrini değiştirmeyecek..."

O sıkıntılı günlerde Nâzım Hikmet radyo başında, radyonun yanındaki duvarlara birtakım yüzler, Mefistofeles'i hatırlatan, asık, lanet yüzler, muazzam burunlar, çıldırmış insan gözleri, geniş kulaklar çizer dururdu.

Nihayet, Stalingrad savunmasından sonra, Alman orduları çekilmeye başlayınca, Deve ve dostlarında şaşkınlık bütün dehşet ve apaçıklığıyla başladı. Deve'de şaşkınlık son haddini buldu.

Bir merak, bir sinirlilik ve dolayısıyla fikir ve düşüncelerinde acıklı bir gerileme... İlk geri çekilmeyle beraber, Deve'nin uykuları, uykularıyla birlikte de olanca neşesi kaçtı ve ayaklarındaki sızılar arttı.

Artık ajans dönüşlerinde -radyonun başı adamakıllı tenhalaşmıştı- Nâzım Hikmet'le birlikte Deve'nin koğuşuna gidiyor, geri çekilmeyi onun başucundaki haritada takip ediyorduk. Vaktiyle muzaffer Alman ordularının "yıldırım taarruzları"nı gösteren kızıl okların tersi istikamete her gün biraz daha uzayan yeni okları Nâzım Hikmet, kurşunkalemiyle çizerken, Deve, aptallaşan ablak yüzünde mavi mavi çukurlarına gömülen iri gözleriyle gerilemeyi hazin hazin seyreder, susardı.

Alman gerilemesinin nedenlerini "millet", Deve'den soruyordu. Sanki Alman kurmayının başarısızlığından sorumlu olan Deve'ydi. Öyle ki, Deve hapishanede bir alay konusu olmuştu... Şapkasını eğiyorlar, arkasına kâğıttan kuyruk takıyorlar, hatta hatta parmak -sözüm meclisten dışarı- atıyorlardı.

Nihayet, "strateji uzmanları"nın icadı bir "esnek savunma" tesellisi, hapishanedeki "Almancı" ağababaların yüreklerine su serper gibi olduysa da, bu da çok fazla sürmedi. Çok sürmedi ama, Almanların kayıtsız şartsız teslimlerine kadar ne balonlar uçmadı! Ne gizli silahlar, ne İspanya'da hazır olduğu anlatılan "konserve" kuvvetler, neler...

Bilinen sonuçlar... Alman zaferi sona yaklaştığı nispette Deve de Müttefiklere yaklaştı, tam zaferle beraber ünlü Faşist yazarlarımız kadar "demokrat" oluverdiğine ne şüphe!

***

Nâzım Hikmet etrafındakilere iyilik etmekten zevk duyardı. Mesela, ondan borç para isterlerdi. Çok defa borç verecek parası olmadığı hâlde, gider, başkalarından borç alır, getirir, verirdi. O kadar ki, bazı gardiyanların bile ona borçlandığını hatırlıyorum.

Ettiği yardımlar yalnız borç para vermekten ibaret değildi.

Mesela, uzun yıllardır hapishanenin taş duvarlarını, beton dehlizlerini, demir parmaklıklarını, aynı gök, aynı dağ parçasını ve hemen hemen aynı yüzleri boyuna görmekten gelen usanç ve bıkkınlıklarını gidermek, yıllardır unuttukları "dışarı" havasını koklayabilmek için mahpusların çoğu birtakım mazeretler uydurarak doktordan banyo raporu alırlar, yahut biraz parası olanlar diş tedavisi, röntgen muayenesi için hastaneye sevklerini isterlerdi. Bu arada doktor, savcı veya en azdan hapishane müdürünün iznini almak zorunluluğu vardı.

Mahpuslardan birçoğu için savcı, doktor veya hapishane müdürü, konuşulması iktidarlarını aşan, karşılarında ter dökülmek, titrenmek veya kekelemek icap eden "büyük adamlar"dır. Bu kişilerle konuşup izin alma hemen hemen imkânsız gelir onlara. Onun için, böyle zamanlarda Nâzım'a koşarlardı.

"Üstat be, şu doktora bir meram anlat hele... De ki, filan oğlu filan banyo raporu istiyor... Yakıştır işte... Sen bizim gibi cahil değilsin ya!.."

"Peki ama evladım, ya derse ki, filan oğlu filanın dili yok mu, sen onun dava vekili misin?"

"Demez üstada, demez. Onlar senin hatırını sayarlar. Sen işte yakıştır, bütün gece yatamıyor, inliyor filan, bilmez değilsin ya!.."

Nâzım ister istemez gider, tabii olduğu gibi durumu hikâye eder, "büyük adamlar"la karşılıklı görüşür, izin de alır.

Yahut da, mesela, izin çıkmıştır da, iş muhafiz jandarmaya kalmıştır, o sıra aksi gibi karakolda jandarma yoktur. Zannedilir ki, jandarma karakol kumandanı şakadan "Jandarmam yok!" diyor.

Haydi Nâzım'a:

"Aman üstadım, ettin bir hayır, bari tamam et. Çavuş, 'Jandarmam yok,' diyor! Sen bilirsin..."

Nâzım Hikmet, piposunu tüttüre tüttüre koşardı: Merdivenler iner, merdivenler çıkar, telörgüler, kilitli kapılar aşar, odalara girer, ricalarda bulunur, ne yapar yapar, tuttuğunu koparırdı.

Fakat ekseriya temyiz yazıları, düzeltme karar talepleri ve buna benzer başka "karşılıksız," kendisinde bitecek işlere erinmezdi.

İnsanlarla ilişkisi bundan ibaret değildi. Mesela, jandarma karakol kumandanı gedikli çavuşa resim dersi verir, hapishane kâtibinin kayınbiraderinin fotoğrafını karakalemle büyütür, revir aşçısının yamağı çocuk Recep'in, "...E, üstadım, ne olacak bu dünyanın hâli?" diye inceden inceye dalga geçişini anlamamazlıktan gelerek, çocuğa ciddi ciddi cevaplar verir, yahut da salaklığı ile hapishanede daima alay konusu olan iriyarı, eski bir pehlivanın, "...Abey, yazdın sen bizim 'temizi', görmedik bir fayda. Tasdik etti yukarısı... Ne olacak bizim halimiz şimdi?" diye çıkışmasına karşılık, "...Ne kafa tutuyorsun, yazdımsa kaç paranı aldım? Pul parasını bile vermedin, utan be!" demez, pehlivanı sonuna kadar dinler, onu teselliye çalışır, alt tarafı daha altı ay yatacak olan bu adama, yirmi sekiz senelik yükün altında birisinin iç rahatsızlığıyla değil, hürriyetine sahip, refah içinde birisi kadar ferahlıkla nasihatlar verirken, Gardiyan Memiş, soba

borusuna dönmüş pantolonunun içinde kaybolmuşa benzeyen ipince bacakları, şişirilmiş hissini veren kocaman karnıyla, ortaya çıkar, "varsa bir dilim ekmek" ister... Oysa Gardiyan Memiş, şeker hastalığına tutulmuştur. Ona verilecek tek lokma dahi zehirdir. Lakin, Gardiyan Memiş anlar mı?

Nâzım Hikmet bu sefer ona döner, yiyeceğin damlasının bile zehir olduğunu anlatmaya çalışır. Anlatır, nefes tüketir, bu arada piposu birkaç sefer söner, yanar. Sonunda Gardiyan Memiş, insanı çatlatan bir vurdumduymazlıkla, yuvalarına gömülmüş fersiz gözlerini ayıra ayıra, "Sen gene varsa bi dilim versen iyi edersin abi... Karnım bi aç ki..." der.

Bu arada Deve çıkagelir... Liberalizmin hürriyet anlayışı ile sosyalizmin hürriyet anlayışı üzerinde bir tartışmadır başlar. Deve, aradaki farkı anlamada öyle sinirlendirici bir kabiliyetsizlik gösterir ki...

Gün geldi, başgardiyan ile muavini, birbiri peşi sıra âşık oluverdiler... Başgardiyan, kadınlar hapishanesindeki bir mahpus kadına, muavini de kadın gardiyana...

Kadınlar hapishanesi, hapishane bahçesinin köşesinde ufacık bir evdi. Erkek mahpuslar teneffüse çıktıkları zaman, kadınlar kapının çatlaklarından, budak deliklerinden veya gardiyan kadının odasına usulcacık girerek pencereden erkekleri gözetlerler, erkek mahpuslar koğuşlarına tıkıldıkları zaman teneffüse çıkarılan kadınları da kendi koğuş pencerelerinden seyrederlerdi...

Bu bakımdan, kadın mahpuslarla erkek mahpuslar birbirlerini gayet iyi tanırlardı.

Kadınlar teneffüse çıktıkları zaman, erkek mahpusların koğuş pencereleri omuz omuza dolardı. Mendiller sallanır, ah'lar, of'lar çekilir, pusulalar atılırdı. Hiç unutmam, ince bacaklı, çirkin, ama bütün kadınlardan daha pervasız bir kadın mahpus vardı ki, jandarmadan iki, erkek mahpuslardan tam otuz altı kişiyi dost tutmuştu. Bütün dostalarını ayrı ayrı soyduğunu, bu suretle geçimini düzelttiğini duyardık. Duyardık, çünkü pusula-

ları getirip götüren, aradaki ilişkileri yaman bir ustalıkla idare eden Bobi, benim de, Nâzım'ın da ahbabımızdı.

Bir gün, kocasının "bir mahkûm kadınla işi pişirdiğini" haber alan başgardiyanın karısı alı al, moru mor, hapishaneye gelir, doğru kocasının odasına... Açar ağzını, yumar gözünü. Hırsını yenemez, ayna, bardak, sürahi, cam, çerçeve indiriverir.

Başgardiyan limon gibi olmuş, eli ayağı titriyordu.

"Aman üstadım," dedi, "sen bilirsin, mahvoldum. Bizimki duymuş dalgayı, geldi, ne cam bıraktı, ne çerçeve... Rezil oldum, şerefsizim. Git yatıştır şunu!"

Nâzım o sıra yatağına şöyle sırtüstü uzanmış, ağzında pipo-su, elinde Agatha Christie'nin Fransızca bir cildi, "dinlenmek-teydi." Şiir yazmak veya düşünmekten yorulduğu zamanlar ya resim yapar ya da polis romanları okurdu.

Başgardiyanın "düştüğü duruma" gülmek mi, acımak mı lazım, pek kestiremediği muhakkak, "İlahi başefendi.. Ben sana demez miydim?" diye koştu.

Neden sonra döndü ve anlattı:

"... Anan yahşi, baban yahşi, yalandır, iftiradır, başefendimiz şöyledir, başefendimiz böyledir diye kadını zorla yola getirip barıştırdık kocasıyla. Onlar barıştı ya, gelgelelim, başgardiyan muavinine: O kadar gürültü, patırdı, camlar kırılıyor, ortalıkta gümbürtü, şamata, muavin beyimiz dünyadan habersiz... İdareye çıkılan taş merdivenin tırabzanına dayanmış, gözler gardiyan kadının beyaz perdeli penceresinde, öyle dalmış ki, omuzunu dürtüyorum da, adam bana mısın demiyor! Elinden tutup baş-gardiyanın odasına getirdim, ne dese beğenirsiniz? "Ne olmuş yahu, bu cam kırıkları da ne, bu ayna niye kırılmış?" diye soruyor.

Başgardiyan muavini, başgardiyanın izinli çıktığı günlerin akşamları, bazen Nâzım Hikmet'i çağırır, sigara, kahve içerler, Muavin Bey, "aşk"ından uzun uzun bahsedermiş. Pırıl pırıl ayı, tertemiz gecesi ve iri yıldızlarıyla insana sahiden de aşkı hatırla-tan böyle gecelere bazen ben de katılırdım.

Piraye Yenge yıldan yıla iki, pek pek üç sefer gelir, birkaç kuruşu varsa üç beş gün otelde kalırdı. Böyle günlerde Nâzım Hikmet'i görmeli!

Piraye Yenge trenden iner inmez, ayağının tozuyla telefon eder, yahut otele filan inmeden hapishaneye gelirdi. Tabii, hapishane formaliteleri yerine getirildikten sonra, Nâzım'la ikisi ya başgardiyanın ya da hapishane müdürünün odasında karşılıklı otururlardı.

Nâzım'ın karısına saygısı sonsuzdu. Onu alelade bir kocanın karısını sevmesinden çok başka bir tarzda sever, bilhassa sayardı. Yazdığı mektupları bazen bana da okurdu. Bu mektuplar, şiir dolu nesirlerdi ki, sade, samimi -ama ne kadar samimi, ne kadar

sade- dilleri dinleyene ferahlık verir, hayatı sevdirir, insana en karamsar zamanlarında bile ruh değişikliği, yepyeni bir tazelik verebilirdi.

Piraye Yenge'nin dili de Nâzım'ınkini hatırlatır tarzdaydı: Sade, iradeli, "Büyük Şair" karısı olduğunu, kocası dolayısıyla tarihi değeri bulunduğunu bilen, fakat kendi insanlığından da ayrıca gurur duyan bir kimsenin biçimi!

Nâzım bu mektupları itina ile saklardı. Bu mektuplarda anlatılan günlük, olağan olayların *Memleketimden İnsan Manzaraları*'na belge vazifesi gördüğünü hatırlıyorum.

Eşinin genellikle ağırbaşlı, ölçülü tavır ve konuşmasına karşılık, Nâzım, -nasıl söyleyeyim- hoppa, uçarı görünüşlüydü. Bilhassa konuşması, bir bülbülün dil döküşünü hatırlatırdı. Karşılıklı oturdukları zaman Yenge ağırbaşlı, hükmeden, ciddiydi. Nâzım'sa kırıla döküle, eliyle, koluyla hareketler yaparak uzun uzun konuşur, konuşurken de gözlerini karısının gözlerinden ayırmazdı. Yenge, başı dimdik, sadece dinlerdi. Tahmin ediyorum, aralarında şöyle bir konuşma geçebilirdi mesela:

"Hişt Nâzım, bak üstünü başını kirletmişsin!"

"Affet karıcığım, bir daha yapmam!"

"Bir kerecik, bir kerecik olsun, Nâzımcığım dese veya mektubunda yazsa, dünyalar benim olacak. Demez hınzır..."

Yani, eşi sanki bir bayan öğretmendi, Nâzım da tozda toprakta oynayıp terlemiş, terliyken su içmiş, üstü başı toz içinde kalmış, haşarı bir ilkokul öğrencisi...

O, karısını dinlerken kesinlikle dünyanın en mesut insanıdır ve karısının anlattıkları da, kesin olarak, dünyanın en taze, en orijinal, en enteresan şeyleri...

Bir gün -bu olayın geçtiği sıralar ben, İş Kanunu'ndan faydalanarak bazı başka mahpuslarla birlikte dışarıda çalışmaya gidiyor, ta akşam veya ikindi üzeri dönüyordum- işten döndüğüm zaman Nâzım'ı merdiven başında, bir zamanlar başgardiyan muavininin dayanıp gardiyan kadının beyaz perdeli pen-

ceresini seyrettiği demir tırabzana dayanmış, ağlarcasına düşünceli buldum.

Yanına sokuldum. Hâlâ varlığımın farkında değil. Her zaman beni daha kapıda karşılardı. Ona ara sıra getirdiğim düdüklü şeker, yahut ne bileyim, leblebi veya fındık gibi ufacık hediyeyi, ille "dışarı sigarası"nı teşekkür üstüne teşekkür ederek alır, sevinir, güler, söyler, "dışarı"ya dair anlattıklarımı ilgiyle dinlerdi.

Bugün bu türlü duruşu tuhaftı. Hele, karısının geldiğini de biliyordum. Nâzım'ın karısı gelsin de, o her zamandan daha başka, bambaşka şakımasın!

Sebebini sordum, omuz silkti. İçini çekti, gözlerini, batmakta olan güneşe öyle hazin çevirdi ki, içime dokundu, büsbütün ilgilendim. Tekrar, sonra tekrar sordum, ısrar ettim, üsteledim... Uzun uzun saklamasından sonra, nihayet öğrenebildim:

Yenge, her zamanki gibi, telefon etmiş, otele indiğini, hapishaneye ertesi gün geleceğini, çok yorgun olduğunu söylemiş. Laf arasında Nâzım demiş ki: "Bizim Kâtip Bey o oteli iyi bulmuyor, oraya inme, başka otele git!"

İhtimal yorgunluktan, Yenge'nin nedense inadı tutmuş, "Hayır" diye ayak diremiş, "Ben çocukluğumdan beri bu otele inerim -tabii ana ve babasıyla- hiçbir fenalığını duymadım. Otelimi değiştirmekte sebep görmüyorum."

İnersin, inmezsin, yok ille ineceğim, hayır inmeyeceksin... Velhasıl, Yenge o otelde kalmakta ısrar eder. Bunun üzerine Nâzım da hırslanır:

"Gelme benim yanıma," der, "geldiğin yere geri dön!"

Mesele bundan ibaret.

Ama Nâzım bunu prensip, daha doğrusu, bir onur meselesi yapmıştı:

"O, o otelde kaldıkça, onunla konuşmayacağım!"

O gece geç vakitlere kadar ölçtü, biçti, pipo üstüne pipo tellendirdi, koğuşun betonunda takunyalarını takırdata takırdata dolaştı durdu...

Sabahın erken saatinde, Necati, uykulu gözleri, karmakarışık saçlarıyla, nefes nefese geldi:

"Üstadım, müjde, Yenge geldi!"

Yataktaydı. Yüzü kıpkırmızı kesildi, göz göze geldik. "Ne dersin?" demek istedi, "Gideceksin, çare yok!" demek istedim.

Necati işin farkında değil, eliyle, koluyla durmadan anlatıyordu. Her zaman Nâzım, onun bu türlü konuşmasına katılırdı gülmekten...

Necati gitti.

Nâzım, "Git, söyle ona," dedi, "dönsün gitsin İstanbul'una..."

Ama ben bu sözlerde: "... Benim böyle söylediğime bakmayın, işi idare edin, beni nazlandırın işte biraz canım!" demek istediğini sezdim. Zaten heyecandan da burun kanatları titriyordu...

Uzatmayalım, aşağı indim. Vakit henüz çok erken olduğundan, ne müdür vardı, ne kâtip. Başgardiyan da, aksi gibi, o gün izinliydi...

Necati sordu:

"Niye aldırış etmedi?"

"Mesele"yi anlattım.

"'Dönsün İstanbul'una gitsin, gelmeyeceğim' dedi."

Necati kasıklarını bastıra bastıra güldükten sonra, "Yuuuh," dedi, "Nâzım Hikmet'e bak! İnandın mı?"

"Boş ver yahu," dedim, "numara yapıyor!.."

İlkin başgardiyan geldi, hemen arkasından da kâtip. Yenge'yi içeri aldık. Eskimeye yüz tutmuş, siyah mantosu içinde mağrur, gülümsedi. Hâl hatır sorduk, Necati iskemle verdi, Bobi Niyazi, "Acaba bahşişe yapışsam mı?" gibilerden şöyle bir tarttı...

Yenge'ye otelini değiştirip değiştirmediğini sordu. Güldü...

Kadıncağız yapayalnız epeyce bekledi. Nihayet araya kâtip ve müdür girip, uzun uzun "nazlandırdıktan sonra" Nâzım'ın gönlü oldu ve karısının yanına indi, inmesiyle beraber de buzlar çözüldü gitti.

Yenge'nin ziyarete geleceği günlerin erken saatlerinden itibaren Nâzım'da dehşetli bir faaliyet başlardı: Geceden elbisesini ütüler, vişne çürüğü iskarpinlerini karyolasının altından çıkarıp boyatır, sabahleyin erkenden berbere iner, saçlarını kestirir, sakallarını kazıtır, ben daha yataktayken bütün bu işleri bitirmiş olarak, iki dirhem bir çekirdek, geçerdi karşıma:

"Nasılsın canım, ben nasılım? Şık değil miyim ben?"

"Oooo... Siz, siz bir Mister Eden oldunuz!"

"Elbette canım, elbette... Ben Mister Eden oldum!"

Ve sarı bıyıklarını yiye yiye gülerdi.

Bizim hapishanede âdetti: Kocalarını yahut evlatlarını ziyarete gelen ana, baba, karı, kız kardeşler ya hapishane bahçesinin bir köşesinde, yahut görüşme yerinde karşı karşıya geçip oturur, yemek yerler, uzun uzun, kana kana, doya doya konuşurlardı. Bu, hapishane müdürüne bağlıydı şüphesiz. Hapishane müdürümüzün nasıl bir insan olduğunu anlatabilmek için, onun bayramlarda kendini tutamayıp ağladığını söylemem yeter sanırım... Evet, ağlardı. "Bu aziz, mübarek günde. Herkes çoluk çocuğuyla bayram ederken" o mahpusların mahrumluğunu düşünür, "... Allah yarabbi," derdi, "şu meslekten benim rızkımı kes!"

Nâzım da ötekiler gibi, müdürün hoşgörüsünden faydalanır, Piraye Yenge yahut annesi veya kız kardeşi ile eniştesi geldiği günler, onlara mutlaka ziyafetler çekerdi... Çektiği ziyafet, ne olacak, hapishane bakkalında mevsimine göre bulunan şeyler: bamya, domates, patlıcan, biber... ve bunların en itibarlı yemeklerinden bir veya iki çeşit.

Gene böyle, onun için bayram sayılacak bir gündü ve Yenge ziyaretine gelmişti. Yenge ancak o gün kalabilecekti, akşama dönüyordu: Para meselesi, eli pek darmış...

Nâzım, yine sabahın erken saatlerinde, iki dirhem bir çekirdek, hazırdı; bıyıklarını yiye yiye, piposunu sinirli sinirli çekiştire çekiştire, koğuşun betonunda kısa dönüşlerle dolaştı durdu...

Nihayet, Yenge gelmiş, haber verdiler, indi gitti... Ben de az sonra giyinip indim, Yenge'ye bir "hoş geldin," dedikten sonra onları yalnız bıraktım.

Akşam Yenge gittikten sonra Nâzım müthiş kederli, bir hayli ihtiyarlamış, geldi. Piposunu yatağına kaldırıp attı, düşünceli ve istemeyerek soyundu. Kırmızı yollu pijamasını giyindi, üzerinde açıkça belli bir halsizlik, bir yılgınlık...

Koğuşun ovayı gören penceresine başını dayayarak, batan güneşe uzun uzun baktıktan sonra, "Aaaah canına yandığımın," dedi, "altı sene bitti!"*

Ve birdenbire parlayan mavi gözleriyle canlı canlı ekledi:

"Biliyor musunuz şu anda en arzuladığım şey nedir? İstanbul'da olmalıyım, kendi evimde, kendi zevkime, kendi ellerimle döşediğim evimde... Sonra akşamlar inmeli, almalıyım yanıma karımla oğlum Memed'i, geze geze inmeliyiz Barba bilmem neyakinin meyhanesine, biz karı koca karşılıklı rakı içerken, oğlum da mezelerimizden yemeli!"

Sonra daha canlı, âdeta tutkulu, "Bu, bu kadarcık bir saadet için," dedi, "tereddütsüz söylüyorum, geri kalan ömrümün on senesini seve seve verirdim!"

* O zaman yıl 1943 idi.

Annesi de ara sıra ziyaretine gelirdi... Nâzım'ın annesi, yüz çizgileri fevkalade düzgün, gözlüklü ve ağır hareketleriyle insanda saygı uyandıran bir "hanımefendi"ydi.

İlk gün dereden tepeden konuşurlar, hoşbeş ederler, sonra Nâzım ona şiirlerini okurdu. Annesi oğlunu gayet ciddi dinler, ekseriye, şiirin genel havası içinde heyecanlanırdı.

Annesi ressamdı. Özel görüşmelerden -ana ve oğulu ilgilendiren- sonra Nâzım'ın şiirleri, daha sonra resim... Ana, oğulun karşısında oturur... Boyalarını yayar, sehpasını kurar, başlardı oğlunun portresini yapmaya...

Bu sırada, hapishane müdüründen herhangi bir adembabaya kadar hapishanenin her cins insanı gider gelir, merak ve hatta

hayretle "ihtiyar bir kadının resim yapmasındaki alışılmamışlığa" kendisini kaptırır, fikir beyan eder, öbür seyircilerle karşılıklı görüşler ileri sürerdi.

Gene böyle bir gündü. Nâzım'ın annesi, bütün siyahlar içinde, gelmişti. Hoşbeşten sonra Nâzım, epeyce ilerlemiş olan *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı uzun uzun okumuş, annesi de sık sık heyecanlanıp gözleri yaşararak dinlemişti. Şiir faslı bittikten sonra Nâzım, kendi yaptığı resimleri getirmişti. Bunlar, hapishanenin muhtelif tiplerini tespit eden portrelerdi. Oğlunun şiirlerini yüzde seksenden çok bir teslimiyetle dinleyen anne, resim konusunda teslim olmuyor, Nâzım'ın portrelerinde kusurlar buluyordu. Mesela, renklerin uyumu, yahut hangi renklerin hangi renklerle nasıl kullanılması lazım geldiğine dair bir sürü teknik ayrıntı...

Nâzım bunları, kendine has "yeni bir şey öğrenmenin gönül hayranlığı" içinde dinlemiş, tekrarlatmış, palet üzerinde tecrübeler yaptırmış, memnun olmuştu. Sonra annesi onu karşısına oturtmuş, başlamıştı çizmeye.

Annesi resim yaparken modelinin taslağını kurşunkalemle tespit ettikten sonra işlemiyor, hiç kurşunkalem kullanmıyordu, işe doğrudan doğruya fırça ve boyayla girişiyordu. Halbuki Nâzım, kurşunkalemle çizdikten sonra işe girişirdi. O günden sonra da annesi gibi kurşunkalemi attı.

Her ne hâl ise, Nâzım'ın portresi dakikadan dakikaya ilerliyordu. Ama Nâzım'ı bir put kadar hareketsiz sanmayın... İkide bir müdahale, ikide bir annesinin çizgilerine karışma ve azarlanma...

"Aaaa, Nâzımcığım! Sıkıyorsun ama!"

"Peki anneciğim, affedersin... Yani demek istedim ki..."

"Sen ne demek istediğini kendi resimlerine sakla..."

Ve bol, rahat, keyifli, yumuşak kahkahalar... Sonra bana dönüyor:

"Değil mi ama evladım?"

Nâzım'la bakışıyoruz.

Usulcacık, "Doğru söylüyorsunuz," diyorum.

Nâzım süklüm püklüm... Derken, yeni baştan karışması da lazım ama...

Böylece, çalışmalar sık sık kesilerek resim ilerler. Bazen Nâzım yerinden fırlar, eliyle, koluyla, gözleriyle anlatmaya başlayınca, annesi çaresiz, dinler; elinde fırçaları, gözlüğünün üstünden bakarak, "Benim resimlerimi beğenmiyor, şuna da bak!.." demek isteyerek...

Oğlu sanat konularında serttir, babasına karşı bile şakası yoktur...

"Anneciğim, anneciğim, anlatamadım... Demek istiyorum ki..." diye eliyle, koluyla, pijamasının etekleriyle anlatır, anlatır...

Hatırımda kaldığına göre, tartışmaları şöyleydi: Annesi konularını parlak, cazip "güzel"den alıyor, "güzelin kopyacılığı"nı yapıyordu. Nâzım'sa istiyordu ki, resimde genel "güzel"in güzelliği değil, içinde yaşadığımız sosyal çevrenin tesirlerini taşıyan "çirkin"in güzellliği dile gelsin.

"Ne yapayım Nâzımcığım, güzelliği seviyorum, zorla mı?"

"Anneciğim, anlatamadım... Demek istiyorum ki, güzel bir kadının resmi şüphesiz güzeldir, ama Orta Anadolu'nun sıtmalı bir köyünde, bir deri bir kemik, fevkalade çirkin, hatta iğrenç Fatma Kadın'ın okkalı bir portresi de güzeldir!"

Kendini tutamıyor, bu söylediklerini daha iyi açıklayabileceğini sandığı bir portreyi getirmek için fırlıyor. Annesiyle yalnız kalıyoruz. Annesi bana gözlüğünün üstünden bakıp sesini de mümkün mertebe kısarak, "Bu oğlan çılgın," diyor, "çılgın... Pekâlâ resim işte... Ne varmış da benim resimlerimi beğenmiyor?"

Derken Nâzım, elinde kendi yaptığı portrelerle, rüzgâr gibi geliyor.

"... Yani demek istiyorum ki, tabiatın sadece bir kopyacısı olmaktan ziyade, kendinizden bir şeyler..."

Konuşuyor, konuşuyor, konuşuyor.

Annesi sabırla dinliyor, gözlüğünün üstünden oğluna dikkatle bakıyordu; elinde yağlıboya fırçaları...

Nâzım şiirden yorulduğu zamanlar bol bol resim yapardı. Yarım metre bez, bir miktar tutkalla üstübeç getirip karşısına geçenler arasında kimler yoktu? Başta Deve, bilmem ne köylü ağa, Azerbaycanlı bilmem ne bey, adembaba filan ve daha başkaları...

O, ilkin sehpasını kurar, boya takımlarını koymak için özel olarak yaptırdığı çantayı açar, yağlıboya tüplerini yatağın üzerine yayar, ama tüplerden bazıları patlamış, yorgana, battaniyeye filan boya bulaşmış, adam sende... Bütün bu işleri yaparken iştahlı bir ıslık... Sonra modelinin yüzünü yakından incelemeye başlar, gözlerini kısar, açar, modelinin yüzüne yaklaşır, uzaklaşır, tekrar yaklaşır, geri çekilir, uzaklarda bir yerlere bakıyormuş gibi elini gözlerine siper ederek bakar, tek gözünü yumar...

"Evet, harikulade renkler kaynaşır yüzünde."

Piposunu ateşler, keyifli keyifli duman alarak işine başlar. Bez üzerinde model oluştuktan sonra, modelin yüzündeki anlamı yakalamak, ona "derinliğini" vermek için öyle dalar ki... Ekseriya, piposunu rasgele atar, dudağındaki ıslık ağır ağır hafifler, bir an gelir, ıslık susar. Bu an, modelin "psikolojik mana"sını yakaladığı andır. Eğer içine siner şekilde yakalamış ve tespit etmişse, birdenbire, "Eheheeeyyyt!.." diye gürler, "yakaladık beyim, yakaladık!.."

Piposunu aranır, bulamaz, bazen bana, "Gel bak beyim, gel bak," der, "analar ne aslanlar doğururmuş..."

"Siz aslan mısınız?"

"Elbette... Değil miyim, canım, niçin bana aslanlığı çok görüyorsunuz?.."

"Yok canım, çok filan gördüğüm yok..."

"Psikolojik mana"yı görmek üzere kalkarım yerimden.

"Şuradan bak," der, "şöyle, şu istikametten. Nasıl?"

Kuvvetle ifade ettiği bir şiir parçasından sonra olduğu gibi kendinden memnundur.

"Canım, canım siz beni hiç övmüyorsunuz... Ben iyi ressam değil miyim?"

Çok defa:

"Benim hesabıma bir çay demleseniz de bir dem sürsek şu ölümlü dünyada..." diye olanca neşesi, hamaratlığı, sevinciyle seslenir; dünyasından, bilhassa kendi kendisinden memnun, bir çocuk kadar hafiftir, neredeyse uçacaktır.

Benim de birkaç portremi yapmıştı. Kandırabilse daha da yapardı. Ama öyle saatlerce oturmak, hep aynı noktaya gözlerimi dikmek, onun dudaklarındaki ıslığın bitmez tükenmez uzayışını, hep aynı havanın süregitmesini dinlemek beni yıldırırdı doğrusu.

Modellerinden pek çoğu ona bilerek veya bilmeyerek yığınla belge vermişti. O, bu belgeleri zaman zaman *Memleketimden*

İnsan Manzaraları'nda kullanmıştır. Mesela, bir Yayalar Köyü'nden İbrahim vardı ki, benim de, onun da, Ertuğrul'un, Emin Bey'in de çok yakın dostumuzdu ve bir kurdu hatırlatırdı. Eğri burnu, parlak, sarı pırıltılı gözleri, fevkalade olgun duruşuyla, dinç bir adamdı. Bu adam bitmez tükenmez bir sabırla Nâzım'ın kırık bacaklı sehpası önünde saatlerce, bazen sabahtan öğleye, bazen de öğleden akşama kadar oturur, hep aynı duruş içinde kalırdı.

Az konuşur, özlü konuşur, konuşunca da dinletirdi insana. Onunla uzun zaman arkadaşlık ettik; boş, lüzumsuz sözlerini duymadım... Adamakıllı şakacı, bilhassa muzipti. Kıs kıs gülüşüyle insana en acı eleştirilerin iğnesini batırırdı.

Bu adam, Nâzım'ın bir şiirindeki "Yayalar Köylü Ya-kup"tur. *Memleketimin İnsan Manzaraları*'nda ne isim aldı, şu dakikada hatırlamıyorum.. Selimiye Kışlası'nda askermiş... Birinci Büyük Harp'in Selimiye Kışlası bahçesindeki bitleri çıtır çıtır ezerek dolaşmış, belindeki kırmızı kuşağını bir Mehmet'in ekmeği ile takas etmiş. Mehmet'e, bilhassa İttihat ve Terakki'nin Mehmet'ine dair çeşitli hatıralarla tıka basa dolu olan bu Yayalar Köylü İbrahim, Nâzım'a yığınla belge sağlamıştır.

Nâzım, İbrahim'den dinleyip not ettiği şeyleri işledikten sonra ona okurdu. Hiç unutmam, bir gün İbrahim, Nâzım'ı dinleyip dinleyip, "Üstat be," demişti, "senin yazdıkların benim anlattıklarımdan daha çok benzedi gerçeğe..."

Sonra Çorbacı Memet... Uzun zaman hapishane revirinde aşçılık yapan Çorbacı Memet de, Yayalar Köylü İbrahim gibi ağırbaşlı, onun kadar sabırlı bir "Memet"ti. Ben bu iki Memet'le revir mutfağında, kurşuni boyalı tabureler üzerinde oturup onların harikulade anlamlı sessizlikleri içinde geçen, ağırbaşlı konuşmalarını hazla dinleyerek çay içmişimdir, çay içmişizdir. O da, yani Çorbacı da Nâzım'a belge vermiştir: Milli Mücadele Kocaeli'sinin özelliklerine ait anılarıyla...

Sonra bir ihtiyar tanıdım, göğsünde Sultan Reşat nişanıyla,

bir kabuk kadar kuru ve hafif, ak sakalı makasla kırpılmış, Balkan Harbi'nin "Rumeli muhaciri" kıyafetinde, yetmişlik bir ihtiyar ki, bir "ırz meselesi yüzünden" damadını öldürüp gelmişti. "Bulgar ve Moskof kini"ni yüreğinde taşıyarak, birinci kısmın alacakaranlık dehlizinde yalnız dolaşır, yirmi metre uzunluğundaki beton zeminde ağır ağır gider gelir, gelir giderdi.

Bu adam, Nâzım'm dostları arasında belki de en başta gelendi. Nâzım onun "haysiyet sahibi" oluşunu, gururunu, fakir olduğu, çok defa bir tek tayından başka geliri ve yiyeceği olmadığı hâlde hiç kimseye yük olmayışını, hiç kimseden hiçbir şey istememekteki inadını takdir ederdi.

Nâzım sık sık ihtiyarın koğuşuna gider, kırk yamalı, fakat temiz, aşırı derecede temiz yatağının ucuna ilişir, onun hürmet edilmeyi, sayılmayı -her şeyden üstün olarak- isteyen ağır bakışı ve hesaplı hareketleri içindeki konuşmalarını, öğütlerini -asla eleştirmeden- dinler, ona sezdirmeden bir kenara notlar alır, yine ona sezdirmeden onun hatıralarını kurcalayıp daha daha çok konuşmasını sağlama yolları arar, bulurdu.

Memleketimden İnsan Manzaraları'nda bu ihtiyar ne isimle geçiyor, hatırlayamıyorum, fakat şöyle birtakım laflar edecektir:

Madenin tuncu
insanın piçi
iyisi de var!

Sonra birisi rüya görecektir. Bu rüyada birtakım kargalar gübreliğe konacak ve havalanacaktır... *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndaki bütün bu pasajlar ihtiyar Balkanlının dostluğundan kazanılmış şeylerdir.

İhtiyarın kendisi gibi yetmişlik, iki büklüm bir karısından başka kimsesi yoktu. Ayda, iki ayda bir, ufak bir torbayla hapishaneye gelir, ihtiyar Balkanlı, karısını eski diri günlerin sertliğiyle karşılar -elleri mutlaka arkasındadır-, onu önüne katar, hiçbir

zaman kaybetmediği "kazak" tavırlarla, hapishane bahçesinin gölgeli bir duvar dibine götürür, iki ihtiyar baş başa saatlerce otururlardı...

Ve bir sabah, işittik ki bu ihtiyar Balkanlı sabaha ölü çıkmış!

Rahat, temiz, uyuyakalmış da henüz uyanmamışçasma sakin bir ölüydü. Yüzünde serin bir rahatlık... Belli ki, can verirken uzun uzun mücadele etmemişti.

Balkanlının ölüsü hapishanenin her günkü gürültüsü, şamata ve telaşı içinde, göğsünde kırmızı, yeşil şeritli madalyasıyla ve revirin ölü nakline ait özel sedyelerinden birisi üzerinde usulcacık ölü arabasına konuldu. Sedyeyi taşıyanlar arasında Nâzım da vardı.

Ben de yanı başlarındaydım. İhtiyar Balkanlı uyuyordu sanki... Temiz, kırışıklıklarla dolu yüzünde çatık kaşlarıyla hâlâ "kazak"tı ve aynı zamanda "kin"ini mezara götürüyor gibiydi. Madalyası, yumuk gözleri, kırışık yüzü, belindeki kuşağı, kırmızı yollu, yıpranmış mintanı, mintanının ensiz yakasındaki beyaz, taş düğmeleri, her şey, her şey yaşıyordu. Sade ayakları... Onlar sarı, sapsarıydılar, yalnız onlar ölmüşlerdi...

Memleketimden İnsan Manzaraları'na kimler malzeme vermemişlerdir ki?.. Yayalar Köylü İbrahim'ler, Çorbacı Memet'ler, Laz Eyüp Ağa'lar, İlyas Kaptan'lar, Balkanlı Muhacir'ler, Azerbaycanlı Şükrü Bey'ler, Galip Usta'lar...

Galip Usta... Onu hapisten çıktıktan sonra tanıdım, ahbap oldum ve müthiş sevdim. Ama o şimdi eski Galip Usta değil.. Ellisine merdiven dayamış, fakat genç kalmaya azmetmiş bir yepyeni Galip Usta'dır ki, "... Bir traktörüm olsa, bu traktörle tarlalar sürsem, sonra dolgun parayla bu traktörü satsam, çocuklarımı domuzuna okutsam, benim gibi yarım kalmayıp mühendis olsalar, beni geçseler..." diye düşünmektedir. O artık ne zaman öleceğini aklından bile geçirmeyen, genç bir dededir.

Haydarpaşa Garı'nda
1941 baharında
saat 15.
Merdivenlerin üstünde güneş,
yorgunluk
ve telaş.

Bir adam
merdivenlerde duruyor
bir şeyler düşünerek.
Zayıf,
korkak,
burnu sivri ve uzun,
yanaklarının üstü çopur.
Merdivenlerdeki adam
- Galip Usta-
tuhaf şeyler düşünmekle meşhurdur.
...

Memleketimden İnsan Manzaraları böyle başlar.

Şiirleri hakkında Nâzım'ın en kıymet verdiği ölçü "halk"tı. O, "bir halk sanatkârı, her şeyden önce halk tarafından anlaşılmalı ve halkın sanatkârı olmalıdır!" derdi. Bundan dolayı, *Memleketimden İnsan Manzaraları*, hapishanede her sınıf halka defalarca okunmuş, anlaşılması güç yerler atılıp daha sade, daha açık yazılmıştır.

Ben çok rastladım, Nâzım okurken dehşetli etkilere kapılanlar, ağlayanlar, iç geçirenler olurdu. Ağlayanlar arasında ben de vardım. Sonra, mesela, dinledikleri şeylerin çağrışımıyla anıları canlananlar o kadar çoktu ki...

"Sahiden de Nâzım Bey, Ali Kemal'i İzmit'te böyle parçaladılar da, Artin Kemal diye bağırdıktı hep..."

Bazen bir tek kelime üzerinde aşırı titizlik gösterirdi. Kitaplar

karıştırır, yahut bir kelimenin aslı hakkında en doğru bilgiyi öğrenmek için merdivenler iner, merdivenler çıkar, dehlizleri rüzgâr gibi geçer, kilitli kapıları açtırmak, kısımdan kısıma geçmek için kapılar önünde dakikalarca, bazen yarım saat, bir saat beklemekten kaçınmazdı.

Mahpuslar arasında eski adamlar bulur, sorar soruşturur, eşeler, birtakım konuşmalarla onları eski devirlere götürür, öğrenmek istediğini mutlaka öğrenir, nihayet, bir zafer çığlığı halinde koğuşa dalardı.

943 yılının Eylül ayı sonlarında çıkacaktım ve çıkma günüm yaklaşıyordu. Bir gün işten dönmüştüm, koğuşta genç irisi bir köylü çocuğu... Nâzım ona bir şeyler anlatıyordu. Bir ara çocuk, cebinden bir not defteri çıkardı, Nâzım'ın söylediklerini yazmaya başladı:

"... Bir, iki, üç numara firça, yağlıboya firçası, üstübeç, tutkal..."

"Başka?"

"Şimdilik bu kadar."

Çocuk, defterini cebine soktu. Zeki bakışları vardı.

"Peki üstadım," dedi, "yarın görüşme günü, babam köyden gelir, ısmarlarım..."

Çocuk gittikten sonra Nâzım anlattı:

Bir tarla yüzünden, biraz da babasının teşvikiyle komşu tarla sahibini öldürmüş, on beş seneye mahkûmmuş. Karakalemle ve murabba usulüyle şunun bunun fotoğrafını büyütürmüş... Gelmiş yanına, "Sana çıraklık etsem bana yağlıboya öğretir misin?" diye sormuş. Anlaşmışlar... Yarın veya öbür günden itibaren başlayacaklarmış.

Nâzım, "Gördün ya, demir gibi çocuk..." dedi, "ne esrar, ne afyon, ne bıçak, ne kumar..."

Çocuk her sabah gelir, Nâzım resim yaparken yanında oturur, ona çıraklık ederdi: Fırçalarını yıkar, paletine boya sıkar, tutkal ve üstübeçle resim bezi hazırlar, bilhassa, iri gözlerini

büyük bir dikkatle Nâzım'ın fırçasına dikerek, dinç bir sabırla bakar, bakardı.

Günler bu suretle gelip geçiyordu. Her sabah işe çıktığım için, nasıl çalıştıkları hakkında bilgim yoktu. Yalnız Nâzım sık sık "bu çocuktaki çok büyük yetenekten" bahsederdi.*

Nihayet, 26 Eylül günü geldi çattı, ertesi gün cezam bitiyordu, çıkacaktım, ama daha önce, bende ona dair çok kuvvetli izlenimler bırakmış olan "Tavşan" ve "Çilek" olaylarından söz etmeliyim.

* Ressam Balaban.

TAVŞAN HİKÂYESİ

Şehrin kenar mahallelerinin birinde, yol işlerinde çalıştırılıyorduk. Bir ikindiüstü küçük bir çocuk bir tavşan yavrusu getirdi. Bir pamuk yumağına benzeyen tavşan yavrusunun pembe, şurup rengi gözleri vardı. Çocuk, tavşanı satıyordu.. Arkadaşlar ileri geri tavşanla oynadılar, fakat hiçbiri alıcı olmadı.

Ben Nâzım'ı hatırlamıştım, çocukla pazarlığa giriştim, elli kuruşa anlaştık, parayı verip tavşanı aldım.

Hapishaneye döndüğüm zaman Nâzım radyo başındaydı. Radyonun masası kenarına ilişmişti, ağzında piposu, yanı başında da Deve, bastonuna dayanmış...

Tavşan yavrusuyla yanına kadar sokuldum. Dalgındı, farkında olmadı ilkin, sonra tavşana gözü ilişince, radyoyu

filan bırakıp öyle bir firlayış fırladı, tavşanı elimden öyle bir kapış kaptı ki!

Bir taraftan, tavşan üzerine makineli tüfek gibi sorular sorarken, bir taraftan da onu öpüyor, seviyor, yüzüne gözüne sürüyor, koynuna sokup çıkarıyor...

"... Sahi mi söylüyorsunuz? Sahiden bana mı getirdiniz bunu? Benim için mi aldınız? Kaça aldınız? Nereden aldınız? Kimden aldınız?" Öpüyor, seviyor...

"Demek benim için aldınız? Elli kuruş mu verdiniz? Elli kuruşu size iade etsem uygunsuzluk mu olur? Affedersiniz o hâlde... Teşekkür ederim... Biliyor musunuz, dünyanın en şirin hediyesi..."

Ayağında takunyaları, idarenin beton maltasında bir tavşanla birkaç sefer boydan boya gitti, geldi, geldi gitti... Derken başgardiyanın odasına dalıyor:

"Başefendi, bak, bak tavşanıma..."

Başgardiyanın odasından çıkıyor, Kalem'e dalıyor.

Kalem'de çalışan mahkûm arkadaşlar o sıra adliyeden gelmiş mahkûm veya tutukluların kayıt işleriyle meşguller...

"Süleyman Bey, bakın tavşanıma! Nasıl? Gözleri ya? Ha? Hişt Süleyman Bey, Süleyman Bey yahu..."

"Güzel, üstadım, gördüm, hayırlı olsun..."

"Zabıtçı sen de bak... Bak bıyıklarına... Zabıtçı, bıyıklarına bak! Yahu bu tavşan sizin kayıtlarınızdan daha önemli! Siz benim tavşanımla hiç ilgilenmiyorsunuz canım!.."

Kalem'den çıkıyor, atölyelere inen merdivenlerde kayboluyor. Neden sonra dönüyor:

"Pek beğeniyorlar tavşanımı canım.. Siz sağ olun e mi? Bunu akıl etmek harikulade bir zekâ olayı, muhakkak..."

"Ya, demek öyle!?."

"Evet canım, evet... Mutlaka öyle... Fakat tavşanımın bıyıkları..."

"Şu halde ben zekâmla övünebilirim?"

"Elbette övünebilirsiniz.. Fakat dişlerine bakın birader.. Biliyor musunuz, üstdudağı niçin yarıktır?"

"Yooo..."

"Niçin canım, niçin bilmiyorsunuz? Siz hayvanat okumadınız mı?"

"Okudum ama unuttum..."

"Sizin zekânızdan beklemezdim doğrusu.. Hem biliyor musunuz, bunu bilmemek benim tavşanıma hakarettir..."

" Yok canım!.. Peki siz söyleyin, neden yarık?"

"Hayvanatta tavşan familyasına değil de, topluluğuna, ne denirdi?"

"Kaadıma mı? Kunduz da bu topluluktan..."

"Yahu siz çok şeyler biliyorsunuz.. Neydi? Kaadıma! Ne demek? Kemiriciler mi?"

"Şu üstdudağın yarıklığı meselesini kaynatmayalım. Niçin yarıktı?"

"Bilmiyor musunuz sahiden? Canım, kaadımayı bildiniz de..."

"Bilmiyorum beyim, öğrenmek istiyorum..."

"Şaka ediyorsunuz.. Kaadımayı bilen..."

"Bilmiyorum..."

"Demek, bilmiyorsunuz?"

"Evet, bilmiyorum... Siz bilin de öğrenelim!"

"Canım, ben biliyor muyum sanki?"

"Vaaay!.."

Bıyıklarını yiye yiye gülüyor... Bir ara bir koşu revire... Sonra takunyalarının sesi geliyor.

"Biliyor musunuz, beni bundan daha çok memnun edemezdiniz bu ölümlü dünyada..."

Dönüyor, dolaşıyor, tavşanı öpüyor...

"Gözlerine bakın gözlerine..."

"..."

"Aaa!.. Bıyıklarına bakın, nasıl titriyor!"

"..."

"Bunun karnı açtır şimdi, değil mi?"

"..."

Tekrar koşuyor başgardiyana:

"Başefendi, Başefendi, caaanım Başefendi, şu Bobi'ye bir koşu izin verseniz de süt bulsa biraz..."

"..."

"Başefendi, buna şimdi taze yonca buldurup vermeli miyim?"

"?!.."

"Bakın Başefendi, bakın, nasıl titriyor! Biliyor musunuz, bu korktuğu için titremiyor, titrediği için korkuyor!"

"!!.."

Haydi marangozhaneye... Marangozlara rica, minnet, ısrar, onları seferber eder, tavşana alelacele bir sandık yaptırır.

Ben koğuştaydım, sandıkla geldi, sandığı koğuşun bir kenarına yerleştirdi. Nereden buldurmuşsa süt buldurmuş, onu bizim yemek kaplarından birisine koydu, bir başka kaba su, iki tutam da taze yonca... Fakat ne yapsa boş. Tavşan yavrusunun pembe şuruba benzeyen gözleri hüzün içinde... Hayvan, onları kaygılı bir düşüncelilikle sabit bir noktaya dikmiş, dehşetle titriyor, bıyıklarıysa oynayıp durmakta...

Nâzım, elleri belinde, tavşanı yukarıdan aşağıya uzun uzun seyrettikten sonra, eğildi, süt kabını önüne sürdü. Tavşan ürkütülmüş gibi sıçradı, süte arkasını çevirdi. Nâzım bu sefer yoncayı sürdü, tavşan gene kaçınca, suyu sürdü, gene... Ayağa kalktı:

"Niçin yemiyor acaba, biliyor musunuz?"

"Bilmem..."

"Bu hususta uzmanlığınız yok mu?"

"Yooo..."

"Çorbacı'nın var mı acaba?"

"?.."

Koşup Çorbacı'yla Yayalar Köylü İbrahim'i getiriyor.

"Bu niçin yemiyor, biliyor musunuz?"

Yayalar Köylü kıs kıs gülüyor.

Çorbacı, "Üstadım," diyor, "adamcağızı ikrama boğdun bütün, bırak kendi hâline, yer o..."

Nâzım, yumrukları belinde, gayet ciddi, gözleri tavşanda...

"Bu tavşan acaba erkek mi, dişi mi?"

Yayalar Köylü gülmekten kırılıyor, hep gülüyoruz, Nâzım da bıyıklarını yiye yiye:

"Ne gülüyorsunuz canım, ne gülüyorsunuz? Biz böyleyiz işte Yayalar Köylüm... Bey ve paşazadeler böyleyizdir."

Yayalar Köylü hâlâ gülüyor. Nâzım tekrar soruyor:

"Bu hususta uzman kimse yok mu içinizde?"

Yayalar köylü nihayet, "Var," diyor, "Ertuğrul Bey... Onu çağırın."

Ertuğrul çağrılıyor. Böyle şeylerde pek ciddiye çalar o. Sıhhıye'dir hapishane revirinde... O sırada işi varmış anlaşılan, elleri ıslaktı, yüzü ciddi, kaşları da çatık...

"Efendim," diyor, "ne var?"

Yayalar Köylü gülmekten mosmor, Çorbacı'nın omuzuna tutunmuş.

Nâzım Hikmet soruyor:

"İşin vardı galiba Ertuğrulcuğum... Bir şey rica edecektim... Kusura bakma e mi?"

Ertuğrul hâlâ ciddi ve sabırsız. Nâzım Hikmet tekrarlıyor:

"İşiniz mi vardı?"

"Birader ne diyeceksen de Allah'ını seversen... İşim vardı, evet!"

"Ya, vah vah!.. Demek işiniz vardı?"

Ertuğrul, dalga geçildiğini sanarak savuşurken, önüne Yayalar Köylü geçiyor. Hâlâ yüzü gülmekten kıpkırmızı.

"Bak Ertuğrul Bey, üstat ne soruyor, sen bu işlerin uzmanıymışsın... Bu tavşan diyor, erkek mi, dişi mi?"

Ertuğrul lahavle çekerek uzaklaşırken kahkahalarımızı atıyoruz. Nihayet Çorbacı, tavşanı usulünce muayene edip, "Erkek!" dedi.

"Yaaa! Demek erkek... Öyleyse buna bir karı lazım. Ne dersin Yayalar Köylü? Ha? Ne dersin?"

Yayalar Köylü hep gülüyor:

"İlahi üstadım... Elimde olsa, karıyı kendime bulurdum ilk peşin..."

Uzatmayalım, bu tavşan günler, haftalarca, Nâzım'ın en başta gelen meşgalesi oldu. Resim, şiir filan bir tarafa, tavşan bir tarafa... Sabahleyin uyanır uyanmaz tavşana koşar, kutusundan alır, sever, koluna yatırır, çok defa, tavşanla birlikte tekrar uyurdu. Bir sabah gene uyandı, başıyla "günaydın" demek isteyerek ve uyku dolu gözleriyle baktı.

Ben, "Tavşanı," dedim, "kedi kapmış!"

"Ne?"

Öyle bir sıçradı ki yatağından, doğru tavşanın kutusuna. Tavşan yerli yerindeydi...

"Ödümü kopardınız yahu!"

"Peki," dedim, "kedi sahiden kapsa..."

Şöyle bir tarttı:

"Sizi temin ederim ki, bütün kedi soyuna düşman kesilirdim!"

"Peki, ya öyle?"

"Ağzınızı hayra açın yahu! Hem tuttu getirdi, hem de yakışıksız yakışıksız konuşur..."

Tavşan yiyor, içiyor, koğuşun içinde keyfine göre dolaşıyordu. Bir sabah Nâzım, tavşanı Ertuğrul'un yatağına koydu. Ertuğrul tavşanı sevmiyor, hatta kızıyordu ona... Usulcacık gittim, çağırdım. Ertuğrul geldi. Baktı ki sahiden tavşan yatağında:

"Beyim," dedi, "siz ne hakla koyuyorsunuz tavşanı benim yatağıma?"

"Neden koymayacakmışım?.."

"İşer yahu, pis be!.."

"Asıl senin yatağın pis... Bak," kokladı kokladı, "Öö" dedi.

"Ben sizin o tavşanınızı öldürürüm bir gün..."

"Halt etmişsin!"

"Peki, görürsünüz. Bir sabah onu ölü bulacaksınız!"

Nâzım yatağında doğruldu:

"Ertuğrul, boğarım seni sonra!"

Nihayet, Piraye Yenge geldi, tavşanı aldı götürdü de, hem biz kurtulduk, hem de Nâzım... Bu suretle, o tekrar resim ve şiirlerine döndü.

ÇİLEK HİKÂYESİ

Çilek mevsimiydi. Nâzım'a bir kutu çilek hediye etmişlerdi. Şöyle iri iri, olgun olgun, fevkalade canlı şeyler... Kutuyu kucağına bastırmış, geldi. Yüzü çilekler kadar kırmızıydı, mavi gözleri neşeden kırılıyordu.

"Durun," dedi, "pudra şekeri ısmarlayalım, ondan sonra..."

Pudra şekeri ısmarladık gardiyanlardan birisine. Şeker gelinceye kadar da çileklerin küçük yeşil yapraklarını teker teker ayıkladık. Ayıklarken çileğe kasideler söylüyor, çileği övüyordu.

"Biliyor musunuz ne yapacağız, bir kat çilek, bir kat şeker, bir kat çilek, bir kat şeker... Sonra yanaşacağız kaşıklarla..."

Ağızlarımız sulana sulana çilekleri ayıkladık. Pudra şekeri de geldikten sonra, bir kat çilek, bir kat şeker, bir kat çilek, bir kat

şeker... İşler tamam oldu. Tam kaşıklara sarıldık, hamle edecekken, onu idareden çağırmasınlar mı?

"Hay Allah kahretsin, kırk yılda bir şöyle ağız tadıyla bir çilek yiyelim dedik!.."

Kalktı, çıkmadan önce, "Bakın," dedi, "mızıkçılık yok ha!.. Ben gelinceye kadar yemeyin..."

"Vallaha," dedim, "çalışırım, ama elimde olmazsa..."

"Sakın... Beni hayatımda ilk defa katil edersiniz."

Kahkahayı bastım. Koşa koşa gitti, çok geçmeden gene koşa koşa döndü:

"Hani," dedi, 'baban, Hikmet Bey mezarından kalkıp gelmiş' deseler, imkânı yok bırakmayacağım çilekleri!"

İkimiz iki yandan sarıldık. Öyle yedik, öyle yedik ki, tabakta bir miktar kalmasına rağmen, yataklarımıza sırtüstü devrildik.

Nâzım, "Ooooh be," dedi, "çileğe doyamadım demeyeceğim!"

Nâzım Hikmet'le üç buçuk senelik hapishane arkadaşlığımızın acı tatlı hatıraları buraya kadar yazdıklarımdan ibaret olamaz şüphesiz. Fakat benim kafam bundan fazlasına kadir olamadı.

Defterlerim vardı, onun en tipik hareketlerini günü gününe not ettiğim, ona dair kocaman bir kitap yazmaya yetecek yığınla belgeyi kaydetmiş olan defterlerim... Onlar artık elimde değil.

Kafamı bir limon gibi, son damlasına kadar sıkıp akıttım. Biliyorum, biliyorum ki, Nâzım Hikmet'i ona layık olduğu şekilde yazamadım.

Onunla son gecemizdi. Ertesi gün, beş seneyi doldurup sabah erkenden çıkacak, "hürriyet"ime kavuşacaktım. O gece,

birdenbire şairliğim tuttu. Onu hapishanede bırakıp çıkacağım aklıma geldi... Baba, ana, kardeş yahut çoluk çocuktan ayrılındığı zaman duyulan o türlü bir heyecana tutuldum ve içim sızladı. Bir çırpıda bir şeyler karaladım. Tam yazımı bitirmiştim, daima çay içtiği bakır kupası elinde, koğuşa daldı, bir şeyler arandı rafta, bulamadı, geldiği gibi gidecekti ki, şiirlerimi uzattım. Aldı, okudu.

KOMİK HÜRRİYET

Evet
Demek
Demek üç gün sonra
Evet
Senin dediğin
"Komik ve tatlı
HÜRRİYET!"
"Canım efendim
Üstadım benim!"
Beton, demir ve tozlu ampulleri bırakmak birtakım
insanlara!

Evet
bu hürriyet,
kampana, kilit gıcırtısı ve gardiyanlar
bütün bu şeyleri geride bırakabilmek hasreti!
Fakat
sana mavi göklerin altından bakmak
seni hapishanede bırakmak!
Demirsiz ve kilitsiz,
ampulleri tozsuz
ve gardiyansız
bir başka nevi hapishanede ben.
Evet

senin dediğin hürriyet
KO-MİK!
Trenler gelir, gider
İstediğin caddeye düşürebilirsin gölgeni...
...
...
Hangi hürriyet?
Geç efendim,
İlahi üstadım benim.

***

NÂZIM HİKMET'E

Sen
"Promete'nin çığlıklarını
Kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran adam"
Sen benim mavi gözlü arkadaşım
Kabil değil unutmam seni.

26 Eylül 1943
Seni yapayalnız bırakıp hapishanede
bir üçüncü mevki kompartımanda pupa yelken
koşacağım memlekete.
Ve tren
bir güvercin gibi çırpınarak istasyona girecek,
gözü yaşlı bir genç kadına
beş senenin ardından
Kocasını getirecek.

O dem -ki boş verip istasyon halkına-
yanaklarından öperken sevgilimi
sen neşeli mavi gözlerinle bakacaksın
içimden bana

O dem -ki yürekten her şey atılacak-
EKMEK - KİN - HASRET
fakat NÂZIM HİKMET
sen şu kadar kilometre uzakta kalmana rağmen
aydınlık yüreğimin duvarına dayayıp sarı saçlı başını
batan bir yaz güneşi hüznüyle ağlatacaksın arkadaşını.

Günler geçecek
ekmek derdi çökecek omuzlarıma.
Fabrika.
Makinalar.
Tezgâhım.
Sana şekerkamışı, portakal yollayacağım.
Karım yün çorap örecek.
Her hafta mektup yazacağız.
-Askere almazlarsa eğer-

Unutabilir miyim seni?
Tahtakurusu ayıkladığımız hapishane gecelerini
Ve radyoda şark cephesinden haber beklediğimiz
müthiş anların küfrünü!
-Radyonun yanındaki duvara
kurşunkalemiyle abûs insan yüzleri çizmiştin-

Unutabilir miyim seni?
Hâlâ beton malta boylarında duyuyorum
takunyalarının sesini!

Unutabilir miyim seni hiç?
Dünyayı ve insanlarımızı sevmeyi senden öğrendim,
hikâye, şiir yazmayı
ve erkekçe kavga etmeyi senden!

Bana baktı, tekrar okudu, sonra elindeki kupayı bir yana bırakıp yaşaran gözleriyle gülümseyerek, boynuma sarıldı:

"Sağ olun," dedi, "sağ olun e mi? Beni bundan daha çok memnun edemezdiniz!"

***

Ve fevkalade parlak bir güneşle başlayan 26 Eylül 943 günü sabahı, onunla hapishane kapısında, hapishanede bıraktığım öteki mahpus arkadaşların hasret dolu bakışları önünde tekrar tekrar sarılıp vedalaştıktan sonra, elimde bavulum, çıktım...

Evime, memleketime, bilhassa kırk günlük bıraktığım beş yaşındaki kızıma kavuşacağıma ne kadar seviniyorsam, Nâzım'dan, onun ölçüsüz dostluğundan ayrıldığım için de o kadar üzüntülüydüm.

Yollar, güneş dolu, tozlu yollar...

Gözlerimin önünde o ve ötekiler... Bilhassa ötekiler... Üzgün, âdeta dargın gibiydiler, sanki benim yüzümden onlar içerde kalıyorlardı.

"Çilen doldu!.."

"Pendir epmek gibi yidin beş seneyi Allahsız!"

"Depesi göve değer gaali!"

"Bi gadeh de benim için iç he mi?"

***

Nâzım'dan başkası bilmiyordu, bilemezdi ki, yüreğimin büyük bir parçasını hapishanede bırakıp hapishanedekilerin dostluklarını evime götürüyordum.

Adana, 1947

ORHAN KEMAL'İN NOT DEFTERİNDEN

ORHAN KEMAL'İN CEZAEVİ NOTLARI

Orhan Kemal'in not defterinden:

19.5.1942. Salı.

Hava bulanık. Yağmur çiseliyor. Hava serin. İşe gidemedik. Yağmurun yağmasına Nâzım Hikmet, "Bu yağan altınmış," dedi, "altın." Sonra masadaki pörsümüş çiçekleri dağıttı. Sularını değiştirdi. Ve çiçeklerin içinden dirilerini teker teker kavanoza koyarken şarkı söylüyor. Sordum: "Çiçeklere şarkı mı söylüyorsunuz?" "Evet," dedi, "benim çiçeklerim şarkıya alışıktır. Onlar şarkıyla büyüdüler."

Süt içtik. İzciliğe dair bir sürü konuştuk. Nâzım Hikmet hâlâ çiçek tanzimiyle meşgul. Ertuğrul'un büyükannesi İstanbul Lisesi'ndeki izcilerin talimini görünce, "Oh," dermiş, "içim

açılıyor." Nâzım Hikmet, "Demek," dedi, "senin kocakarı çok zampara bir kocakarıymış." Ertuğrul itiraz etti. Nâzım Hikmet itiraza itiraz etti. Ve, "Çiçekleri tanzim eyledik," diye kalktı. Olduğu yerde bir kere döndü. Ve yapacağını şaşırmış gibiydi. Nihayet karyolasına oturdu. "Şimdi şuraları bir toparlayalım," diye başladı karyolasını düzeltmeye. Hem işliyor, hem anlatıyor: "Alaeddin Bey'e dün işçilerin sırtından nasıl geçindiğimizi söyledim. Fena hâlde üzüldü. 'Aman sakın bunu onlara duyurma,' dedi."

21.5.942

Sabah işyeri... Akşam fitil gibi döndüm. Şimdi Nâzım Hikmet'le odamızdayım. Aynen konuştu:

"Öp pederin destini... EEEE... Fazla para çıkıyor yahu. Birinden fazla para mı aldım ne?"

Sinop'taki arkadaşlarından marangozluk eşyası geldi. Nâzım Hikmet bu işlerin satışını temin ediyor. Üstadın iktisat doktoru olmasına rağmen on küsur lirayı denkleştirememesine kahkahayla gülüyorum. Arnavut Akif geldi. Üstat ona otomatik cigaralık satacak. Bizim bildiğimiz tezgâhtarlar müşterilerine güler yüzle hareket etmek mecburiyetindedirler. Halbuki hazret müşterilerine olanca hakaret ediyor, sonra akıl veriyor. Daha sonra da konferans.

"Allah rızası için, (bana döndü), bana bir toplama yapın. Yahu 14 liranın içinde 45 kuruş nasıl fazla çıkar? Bırakın yazmayı yahu."

Bu sefer Marmara Şakir'le konuşuyor:

"İki dikiş kutusu 310. Oldu mu Marmara? Ateş parası yahu. Dur canım, artık zahmet etme. Gerisini biz yaparız."

22.5.942

Akşam. İşyerinden hapishaneye döndük. Nâzım Hikmet Bakkal Yüzbaşı'yla ve Necati'yle bir hesap alaveresindeydi.

Duvarlarda toplama yapıyor. Hesabım bitirdi. Mutfağa gitti. Şimdi yemek yiyeceğiz. Yemeğimiz pirinç lapası. Bu lapa da galiba bulgur gibi. "Allah yokluğunu vermesin," dedirtecek. Yemekten kalktık. Nâzım Hikmet pek suratlı. Sebebini sordum. "Bugün marangozhanede çalıştım. Pek yoruldum," dedi. Bu hâl ona hiç yakışmıyor. Yahut da bana öyle geliyor. Çünkü onun güler yüzüne fena halde alışmıştık. Herhalde bu gece uyursa bir şeyi kalmaz. Radyoya indi galiba.

23.5.942

Gece... Dışarda ilgisiz bir kurbağa peydahlandı. "Vırak vırak vırak," diye bağırıp duruyor. Öyle bet bir sesi var ki cenabetin. Sanki gırtlaklanıyormuş gibi. Buna Nâzım Hikmet de alınıyor:

"Kendini kuş zannediyor pezevenk," dedi. "Böyle kendi sesi hakkında iyi niyet sahibi hayvan olmaz..."

Tam bu esnada -Cenabı Allah'ın işi yok- hayvan büsbütün yüksek perdeden bağırmaya başladı. Nâzım Hikmet ilave etti:

"Bak, duymuş gibi kerata..."

24.5.942

Sabah. Nâzım Hikmet marangozhanede işlediği kutuyu eline aldı. Bize gösterip övünüyor. Onun özelliği: Sahiden usta olduğu işlerde ve konularda övünmez. Usta değil, çömez olduklarında aman Allah. Örneğin şairlikte henüz yeniymiş, en büyük amacı iyi bir yazar olmakmış, falan. Diğer taraftan, örneğin, dehşetli marangoz olduğunu söyler. Buna sebep o meşhur kutudur.

25.5.942

Bu sabah altıda uyandım. Kalktım. Bavulda çengelliiğne aramak gerekti. Yavaşça kapak tıkırdadı. Yine Nâzım Hikmet'i uyandırdım galiba. Hazrette bir surat. Evvela yorganın altından üzgün üzgün baktı. Sonra hırsla yataktan fırladı. Çoraplarını giydi. Yere atladı. Meşhur lastik pabuçlarını aldı. Lastik pabuçlar

dedim de aklıma geldi. Geçen sene beş liraya aldığı bu ayakkabılarda bu sene ufak bir değişiklik yapıldı. Kalem'deki kâğıt zımbasıyla kundurasının bez aksamında delikler açıldı. Hava delikleriymiş. Dün bahçede gezerken sormuştum. Deliklerin faydalarına dair uzun bir konferans vermişti.

Pantolonu ketendir. Odamızın içinde küçük Japon saatinin tıkırtısından başka en ufak bir ses yok. Nâzım Hikmet hep aym hırs ve aynı rotayla bu keten pantolonunu hışırdata hışırdata giydi. Ceketini aldı. Benim sandığın üzerinde duran ve kendisine ait bulunan kalem, defter, meşin cigara cüzdanı vesaireyi topladı. Sonra eğilip saate baktı. Ve dışarı çıktı. Nereye gitti, bilmem? Galiba radyoya indi.

Ne yapalım, etme bulma dünyası. Dün akşam ben yatmıştım. Onlar Eyüp Ağa'yla tavla oynuyorlardı. Dehşetli uykum vardı. Tam dalarken tavla şakırtısından uyandımdı, bir daha uykuya geçiş bir hayli zor olduydu.

Üstat radyoya inmemiş. Sütü kaynattırmış. Bana da bir bardak yollamış. Uyanmasında benim bir kötü niyetim olmadığı anlaşılıyor. Hoş, o kendisine en büyük fenalıkları yapanları bile affetmek büyüklüğünü her zaman gösterir.

2.6.942

Akşam.

Şimdi Nâzım Hikmet, radyo gazetesinde Nurettin Artam'ın tıraşlarını dinliyor. Radyo parazit yaptığı için elektriklerimizi aşağıdaki santralden söndürüp duruyor.

Nâzım Hikmet geldi. Revir kapısında, "Geldim üstat, açın, yarattım, yine yarattım," diye bağırıyor.

Yarattığı o kadar ölümlü şey ki: Yarım limon...

Malum ve meşhur telaşıyla odaya girdi. Onun odaya girişi ömürdür. Rüzgâr gibi kapıdan dalar. Etrafta gazete, kâğıt, kitap, ceket, yelek havalanır.

Ne ise, geldi.

"Ömürdür bizim üstat, ömürdür," dedi. Bu laf bana. Meğer farkında olmayarak henüz yıkadığım ayaklarımdan sağmı marul sahanının bulunduğu masanın üzerine koymuş, defterim bacağımın üstünde, yazıyormuşum.

Tabii, çektim.

Nâzım Hikmet'te bir telaş bir telaş. Balık ızgarası yapıyor. Siyah üzüm gibi kütür kütür kirazlarımız da tencerede. Bu akşam soframızın maşallahı var. Avrupa'nın kulakları çınlasın.

...

"Kâzım Bey burada mı, Ertuğrul'la Kâzım Bey?"

Nâzım Hikmet revir maltasında rüzgâr gibi yine. Kim bilir niçin onları arıyor. Revirin elektrikleri boyuna yanıp sönüyor. Nâzım Hikmet revirin demir kapısından hapishane idaresine var kuvvetiyle bağırdı:

"Bu yanmıştı, yine söndürdünüz yahu!.. Yahu arkadaşlar, bizim burası yanmıştı. Yine söndürdünüz yahu!.."

Telaşla odaya geldi. Yanında duran Ahmet Rasim'in *Tecaribi Hayat* isimli romanını hiç kabahati yokken yerinden aldı, tekrar yerine koydu. Doğrusu, buna bir mana veremedim.

Odadan çıktı. "Aç evladım şu kapıyı, lahavle ve la..." diye merdivenlerden aşağı adeta uçtu. İdare amirlerine çıkışıyor, sesi gelmekte.

Şimdi revir kapısında elektrikçiye elektrik hakkında izahat veriyor. Herif mankafa olmalı ki, hazretin sesi perde perde yükseldi:

"Aç şunu!"

Kapı açıldı. Ve Nâzım Hikmet indi. Tabii elinde çatal. Çünkü mutfakta balık kızartıyordu. Aceleyle geldi.

"O sigortayı siz baştan çıkartın bakalım."

Kim bilir kime emir verdi.

"Yandı mı?"

Cevapladım:

"Yandı."

"Hangi taraf?"

Cevapladılar...

Nâzım Hikmet, "Off," diye odaya girdi ve raftan bir şey aldı, çıktı. Ve bu böyle yemek vaktine kadar devam etti.

13.6.942

Öğleden sonra saat beşi geçiyor. Hava çok sıcak. Nâzım Hikmet karyolasında oturmuş, elindeki yuvarlak bir taşın üzerine lale resmi çizmekle meşgul. Bir ara lastik arandı:

"Yahu lastik var mı sizde, lastik?"

Bavulumun üstünde duruyormuş. Nâzım Hikmet, "Hah" dedi ve lastiği aldı.

"Beyim," dedim, "artık lastiğimiz taşlara sürüne sürüne mi harcanacak?"

Güldü.

"Hayatımda böyle abartıcı adam görmedim," dedi.

Nâzım Hikmet taşın üstündeki laleyi silmeye başladı. Ben güldüm.

"Canım, niye alay ediyorsunuz benim lalemle," dedi.

Sonra kalktı, rafın üzerinde bir şeyler arandı:

"Canım, nerde şu Türk motifleri? Şurada tarih kitabı vardı. Orada olacak."

Yine güldüm. O sıra daha bu notların başındaydım.

"Durun," dedim, "bunları az sonra söyleyin de not edeyim."

Gülmesini güçlükle tutmaya çalışarak, dudaklarını titrete titrete konuştu:

"Canım, bu işi bari bana çaktırmadan yapın da, ben de rahat yaşayayım bu dünyada. Siz beni kıpırdatmayacaksınız."

Nâzım Hikmet "guvaş" diye adını öğrendiğimiz ve annesinin hediye ettiği suluboyalarla beyaz taşın üzerine lalesini yapadursun, ben sürekli onu gözlemekteyim. Sırtında bir atlet fanilasıyla kırmızı yollu pijama pantolonu. Taşın üstüne lale resmini yaparken altdudağı ile yalanıyor. Fırçasını karyolanın ot minde-

rinde temizliyor. Islık çalıyor. Onun bir özelliği, bir değil, iki: Resim yaparken mutlaka ıslık çalar. Öyle ki, bu ıslığa dikkat ederseniz fırçasının çalışma temposunu pekâlâ kestirebilirsiniz. Örneğin, önemsiz yerde fırça işlerken ıslık hızlı ve düzenlidir. Resmin ince yerlerine gelince ıslık kısılır ve ağırlaşır. İkinci özelliği: Bir gözünü yumarak, eliyle resmi uzaklaştırıp, yaklaştırıp sürekli bakmasıdır.

Nâzım Hikmet'in lale resmi yaptığı taşı biz Marmara Şakir'le beraber Kestel tarafındaki Deli çaydan almıştık.

Lale resmi ilerlemekte.

Bulgaryalı Memet odaya girdi:

"Üstat radyo vakti geçiyor."

Üstat hayretle taşı elinden bıraktı:

"Öyle mi? Niye söylemiyorsun birader?"

Revir kapısına koştu:

"Aç şurayı, aç."

Kapı açıldı. Şimdi aşağıdan radyo sesi geliyor.

9.2.943

Bu sabah revir maltasında Başgardiyan Muavini Basri Efendi'nin gürültülü konuşmasıyla uyandım:

"Hasan da ölmüş."

Dünden beri, yani on sekiz saat içinde adembabalardan bu üçüncü kurban. Ölülerden birisini dün çöp arabasıyla götürmüşlerdi. İkincisi, bizim odanın bitişiğindeki eczanede.

Hasan deliydi. Yetmiş ikinci koğuş insanlarındandı.

Sefalet; öyle kanıksadık ki, sabahleyin bir tüy kadar hafif ve bir avuç kemikten ibaret kalmış ölüyü gördüğüm zaman acımadım, iğrendim. Onu hatırlıyorum, hapishanenin büyük demir kapısı yanındaki çöplüğü eşelerken sık sık görürdüm. İnce, sarı bir yüzü vardı, parça parça ceketinin yaka ve göğsüne teneke parçaları, düğmeler, renkli bezler dikmişti. Kasketine de öyle. Onunla mareşal diye alay ederlerdi.

Gece saat on ikiydi. Yarı uykulu, yarı uyanık gözlerimi açıp kaparken Nâzım Hikmet'in eli ayağımı dürttü:

"Yahu Kursk düştü, Kursk."

Sevinçle kendime geldim. Nâzım Hikmet radyoyu odaya almış. Son derece kısılmış sesiyle radyo fevkalade Sovyet tebliğini veriyordu. Nâzım Hikmet'in sarı saçları kıvır kıvır, darmadağınık, gözlerinin içi gülüyor ve hazret cıva gibi yerinde duramıyor:

"Vay anasını be, Kursk düşmüş."

"Kursk düşmüş, ulan ne iş be. Bu iş bitti beyim."

"Yarın Harkof, öbür gün Rostof, derken..."

Ve Ertuğrul'u uyandırdı:

"Ertuğrul, Ertuğrul, hişt, Kursk düşmüş."

Ertuğrul uyku sersemliğiyle, "Duydum," diye cevapladı.

Sonra Nâzım Hikmet radyoyu aşağı indirdi. Beşinci kol Alaeddin Bey'in koğuşuna gitmiş. Zaten Nâzım Hikmet her gece böyle yapıyor, Sovyet fevkalade tebliğini dinleyip geri geri Alman şehirleri öğrendikten ve bir kenara notladıktan sonra Alaeddin Beylerin koğuşuna koşuyor. Orada ayrıntılı bir harita vardır, alınan şehirleri haritada buluyor. Bu hareket belki Nâzım için gayet tabii, içinde hiçbir "nispet" yok. Fakat Alaeddin muhterem beşinci kollarımız için ana avrat sövmekle bir. Hatta bu yüzden Alaeddin Bey diyormuş ki: "Nâzım Hikmet şimdi beni on ikide uyandırıyor ama, yarın Almanlar yaz taarruzuna başlarlarsa o zaman da ben onu uyandıracağım."

Budala insan azmanı, deve. Gerçi onunki hayal. Fakat her ihtimale karşı, öyle bir halt ederse ve beni uyandırırsa mangalı, masayı filan kafasına geçiriveririm.

10.2.943, Çarşamba

Kar yağıyor. Nâzım Hikmet de, ben de onu geçe uyandık. Dün gece Sovyetler yine bir resmi tebliğ verdiler. Onu dinledikten ve bir süre okuduktan sonra yatmıştım. Gece yarısı revir

makasından gelen iri iri konuşmalarla uyandım. Bu konuşma, gürültü, şamata bir hayli sürdü. Bir ara oda kapımız açıldı. İçeriye iki kişi girdi. Oda karanlık olduğundan bunların kim olduğu belli değildi. Nâzım Hikmet yaygarayla yataktan fırladı. Gelenler ses verdiler. Meğer, bizim Ertuğrul'la Recep'miş. Mesele anlaşıldı. Revir meydancısı Nuri delirmiş.

17.2.943, Çarşamba

Ölümler art arda geliyor. İki ihtiyar kişi daha gitti. Birisi Ali Baba, öteki Emin Dede. Ali Baba ufak tefek, beyaz gözlüklü, eski arzuhalci tiplerden. Sessiz, kendi hâlinde, dehşetli hasis, kupkuru, fakat sevimli bir ihtiyardı. Daha yatılacak on beş senesi vardı. Bir bakıma kurtuldu. Emin Dede'ye gelince, bu adam bir hayli enteresandı. Nâzım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları* eserinde bahsettiği tiplerden birine, "Çargalar gördüm.... Madenin tuncu, insanın piçi" falan dedirttiği sözleri bu Emin Dede'den almıştı.

Kendileri fevkalade harap ve zavallıydılar. Müthiş Müslüman ve Müslüman'ın da aşırı sofu cinsinden. Onunla birlikte, yani aynı postada, epeyce işe gidip gelmiştik. Göğsünde kırmızı şeritli bir bakır madalyası vardı. Bunu çizgili, yamalı pis gömleğinin göğsüne asmayı ihmal etmezdi. Hayatta onur duyduğu bu madalyaydı. Balkan Harbi'nde mi almış, daha mı eski, bilmem. Bu Müslüman adam, yıkanmadan gömüldüğünü duysaydı acaba ne derdi?

Ortada dehşetli çiçek salgını varmış. İlk aşılarımız tutmamıştı. Nâzım Hikmet ertesi gün tekrar aşılandı. Ben hâlâ ihmal ediyorum. Ali Baba, Emin Dede ve diğerleri gibi ölmeye hiç niyetim yok. Dünyayı seviyorum ve bu dünyada yapacak çok işim olduğuna inanıyorum.

Şimdi sabah. Dün akşam Nâzım Hikmet, Harkof'un alındığını müjdelemişti. Şimdi o uyuyor, belki de uyumuyor, yorganın altında gözleri yumuk, dalga geçiyor. Ertesi günden itiba-

ren beraber yemek yemekten ayrıldık. Onun arzusu üzerine. Bir iki ay içinde bütçesini düzeltirseymiş, tekrar beraber yiyeceğiz. "Ayda on lirayla geçinmeye mecburum," dedi. Sanki ben daha fazlayla geçinmek yeteneğindeymişim gibi.

5.4.943, Pazartesi

Dün gece karımı rüyada gördüm. Hayır, bizzat onu görmedim, yalnız ona ait bir olay oldu. Şöyle ki: Tahliye olmuşum, Adana'ya gitmişim. Eve yorgun argın gelmişim. Soyunup yıkandıktan sonra sedire uzanıyorum. Kız kardeşlerim büyümüşler, merakla etrafımı alıyor, beş senelik hapislik hayatıma ait sorular soruyorlar. Birden aklıma geliyor, karım nerde, kızım nerde?

Annem: "Altan Oteli'nde, baban öyle tembih etti," diyor. Vay anam vay... İçime ateştir düşüyor. Kime kızacağımı bilmiyorum. Aklımda bin bir ihtimal. Otel gibi malum bir yerde, yirmi yaşında genç bir kadının yapayalnız oturması... Sedirden deli gibi kalkıyorum. Bütün kabiliyet ve çevikliğimle üstümü başımı giyinmeye başlıyorum. Ne mümkün. Korkulu rüyalarda kaçmak isterken inadına ağırlaştığımız, kaçamadığımız gibi, bu sefer de bütün aceleme rağmen elbisemi o kadar yavaş giyebiliyor, öyle sıkıntı duyuyorum ki... Nihayet zorla pantolonumu geçiriyorum, ceketimi tam alıyor, evden çıkmaya hazırlanırken uyanıyorum. Böylece rüyada olsun karımı görmek fırsatından mahrum kaldım. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, insan karısını görmek değil, rüyada bile görmeye imkân bulamıyor.

Sabah müthiş bir kurşunilikle başladı. Hava mosmor. O kadar sinirliyim ki, bugün birisiyle bir bomba patlatmazsam çok iyi...

Nâzım Hikmet Sarıyerli Emin Bey'le birlikte Tolstoy'un *Harb ve Sulh*'una başladı yine. Ben bir çay bardağı dolusu kahvemi bir adet en âlâ sigarasıyla içiyorum. Hâlâ sinirliyim.

Bugünlerde Nâzım Hikmet'in iştihası mükemmelmiş. Kahvaltı edip geldi. Saçları bir kucak, sapsarı, kıvır kıvır.

Boynunda kendi dokumasının imalatından açık renkli, yeşil bir mendil bağlı. Prens bilmem ne cenaplarına onu çok benzeten kürklü gocuğu öylesine sırtında, makinesinin, şu otuz senelik, Şikago marka, demode daktilosunun başında, Emin Bey Tolstoy tercümesinin müsveddelerini okuyor. Nâzım Hikmet hiç de acemi sayılmayacak, hatta takdir olunacak bir süratle bunları tape etmekte. Bu tape faslından önce şöyle bir konuşma geçti. Ona tuhaf bir soru sordum -şimdi sorum aklımda değil-, o cevap verdi; ha, sorum aklıma geldi. Fransızca bir kelime sormuştum: *Limacon.*

"Vallahi bilmem üstat," dedi. "Ben malum ya, balıklardan balinayla hamsiyi birbirinden çok iyi ayırt ederim."

Gülüştük. Şaka başladı. O devam etti:

"Ağaçlardan çınarla dişbudağı ve selviyi karıştırırım. Kavak, söğüt, bir de çamı çok iyi bilirim."

Öyle tuhaf söylüyor ki, namussuzum, bütün sözlerinden "söz yerindeyse" bal gibi şiir sızıyor. Bu adam yalnız şair değil, hayattaki fonksiyonu itibariyle, yahut fizyolojikman "şiir üreten bir makine." Herkeste keçiboynuzundaki bal kadar ender bulunan bu şiir nesnesi bu adamda kilo kilo, ton ton. Hatta nasıl söyleyeyim, Nâzım Hikmet bir bal peteği gibi, mumu balına göre çok az, balı, yani şiiri vıcık vıcık. Bunları ona kompliman olsun filan diye değil, tam tersine, kendimi bütün zorlamama rağmen yazıyorum. Çünkü aramızdaki ilişki "üstat-çömez" ilişkisi *değil sadece. Zaman zaman onunla kavga ederiz,* birbirimize ağırca laflar söyleriz, günlerce konuşmayız, birbirimize kızarız, yani Nâzım Hikmet değil, gelişigüzel bir insanla nasıl çekişilir, kavga edilir, dargın durulursa biz de onunla zaman zaman öyleyiz. Haydi daha açık edeyim, şu bizde, bütün insanların açık veya doğumunda gizli, fakat mutlaka mevcut olan kıskançlık, kendini beğenmişlik hislerini başkalarına karşı duyduğum çok oldu. Nâzım'a karşı bunları, hatta kendi içimde, kendime karşı dahi olsa duymadım, duyamadım. Ona en kız-

dığım zamanda bile nazarımda o erişilemeyecek kadar büyük, erişilemeyecek kadar kocaman bir şiir makinesiydi.

Bunları yazmaktan amacımın ne olduğunu bilmem. Sadece çok iyi bildiğim şu: Onu çok seviyorum. Bir ağabey, bir hoca, bir, ne bileyim, üstat falandan çok daha başka türlü. Örneğin, bu sevgide babama, anama, kız kardeşlerime, kızıma karşı duyduğum sevgi cinsleri de dahil, kocaman bir sevgi çığı taşıyorum içimde. Düşünüyorum bir gün -belli olmaz hangimiz daha evvel amma- onun ölümünü nerde ve nasıl haber alacağım? Onun ölümü karşısında ne yapacağım? Onun ölüsünü ekseriya Abdülhak Hamid'in ölüsü gibi hayalliyorum. Ben bu hisleri çok sevdiğim insanlara karşı sık sık duyarım.

Sözün kısası, Nâzım Hikmet'i o kadar seviyorum ki, ona bazen "çok iyi insan, büyük, ulaşılamayacak kadar büyük, büyük insan olabildiği" için kızıyorum. Laf sırası gelmişken şunu da ilave edeyim:

Bazen o, o kadar vurdumduymaz görünür ki, hırsımdan kendi kendimi yer, yanından ayrılır, kaçarım. Örneğin, hapishanede çehrelerini sık sık görmeye mecbur olduğumuz bir topluluk var, kravatlı, bey ıskartası, muhasip, kasadar -hakaret olsun diye veznedar demiyorum- kâtip, tahsildar, maliye memuru, ne bileyim ben, bu çeşit "küçük burjuva"lar. Bunların karakterleri malum: Hem kel, hem fodul. Bütün hareketlerinden, sözlerinden kendini beğenmişlikleri akar. Mesela Nâzım Hikmet'e bunlardan birisi der ki:

"Bana bak Nâzım, (bunu Nâzım Hikmet'e "üstat veya Nâzım Bey gibi" kendilerinin fazlaca itibar ettikleri ve kendilerine hitap edilirken isimlerinin arkasına, falan bey, filan bey gibi bu "bey"lik konulmazsa derhal alınır, kızar, içten içe size kin besler, şurda burda arkanızdan atar tutarlar) sen insandan anlamıyorsun azizim, sen insan ayırt etmekten yoksunsun," derler.

Bunu söylerken düşünmezler ki, en büyük şairi, tiyatro yazarı, siyasi yazarı, sinema senaryocusu, hatta hikâyeci ve

romancısı bir kelimeyle "ruhların mühendisi" aşamasına bilmem ne üniversitesinin diplomasında değil, eskilerin "dad-ı hak" dedikleri özelliği sayesinde varmış bir insana hitap ediyorlar. Ben kudururken Nâzım Hikmet, "Sen insan ayırt etmekten yoksunsun," diyen "serseriye" hiç kızmaz, özellikle gülümser ve ona bomboş gözlerle bakar. Biliyorum, bu bakış o kadar anlamsız ve boştur ki, anlayana sivrisinek saz... O böyle bakarken, kim bilir hangi konu üzerinde düşünüyor, çok iyi bildiği karşısındaki bu budalayı -kim bilir kaç milyoncu misalini- tekrar önündeki bir aynaya bakar gibi okuyor.

İşte beni kızdıran onun bu ilgisiz hâlidir. Bir an isterim ki, ona, "Sen insan ayırt etmekten acizsin, Nâzım," diyene bağırıp çağırsın, onu terslesin. Hatta bu işi özellikle ben yapayım diye aklımdan geçiririm, fakat düşünürüm ki, eğer bir şeyler söylemek lazımsa Nâzım Hikmet bunu benden daha iyi takdir eder. Nihayet o kendi hakkını korumaktan yoksun bir insan değil ki, ben tutup ona avukatlık edeyim. Gerekirse başka türlü yardımda bulunayım. Sağduyumun bütün baskısına rağmen yine dehşetli bir sinir buhranı içinde kalkar, küfrederek -bu küfürü kime ve neye ettiğimi hiçbir zaman kimse anlamaz- ordan savuşurum.

Sadede gelelim. Nâzım Hikmet devam ediyordu:

"Bir de atkestanesini tanırım, o da kestaneyi verdikten sonra... Çiçeklerden gül, papatyayı bilirim."

Emin Bey sordu:

"Fesleğeni?"

O yine şiir saçan bir dinamo gibi konuştu:

"Fesleğen mi? Böyle münasebetsiz bir şeyi ilk defa duyuyorum."

Onun konuşurken söylediklerini sigara kutumun arkasına, defterlerime, velhasıl, nerde boş, yazılacak bir yer buldumsa kaydettikten sonra hatıra defterime aldım. Şimdi harıl harıl daktilo yazıyor. Ben de karıma mektup yazacağım.

6.4.943

Gece. Nâzım Hikmet daktilosunun başına geçti. Karısına mektup yazacak. Makineye kâğıdı takarken dedi ki:

"Benim hakkımda yazdıklarınızdan en hoşuma gideni hangisidir, biliyor musunuz?"

-Çünkü yukarıdaki yazıları ona az evvel okumuştum-.

"Hangisi?"

"Daktilodaki ustalığım. O, o kadar takdir edilsin istiyorum ki..."

Gel de gülme. Dedim ya, bu adam bambaşka adam, vesselam.

NÂZIM HİKMET'TEN ORHAN KEMAL'E MEKTUPLAR

Haziran 1944

Raşit Kardeşim,

Mektubunu büyük bir hazla iki defa okudum. Yine de okuyacağım. Notların çok güzeldi. Şiirler de iyi. Yalnız böyle küçük haletiruhiye şiirlerinde, enstantanelerde -bence- mutlaka güzel kafiye olmalı. Sonra şiir elbette ki, senin söylediğin gibi, biraz da becerikli, ustaca ifadeyi meramdır.

Fakat mektubunu bana iki defa okutan ve daha iki defa da okutacak olan taraf, torunum Yıldızcığım hakkında yazdıklarındır. Öyle canlı ki gözümün önünde ve onu öyle seviyorum ki. Annesinden dayak yiyip sana şikâyete gelmesi faslını okurken ağladım. Kızıma söyle, Yıldız'ı döverse vallahi billahi kendisiyle

bozuşuruz. Böyle şirin ve akıllı bir mahluk kedi olsa dövülmez, nerde ki benim Yıldızım.

Bana bak Raşit, senden ve kızımdan bir recam var, biraz utanıyorum ama kusura bakmayın, hani peşin söyleyeyim ki herhangi bir sebepten dolayı olmasa da gücenmem, mesele şu, eğer yeni doğacak çocuğun oğlan olursa ismini Nâzım koyun. Ama dedim ya, önceden verilmiş sözünüz ve başka icaplar varsa, isteğimden vazgeçerim. Ama mahzur yoksa, senin ve kızımın oğluna benim adımın konması beni sahiden tasavvur edemeyeceğiniz kadar bahtiyar edecek.

Kızımın ve torunumun büyük ve küçük kutularını Sinop'tan yolladılar. Ben de Mersinli Şakir Ağa'nın buraya onu ziyarete gelen ve babanı tanıyan akrabalar, vasıtasıyla babana yolladım. Ondan alırsın ve bana bildirirsin. Sana yirmi lira yollamıştım, bundan bir hafta kadar önce, aldın mı? Biraz sabret, ay sonuna doğru otuz, kırk lira daha göndereceğim. Senin tezgâh bu suretle normal çalışmaya başlamış olacak.

Senden bir recam daha var. Benim *Manzaralar*'da bir işçi Fuat vardır, onun eser icabı tahliyesi ve Adana'ya gitmesi, orada tesviyecilik etmesi gerekiyor. Sen kendini onun yerine koy ve bana mektuplarında onun ağzından muhitine ve insanlarına dair bir iki şey yaz. Ben onları işler, *Manzaralar*'da kullanırım. Bu suretle bir cenup vilayetindeki işçi muhitinden kısa da olsa bir pasaj temin edilmiş olur kitaba.

Sabahattin'den ben de bir mektup aldım, hakkımda sana yazdıklarını yüzüme karşı söylüyor. Bak bu sefer sahiden yerin dibine geçtim.

İki üç gündür, fazla değil şu son üç gündür kısa bir tembellik geçirdim. Yarın yine işe başlıyorum.

Bizim burda ressam Berber İbrahim vardı ya, resmi inanılmayacak, akla sığmayacak kadar ilerletti. Ben de gözlerim sulana sulana halkımın büyük istidatlarından birine örnek olan bu hadise karşısında hazdan ve bahtiyarlıktan böbür böbürleniyorum.

Büyük Türk halkı. Nasıl bütün dünya halkları gibi yaratıcıdır ve nasıl sevilmeye, hayran olunmaya değer ve uğrunda gebermek en ehemmiyetsiz iştir. Çalışmak lazım, yaşamak ve çalışmak ve dövüşmek.

Sülker'den mektup aldım. Cevap verdim. Cevap alamadım.

Seni, -hayır senden başlamayacağım,- kızımdan da başlamıyorum, hatta ona küsüm, torunumu, seni ve kızımı hasretle kucaklarım. Beni mektupsuz bırakma. Üçünüz canımın içindesiniz. Şimdi, yakında dörtleşeceksiniz. Aman dikkat et, doğum ne de olsa tehlikeli iştir.

Nâzım

1946

Raşit Kardeşim,

Geciken mektubuna geç cevap verişim misilleme değildir, sadece hastaydım, soğuklama. Geçti. İyiyim. Evvela müstakbel torunumun muşambası burda da yok. İstanbul'a ısmarladım. Doktora da rica ettim, o da hastanede bulursa, yahut hastanenin aldığı yerden bulursa alacak. Yakında muşambayı bulup göndereririm sanıyorum. Sana son mektubumdan önce bir yirmi beş lira yollamıştım, kırk liradan sonra, onu alıp almadığını yazmıyorsun. Yakında sana yine para yollayacağım. Kumaş meselesi, şu askerlik işi bir neticeye bağlansın, ondan sonra.

Piraye geldi. Bir hafta kaldı. Gitti. Annem de bugün yarın gelecek. Velhassıl, bu son iki ay iyi geçti.

Sen yazı yazmayı reca ederim ihmal etme. Her fırsatta değil, mümkün mertebe, fedakârlıklar pahasına da olsa, muntazam ölçülerle yazı yaz. Seni çok göresim geldi. İyi arkadaş, iyi dost, mükemmel kardeş ve yaratmasını bilen insan hapishanede hapis

adam için hürriyetin yarısıdır. Bir kere daha yazdım galiba, sana ait bir tek nahoş hatıram yok. Kafamın içinde pırıl pırıl bir insansın.

İşlerin hakkında bana mufassal malumat ver. Ben de ona göre sana kumaşlardan yollayayım. Çünkü malum ya, bir ay vade ile devrin yapılması lazım ki, tezgâhlar sermaye bulabilsin. Şimdiye kadar bu işte gösterdiğim tereddüt hep bu yüzdendir. Ama eğer askerlik kısa sürecek olursa gelir gelmez sana mal yollarım ve öyle sanıyorum ki, bunlar sana satıştan alacağın komisyonla da epeyce para temin eder.

Kızımın ve Yıldızımın gözlerinden öperim. Kızıma rahat bir doğum, Yıldız'a aslan gibi bir kardeş temenni ederim.

Yıldız'a karşı da yalancı çıktım. Daha doğrusu çıkarıldım. Ona kahve aldım, fakat inhisar malını posta kabul etmezmiş, gönderemedim. Ama oyuncaklarını mutlaka yollayacağım.

Haydi, hoşça kalın ben tezgâhlara gidiyorum. Hepinizi hasretle, muhabbetle kucaklarım.

Nâzım

Raşit Kardeşim,

Mektubunu, mecmuaları aldım. Derhal cevap veriyorum.

Sana muşamba yolladım, alınca bildirirsin. Bugün de 25 lira gönderiyorum. Onu da alınca bildir. Piraye gitti. Annem geldi. O da gitti. Yine yalnızım. Annemin gözleri artık iyice perdeleniyor, yakında ameliyat olacak.

Kadir'in şiirini pek beğendim. Bu iyi yürekli şair, gıdasızlıktan, bakımsızlıktan ölecek diye korkuyorum ve tasavvur edemeyeceğin kadar üzülüyorum. Adresini iyice biliyorsan, ona imkân olursa yardım etmek isterim. Hiç olmazsa biraz yemek parası gönderebilsem. Çok iyi, tam manasıyla şair oğlan.

Senin hikâye ile Sülker'in yazıları hakkında düşündüklerimi mufassalan bir iki gün sonra bildiririm.

Yıldız dehşetli bir kız, çok akıllı bir insan olacak. Kuzum, şunu kucakla ve benim tarafımdan bol bol öp -ama canını acıtmadan-. Senin çalışma bilançon mükemmel, pek sevindim. Unutma Raşit, dünya ölçüsünde muharrir olmak lazım. Uçak asrında, memleket ölçüsünde muharrir olmak yetmez.

Ben bir aydır tezgâh işleriyle fazla uğraştım ve gelip gidenim olduğu için çalışmayı ihmal ettim, fakat bugün tekrar işe koyuldum.

Hepinizi hasretle kucaklarım, bu mektup böyle kısa oldu. Yarın arkasından öteki gelecek.

Seni bekletmeyeyim diye bunu hemen gönderiyorum.

Nâzım

Raşit,

Mektubuna cevapta geciktim. Araya Cumhuriyet Bayramı girdi. Postaya adam gitmedi. Bir iş edindiğine pek memnun oldum. İbrişim işi hakkında sana Çorbacı mektup yazıyor. Öyle sanıyorum ki, biz de Avrupa gibi bu son sıkıntılı kışı geçirdikten sonra nispeten feraha kavuşacağız. Örfi İdare kalksın, İstanbul'da sana bir iş ararız. Kim bilir, belki biz de o zamana kadar çıkarız.

Kemal Tahir'in çok selamları var. Sana gönderdiğim gibi, ona da şu benim küçük mırıltıları yollamıştım. Her nedense pek beğendi. Ben her gece böyle birer küçük şey yazıyorum. Bir taraftan da *Manzaralar*'a çalışıyorum.

Gelelim senin roman meselene. Derhal başla. Çok reca ederim. Derhal başla. İstersen ilk önce dar ölçüde küçük bir romana başla, fakat hemen başla. BAŞLA!!!!

Nâzım ve Yıldız hakkında yazdıklarını nasıl büyük bir zevkle okuyorum, bilemezsin. Onları sana malzeme diye saklıyorum, günün birinde çok işine yarayacak.

On gündür Piraye'den mektup almadım. Meraktayım. Yarın

telgraf çekeceğim. Malum, oğlanın hastalığı beni mektup bahsinde büsbütün evhamlı yaptı.

Kızımın gözlerinden öperim. Kaç mektuptur onu ihmal ediyorum. Ama emin olsun ki, benim has kızımdır. Bana Nâzım ve Yıldız gibi iki torun vermesi onu ebediyyen bağrımda en kıymetli bir hazine gibi saklamam için yeter.

Bizim Müdür Tahsin Bey galiba istifa edecek. Yazık olacak hapishane için.

Raşitciğim, çoğu gitti, azı kaldı. Sık dişini biraz daha. Güneşli günler yakındır. Hepinizi hasretle kucaklar, mektubunu beklerim, canım kardeşim.

Nâzım

1946

Raşit Kardeşim,

Mektubunu aldım. Hayatının geçiş tarzındaki nizam ve intizam beni günden güne sevindiriyor. İşinden çıkartılmana canım sıkıldı. Şimdi ne yapacaksın? Lokanta projesi ne oldu? Ah Raşit, şu bizim tezgâh mallarının satışıyla biraz daha yakından ilgilensen, yalnız kendi tezgâhının kârıyla değil, öteki tezgâhların da satışlarının komisyonuyla bal gibi geçinebilirdin. Ben burda biraz daha sermaye buldum ve işi hafif tertip büyüttüm. İplik meselesi zorlaşıyor, işi ketene filan dökeceğim. Şimdi tecrübe devresindeyim. Sana çıkardığımız malların örneklerinden göndereceğim. Bunlara orda satış imkânı bulursan senin tezgâhın kârı da dahil olunca fabrikada aldığından çok para kazanabilirsin. Büyük, geniş ve çiğ renklerle masa örtüsü -sana eskiden yolladığım tarzda- yollarsam kaç tane satabilirsin? Bana bu hususta bilgi ver ki, ona göre çözgü açayım. Çünkü o takımların

burda müşterisi yok. Sana ilk postayla bir çift peşkir ve bir ekose kumaştan iki çeşit örnek yollayacağım. Onları bir sorup soruştur ve toptan sipariş bulabilirsen bana derhal yazarsın. Edebiyat faslına gelince;

1.Fransızcayı ihmal etme.

2.Muhakkak ki bir sıçrama devresindesin. Ve bu sıçramanın başarıyla gerçekleşmesi, gelecek edebiyat faaliyetinin üzerinde çok tesirli olacaktır. Ben senin memleketimin en büyük muharrirlerinden biri olacağına eminim... İnsanların birçok tarafım doğru olarak değerlendirmekte çok yanılmışımdır. Yanılmadığım bir şey varsa, o da bir insandaki sanat kabiliyetidir. Beni yalnız bu hususta dolandıramadılar. Sende sanatkâr malzemesi, yapısı, soluğu mükemmeldir. Sana doludizgin güveniyorum.

Benim üçüncü kitap epeyi hacimlendi. Yakında parçalar gönderirim. Yine uykusuzluk illetine tutuldum. Günden güne zayıflıyorum. Ama neşem, keyfim ve umudum her zamanki gibi yerindedir.

Kızımla torunumdan bu son mektubunda çok az bahsediyorsun. Halbuki onları çok göresim geldi. Yıldız'ı benim yerime kucakla, dedenin adına seni öpüyorum de, o da seni beni öper gibi öpsün.

Burası bildiğin gibi. Yeni havadis. Kâzım Bey çıktı. Ağladı. Ne olursa olsun, iyi insandı.

Çorbacı'nın, Vasfi'nin, Sarıyerli'nin çok çok selamları var. Müdür ve Katip Beyler de selam ediyorlar.

Sana canını sıkacak ve üzüleceğin bir haber vereyim: Anacığımın gözlerine perde iniyormuş. Öyle üzülüyorum ki buna, belki de uykusuzluğun sebebi bu. Haydi hoşça kal Kemalciğim.

Hepinizi hasretle, canü gönülden kucaklarım.

Nâzım

1947

Raşit,

Yılbaşı tebrikini aldım, ben de senin ve karının ve torunlarımın yeni yıllarını tebrik ederim. Bana çıkardığınız zaman yeni bir fotoğrafınızı yollarsanız çok sevinirim, hem senin ne kadar ihtiyarladığını, kızımın ne kadar güzelleştiğini, Yıldız'ın nasıl genç kız ve Nâzım'ın nasıl delikanlılaştığını anlamış olurum.

Sana bu zarfın içinde üç tane yünlü kadın kumaşı örneği yolluyorum. Bunların enleri çift endir, yani 136 santimdir, daha bir hayli renkleri vardır. Bunları bana toptan sekiz liraya kadar satabilirsen çok iyi olur. Bir halt ettim, bunları dokumak için borca harca girdim, hapislik kör olası, satamadım, elimde kaldı. Göreyim seni Raşit Efendi.

Hele sekiz liradan fazlasına satarsan, bana maliyeti sekiz liradır, fazlasını sana yarı yarıya komisyon bırakırım.

Seni, kızımı ve torunlarımı hasretle kucaklarım.

Nâzım

1947

Raşit Kardeşim,

Mektuplarım seyreldiyse de sana, gelinime ve torunlarıma olan muhabbetimin zerresi azalmadı, aile efradım içinde en sevdiklerimin en başında gelenlerdensiniz. Zaman zaman kederli bir hasretle burnumda tütüyor, zaman zaman sizi mes'ud tahayyül etmenin sevincini duyuyorum. Resmin ve fotoğraflarınız hep öyle başucumda.

Ben bildiğin gibiyim, hemen hemen hiç değişmedim gibi bir

şey, yahut bu bana öyle geliyor, belki de beni görürsen ihtiyarlamış bulursun, belki de tersine, gençleşmiş.

Bana toplu bir resminizi çıkarıp gönderirseniz bahtiyar olurum. Hemen hemen her senenizin bir fotoğrafi var da, bu 47 yılındaki yok.

Sen kimbilir ne güzel şeyler yazıyorsundur, geçenlerde bir hikâyeni okudum, iftihar ettim. Romanının neşredildiği haberini bir bayram müjdesi gibi bekliyorum.

Seni, kızımı ve torunlarımı bağrıma basarım canım sevgili insanlarım.

Nâzım

15.2.1949

Raşit, Evladım,

Mektubunu dün aldım, hemen cevap veriyorum. Benim için çok güzel şeyler yazmışsın, teşekkür ederim. Senin hatıranda bu kadar canlı, bu kadar iyi bir insan olarak yaşamakta devam ettiğim için bilemediğin kadar bahtiyarım. Emin ol ki sen de benim içimde, yüreğimde, kafamda aynı tazelikle varsın. Senin sanat sahasındaki her başarın benim bir zaferim gibi oluyor. Türk milletine, namuslu insanlığa, yurdumuza ve güzelim dünyaya layık bir insansın. Gelelim romanına. Onu alır almaz bir hamlede ve gözlerim yaşararak okudum. Sonra aradan bir hafta geçti, bir daha okudum, sonra bir daha. Boru mu bu, Raşitimin neşredilen ilk romanı. Şimdi dinle beni, eser dört cilt olacağına ve elde yalnız birinci cilt bulunduğuna göre ve sanat eseri gibi roman da bir kül, bir mimari sayıldığı için, eserin ciltlere bölünmesinde teknik yanlışlıklara düşülebileceğini de göz önünde tutarak -amma da cümle yaptım ha, mahkeme kararı gibi- evet,

bütün bu söylediklerimi hatırdan çıkarmamak şartıyla beni dinle. Evvela, bana kalırsa, birinci cildin baş iki kısmına nazaran son üçüncü kısmı, yani Adana'ya Suriye'den döndükten sonraki fasıl biraz zayıf ve biraz uzun. Halbuki uzunluk daha ziyade babanın gazetecilik ve fırkacılık bahsinde olabilirdi. Halbuki o taraf çok kısa ve çok az insan var. Biliyorum, nihayet bunlar bir çocuğun, daha doğrusu bir çocukluk devrinin hatıralarıdır, fakat ne de olsa, o kısmın biraz daha işlenmesi iyi olurdu sanıyorum. Oraya gelinceye kadarki kısım çok güzel, hakikaten enfes nefaisten. Suriye'deki hayat da çok canlı, tipler elle tutulacak gibi. Hasılı teknik bakımdan bu birinci cildi ikinci ciltle birleştirmek -bir daha sefere, ikinci tabı da inşallah- ve buna birinci kısım, ikinci cilde ikinci kısım deyip tek bir kitap halinde neşretmek daha doğru olur kanaatındayım. Şimdi bu bakımdan, birinci cildin birinci kısmı diyeceğimiz bu "Baba Evi" parçası beni tatmin etti. Lisanına bayıldım. Sen artık Türkçemizi en güzel yazan muharrirlerden biri oldun. Aferin sana. Ellerin nur olsun evladım. Kemal'in romanını kendisine göndermedim. Onunla ve umumiyetle siyasi mahkûmlarla mektuplaşmam yasak edildi.

Sağır sultan duydu da sen duymadın galiba. Ben aklın, havsalanın alamayacağı bir halt karıştırdım. Piraye'den ayrılmaya kalkıştım. Fakat bana manen ve sıhhatça epeyce pahalıya mal olan böyle bir cinnet nöbetinden sonra kendime geldim. Şimdi kendimi yengene affettirmek için ne halt edeceğimi bilemiyorum. Benim böyle bir nane karıştıracağımı tahmin eder miydin? Sakın bunu kızıma, Nuriye'ye söyleme, herkes duysun o duymasın, rezil olurum. Böyle bir buhrana nasıl düştüm, gelecek mektuplarımdan birinde sana işin bilhassa psikolojik tarafını uzun uzadıya yazarım, romancısın, lazım olur, fakat henüz yara pek taze, kendi başımdan geçenleri daha bitaraflıkla deşmek, incelemek için yaranın büsbütün kapanması lazım.

Kızıma ferade ferade selam ederim. Nasıl benim ömrümün en büyük talihi, bahtiyarlığı Piraye Yengen gibi bir kadına rastlamam, onun sevdası, dostluğu, arkadaşlığı, insanlığı olmuşsa, senin de en büyük talihin kızıma rastlaman olmuştur. Senin ve benim gibi insanların hayatında kadınlarının bilemediğin gibi tesiri vardır, bizim batmamızda da, çıkmamızda da onların rolü büyüktür. Kızımın kadrini kıymetini bilesin, mektubunda ondan öyle güzel güzel, hayran hayran bahsedişin beni nasıl sevindirdi, içkiyi bıraktığına da pek sevindim. Torunlarımı görmeyi nasıl istiyorum, tahmin edemezsin. Ne tuhaf şey, sevdiğim birçok insan var ki yüzlerini bile görmedim, seslerini bile duymadım. Kimisi ben onları görmeden doğdu, büyüdü, kimisi öldü.

Fotoğrafınızı sabırsızlıkla bekliyorum. Şöyle rötuşsuz filan, kaptıkaçtı işi bir şey olsun. İnsanın kendine en çok benzeyen resimleri onlar. Ben de size gelecek mektubumda bir fotoğrafımı yollarım. Biliyor musun, hoş, nereden bileceksin ya, annem bir aydır burada. Her pazartesi, perşembe günü ziyaretime geliyor. Ona öyle bir alıştım ki, gelecek ay Adana'ya gidecek, ne halt edeceğim bilemiyorum.

Kızımı, torunlarımı ve seni hasretle kucaklarım. Babana hürmetler. Annenin ellerinden öperim. Seni burda bilip tanıyanların selamları var. Hoşça kal benim aslan oğlum.

Nâzım

Görülmüştür.
Nöbetçi Amiri
İmza

6.6.1949

Raşit Kardeşim,

Mektubuna cevapta gecikişim misilleme olsun diye değil. Sadece hapishane dalgasına kaptırdım kendimi kaç zamandır, tembel tembel oturuyorum, bahar, hapishanede bahar, malum ya, kolumu kıpırdatmak istemiyor canım.

Senin roman hakkındaki tahminlerimin doğru çıkmış olmasına, yani bu ilk kitabın sadece ciltlerden biri oluşuna ve teknik sebepler yüzünden kısıntılar görmüş bulunmasına sevindim, kısıntılara değil, fakat aslında teknik bakımdan daha okkalı kurulmuş olmasına. Mamafih, öteki ciltlerde böyle kısıntılara razı olma, sonra birinci cildi, kısıntısız bir kere daha bastırmaya çalış. Çıkacağını müjdelediğin öteki romanları nasıl sabırsızlıkla bekliyorum, bilemezsin. Ben sıhhatçe kör topal sürüklenip gidiyorum, bilhassa, yüzümde, burnumda, alnımda kaşıntılı bir çeşit kızartılar, sertlikler peyda oldu ki, canımı çıkarıyor.

Yıldız'ın dişçi kalfası olmasına bayıldım. Mamafih bir taraftan bu işe hazırlanırken, bir taraftan da okuması lazım, sen de o yaştayken pek haylazmışsın, sonra kabak çiçeği gibi açıldın, Yıldız da sana çekmiş herhalde. Yahu, bana bir resminizi mutlaka gönderin. Kızımı ana şahsiyet olarak alıp yazacağını söylediğin kitabın bir şaheser olması lazım. Yeryüzündeki en kıymetli şeyin odur. Benim adaş ne âlemde? Bak, Yıldız sana çekmiş, onun anasına çekmesini isterdim. Babanın hastalığına çok üzüldüm, tarafımdan geçmiş olsun de ve saygılarımı kendisine söyle. Bizim burası işyurdu oluyor. Bakalım ne zaman olur? Bu işyurdunda bana da bir iş çıkarsa hem nafaka çıkar, hem de oyalanırım, idman yerine geçer.

İşte böyle canım kardeşim. Yengenden haber bile alamıyorum, bana yüzde seksen haklı olarak dehşetli kızgın. Zaten bu meselede ben de kendi kendime yüzde yetmiş beş kızgınım.

Haydi, bir daha allahaısmarladık, seni, kızımı, torunları hasretle kucaklarım camın evladım.

Nâzım

Görülmüştür. 6.6.949
Müdür V.
İmza

27.10. 949
Bursa Hapishanesi

Raşit, Evladım,

Mektubunu aldım. Bundan önce de gönderdiğin hikâye kitabım ve dergileri almıştım. O hikâyeler dergisinin başka bir sayısı daha elime geçmişti. Sana sevinilecek iki şey söyleyeyim mi? Bazı teknik kusurlarına rağmen o kitaplardaki hikâyelerin hemen hemen hepsi güzeldi, vaat ediciydi. Bugünkü hikâyeciliğimiz ana hattında gayet doğru bir yol tutmuş. Bu bir. İkincisine gelince, içlerinde en güzeli, en kusursuzu, hele bir tanesi küçük bir şaheser, senin hikâyelerdi. Ellerin ve gönlün nur olsun Raşit.

Beğendim. Fotoğrafa gelince, iki üç yıl önce çekilmiş bir resimdi. Nerden ve nasıl ellerine geçmiş bilmiyorum, zaten yalnız fotoğraf değil, bana söyletilenlerin birçoğu içinde aym şaşkınlık içindeyim. Şaşkınlık ve öfke. Her ne hâl ise sabır ve tahammül gerek. Çıkmak bahsine gelince, hiç ummuyorum. Buna da her ne hâl ise.

Torunlarımı, gelinimi ve seni hasretle kucaklar, beni mektupsuz bırakmamanı rica ederim canım kardeşim.

Nâzım

6.11.1949

Raşit, Evladım.

Mektubunu ve kitabını aldım. Teşekkür ederim. Kitaptan konuşalım. Evvela, baskısını beğenmedim. Daha iyi bir kâğıda, daha iyice bir kapak kompozisyonuyla basılsaydı. Fakat ne halt edek, bu kadarına da şükür. Kitaptaki resmine kızdım. O bir rezalet. Bunun basılmasına neden razı oldun? İnsan ya resim kor, ya komaz, fakat koyunca da sanat değeri olan resim, yahut fotoğraf kor. Her ne hâl ise.

Şimdi gelelim esere. Bir kelimeyle, sana ve Türk halkına layık bir eser ve bazı hikâyeleri, dünya küçük hikâye edebiyatında yer tutacak kadar usta, doğru, iyi ve kusursuz. Yüreğim sevinçle kabardı. Böbürlendim. Kitabı bir gecede bitirdim. Hikâyelerin altlarına notlar aldım. Bak, onları yazayım.

Revir Meydancısı Yusuf "güzel". Mahalle Bekçisi Ali "çok güzel". Final lüzumsuz. 20. sayfa. Hikâye daha önce bitmeli. Köpek Yavrusu "çok güzel". Yalnız bir tehlikenin ilk işaretleri var bunda. Ekmek, Sabun ve Aşk. Çok güzel. Bir Öksüz Kız Etrafında. "Güzel". Bir Ölüye Dair. Güzel. Bir İnsan "Güzel." Daha kısa olabilir de. Bir Kadın. Çok güzel. Bir Yılbaşı Macerası. Çok güzel. Uyku. Harika. Dönüş. İşte küçük bir şaheser. Kitap Satmaya Dair. Çok güzel. Bazı finaller birbirine benzeyen unsurlarla yapılıyor. Propagandacı. Güzel. Yemişçi. Güzel. Çocuk Ali. Fevkalade.

Şimdi Raşitçiğim, teknik bir iki noktaya temas edeceğim. Şiirde olsun, nesirde olsun, virgül, noktalı virgül ve hatta noktanın yardımıyla kurulan cümleler, yani bu noktalama işareti olmazsa, manası karışabilen cümleler sakat cümlelerdir.

Bir misal vereyim. "İki kocakarı, alay mutfağının arkasındaki arsada ıslak toprağa karşılıklı oturmuşlardı."

Burada iki kocakarı'dan sonra konan virgül sayesinde cümle

mana kazanıyor. Virgülü kaldırırsan, iki kocakarı alay mutfağı, gibi acayip bir mana çıkıyor. Bu cümleyi şöyle kurmak lazımdır:

Alay mutfağının arkasındaki arsada ıslak toprağa iki kocakarı karşılıklı oturmuştu. Bunu şöyle rasgele aldım. Bizim yazarlar buna hiç dikkat etmiyor. Sana tavsiyem, cümleyi virgülsüz, noktalı virgülsüz filan, anlaşılabilecek bir şekilde kurmaya çalış, virgülsüz filan, sonra yardımcı bir unsur olarak kullan, hatta istersen hiç kullanma.

Hatta, bir cümlenin bittiği ve öteki cümlenin başladığı noktayla anlaşılıyorsa, her iki cümlenin de tam kurulmamış olduğunu hemen kestir. Bir daha tekrar edeyim, noktalama işaretleri olmadan anlaşılmayan, yahut zor anlaşılan cümleler mutlaka, ters, ölü doğmuş, ölü kurulmuş cümlelerdir. Teşbih bahsinde de çok titiz olmak lazım. Sen bazen teşbihi suiistimal ediyorsun. Hele bir cümlede iki teşbih, yahut birbiri ardından gelen teşbihler birbirlerinin canına okumaktan, birbirlerini öldürmekten, silikleşmekten başka işe yaramaz.

"Etrafını alan mahalle çocuklarıysa yaramaz ve haşindiler."

Bak, bu yanlışlığı ben de bir zamanlar, biraz da bilerek yaptımdı. Sen yapma. Yaramaz ve haşindi demek lazım, haşindiler değil. Bu ufak tefek teknik bahislerden sonra asıl meseleye geliyorum.

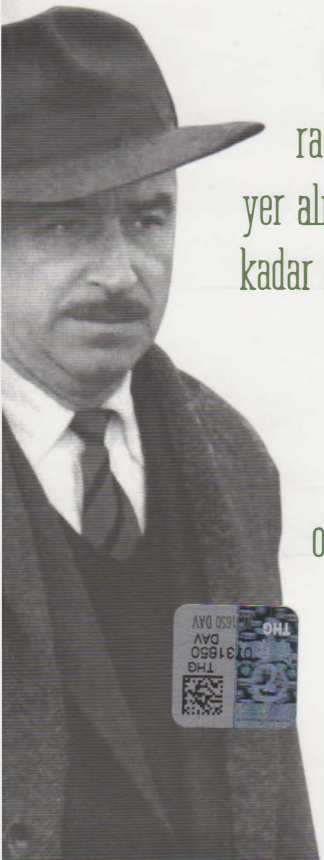
Bugün realizm iki istikamette inkişaf etmektedir. Bir istikamet, ekzistansiyalizme kadar dayanan, mürteci ve insanı topyekûn kapkara gören ümitsiz, boktan ve eninde sonunda realiteyle bağını koparan cereyandır. Öteki ise yeni ve yaratıcı bir çeşit romantizmle birleşen ve sanatkârın bir ruh mühendisi olduğunu kabul eden, bundan dolayı da eninde sonunda realiteyi en iyi ifade eden cereyandır. Senin bazı hikâyelerin, yalnız kederli değil, aynı zamanda ümitsiz. Zaten bilhassa son yıllarda, gayet malum sebeplerle, bilhassa da hikâyecilerimizde, bir temayül çoğalmaktadır. Realite, bizzat tarihi akışıyla realite, ümitsiz değildir, kederli, mahzun, acı, alacakaranlık, korkunç, iğrenç,

rezil, kepaze filan falan tarafları vardır, bu tarafları aksettirmekte en ufak bir ihmal, insanlığı tek taraflı, tozpembe bir ışıkla vermek olur ve realiteden uzaklaşılır, fakat bütün bunlara rağmen bu realite yine insanların eliyle daha iyiye, daha güzele doğru gelişme yolundadır. Gelişen şey ise ümitsiz değildir, sevinçsiz değildir. Bu bahsin üzerinde bilhassa duruyorum, çünkü fert olarak bir insanın ümitsizliğe kapılması, kapılmaması yalnız kendini ilgilendirir, fakat mesela insanların hastalıklara karşı mücadelelerinin boş bir gayret olduğuna inanan bir doktorun doktorluk etmeye nasıl hakkı yoksa, bir muharririn de muharrirlik etmeye hakkı yoktur. Kimse onlardan bu hakkı zorla alamaz, ama realite eninde sonunda onları yok eder. Şekspir, Servantes, Balzak, Tolstoy, Çehof, Gorki gibi büyük muharrirler, zaman zaman dehşetli acı, korkunç, kederli muharirlerdir, fakat her zaman ümitlidirler. *Hamlet* piyesini düşün. *Don Kişot*'u düşün. *Harp ve Sulh*'u düşün, *Üniversitelerim*'i düşün. Bunlara karşılık, ferden onlar ayarında olan Dostoyefski eninde sonunda yok olup gitmektedir. Kederli, mahzun, acılı olmak için sebepler mevcuttur, fakat ümitsiz olmak için tek bir sebep mevcut değildir.

Aman evladım, kendini bundan sakın, daha acı, daha mahzun ol, fakat sevincin ve ümidin pırıl pırıl parlasın. İşte bu kadar. Bir daha tekrar edeyim, seni ve Türk edebiyatını tebrik ederim. Çoluk çocuk hepinizi hasretle bağrıma basarım.

Nâzım

Türk edebiyatında her zaman eksikliği hissedilen türlerden biridir anı kitapları. Bu kitap ise bu büyük eksiği gideren çalışmaların başında geliyor. Türk romancılığının en önemli isimlerinden biri olan Orhan Kemal, Türk şiirinin en önemli isimlerinden biri olan Nâzım Hikmet'i anlatıyor. İki dev yazarın hapishane günlerini dile getiren bu çalışma, dünya edebiyatı için bile az rastlanır bir örnek oluşturuyor. İnsanı her şeyin önüne koymuş bir usta, yine en çok insana inanmış bir başka ustayı anlatıyor. **Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl** Orhan Kemal'in kaleminden.

Orhan Kemal'in kitapları bir okurun hayatta rastlayabileceği o çok nadir hazineler arasında yer alır. Çok az yazar okurunun dünyasında onun kadar iz bırakır, okurunu onun kadar biçimlendirir. Orhan Kemal umudu ve aydınlığı yeniden kazanmamız için yol gösterir bize. Edebiyatımızın en değerli ustalarından biri olan Orhan Kemal'in kitaplarını yayımlamaktan onur duyuyoruz.

EVEREST

ISBN 978-975-289-410-5

www.everestyayinlari.com